

СОВРЕМЕНИ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ **И НИВНАТА ПРИМЕНА ВО МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА**

ДАНЧО МАРКОВСКИ

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

**СОВРЕМЕНИ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ
и нивната примена во македонската дипломатија**

ДАНЧО МАРКОВСКИ

СКОПЈЕ, 2017

Copyright © „Friedrich-Ebert-Stiftung“

Сите права се задржани

Печатените изданија на Фондацијата Фридрих Еберт не смеат да се користат во комерцијални цели без претходно писмено одобрување од страна на фондацијата.

Издавач:

Фондација Фридрих Еберт - канцеларија Скопје
www.fes.org.mk

Автори:

Данчо Марковски

Лектор:

Рашко Лозановски

Дизајн и подготовка:

Контура

Печати:

Контура

Тираж на изданието:

200

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

32(497.7)

МАРКОВСКИ, Данчо

Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија / Данчо Марковски. - Скопје : Фондација "Фридрих Еберт", Канцеларија во Македонија, 2017. - 162 стр. ; 22 см

Фусноти кон текстот. - Регистар. - Abstract

ISBN 978-9989-109-85-0

а) Меѓународни односи - Дипломатија б) Македонија - Дипломатија
COBISS.MK-ID 103792906

Искажаните ставови на експертите не мора да соодветствуваат на ставовите на организаторите.

СОВРЕМЕНИ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ

и нивната примена во македонската дипломатија

Данчо Марковски

Скопје, 2017

ПРЕДГОВОР

Темата со која што се занимава книгата со наслов **„Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија“**, претставува испитување на новите методи во работата на современата дипломатија, преставени во лицето на: **јавната дипломатија, економска дипломатија, културната дипломатија и интернет дипломатијата**; потоа начините и формите на нивното практикување; полезноста од нивната примена во севкупните односи меѓу државите, со посебен акцент на малите држави. Од перспектива на дискурсот на „современите дипломатски методи“, основната цел е да изврши претставување на актуелните состојби во македонската дипломатска служба, нивото на изградениот професионализам и стручност во дипломатската структура на Министерството за надворешни работи, а во тие констелации и примената на современите дипломатски методи.

Книгата е поделена во три меѓусебно поврзани делови, со цел низ еден логичен редослед да ја истакне потребата за примена на современите дипломатски методи во секојдневната дипломатска активност на државите, со посебен акцент на дипломатиите на малите држави во кои спаѓа и македонската дипломатија.

Во Првиот дел поединечно се преставени современите дипломатски методи во лицето на јавната дипломатија, економската дипломатија, културната дипломатија и интернет дипломатија, како најизразени експоненти на дипломатијата на 21 век, што претставува конкретизирање на основната цел со која се занимава трудот. Дадениот теориско – практичен приказ е со цел да ја долови важноста од примената на овие методи коишто станаа составен дел во дипломатијата – дипломатската служба на голем број држави, со посебен акцент на потребата од нивна примена во дипломатиите на малите држави.

Вториот дел ги третира дипломатиите на малите држави нивните цели и стратегија во надворешната политика, како и можностите што современите дипломатски методи ги нудат во напорите за обезбедување на што позначајно место во меѓународниот свет. Елаборацијата на критериумите за дефинирање на малите држави, е со единствена цел да го

претстави императивот во спроведувањето на надворешната политика, која треба да претставува сублимат на реално поставените генерални надворешно политички цели, одредени согласно внатрешните и надворешните фактори кои непосредно влијаат во градењето на издржана надворешна стратегија.

Во последниот Трет дел од книгата прикажана е спроведената анализа на современите дипломатски методи во работата на македонската дипломатија со посебен осврт на нивната примена во македонското Министерство за надворешни работи. Низ процесот на создавање на македонската дипломатија, нејзината организираност и поставеност, како и соработка со останатите државни органи, прикажани се актуелните состојби и предизвици пред кои е исправена дипломатската служба. Истовремено дадени се конкретни предлози и сугестии за нејзина натамошна изградба во респектабилен орган, способен да одговори на предизвиците што постојат на патот на македонската држава кон анархичното меѓународно семејство.

Данчо Марковски, Мај 2016.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	9
ПРИСТАП И ОБЕМ НА СТУДИЈАТА	11
ПОЈАВА НА НОВИ ДИПЛОМАТСКИ ФОРМИ И УЧЕСНИЦИ ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ	13
I ГЛАВА СОВРЕМЕНИ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ	16
1.1. Јавна Дипломатија	16
1.2. Економска дипломатија	29
1.3. Виртуелна дипломатија	41
1.3.1. Улогата на информатичко комуникациската технологија и интернетот во трансформација на дипломатијата во 21 век	41
1.4. Културна дипломатија	46
II ГЛАВА ДИПЛОМАТИЈА НА МАЛИ ДРЖАВИ	67
2.1. Вовед	67
2.2. Дефинирање на поимот мали држави	67
2.3. Надворешна политика на малите држави	78
2.3.1. Цели и стратегија на надворешната политика на малите држави	83
а) Цели	83
б) Стратегија	86
в) Краток преглед на стратешките цели во надворешната политика на поранешните југословенски републики	87

III ГЛАВА	
АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ ВО РАБОТАТА НА МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА НИВНАТА ПРИМЕНА ВО МАКЕДОНСКОТО МИНИСТЕРСТВО ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ, АКТУЕЛНИ СОСТОЈБИ, ПРЕДЛОЗИ И ПЕРСПЕКТИВИ – CASE STUDY	104
3.1. Општи напомени	104
3.1.2. Општествени процеси во транзицискиот период	105
3.1.3. Организирање на македонската дипломатско - конзуларна служба	108
3.1.4. Правно регулирање на дипломатската служба	111
3.1.5. Недоволна усогласеност на Законот за државни службеници	112
3.1.6. Процеси на организационата поставеност	114
3.1.7. Сегашна поставеност на МНР	116
3.2. Примена на јавната дипломатија во македонското МНР	117
3.3. Примена на економска дипломатија од страна на македонското МНР	122
3.4. Културната дипломатија и нејзината примена во активностите на МНР	134
а) Министерство за култура	134
б) Министерство за надворешни работи	137
3.5. Интернет (IT) дипломатија и нејзината улога во работата на македонското МНР	139
а) Интернет дипломатија и МНР	139
б) Виртуелни амбасади	139
в) Виртуелен конзулат	140
3.6. Надворешната политика на земјата, стратегија и цели	143
3.7. Создавање ефикасна дипломатија на мала држава - <i>conditio sine qua non</i>	147
ПРИЛОЗИ	150
АБСТРАКТ	157
ЛИТЕРАТУРА	158
РЕЦЕНЗИЈА	173
БЕЛЕШКА ЗА АВТОРОТ	177

ВОВЕД

Процесот на промени во меѓународните односи што започна во последните декади од минатото столетие, а особено со почетокот на 21 век, на полето на демократизацијата, модернизацијата и сè понагласената меѓузависност на државите го сврте вниманието на современите теоретичари на дипломатската научна мисла. Во тој контекст, се проучуваат основните причини што доведоа до оваа трансформација во лицето на: а) Настанатите демократски промени со падот на комунизмот; б) Создавањето на голем број нови меѓународни субјекти (ново формирани држави и меѓународни регионални организации; в) Појавата на нови учесници во меѓународните односи, претставени преку невладините организации (НВО), интересни бизнис групи, поединци и граѓански асоцијации; г) Создавањето на јавната дипломатија; и д) Развојот на информатичката технологија, интернетот и планетарните медиумски куќи.

Од друга страна, како резултат на овие промени се воведоа нови форми и методи во меѓусебните дипломатски односи на државите и останатите меѓународни субјекти. Пред дипломатијата е исправено ново, т.н. политичко инженерство со помош на: а) Мултилатералната дипломатија, која покрај класичната билатерална дипломатија, започна да зазема сè позначајна улога во меѓународните дипломатски односи; б) Процесот на создавање мултиполарен свет; в) Меѓузависноста на државите, станува сè поголема, со оглед на неможноста на големите сили сами да се спротивстават на новите предизвици, како глобалните пандемии, асиметричните закани (тероризмот, меѓународниот организиран криминал, сајбер криминалот, миграциите), природните катастрофи и нуклеарните несреќи; и г) Појавата на регионални организации, коишто, меѓу другото, го промовираа и принципот на спроведување заедничка надворешна и безбедносна политика на државите членки по одредени прашања. Во оваа насока, Европската унија како една од најзначајните меѓународни регионални организации, отиде чекор понапред со претставувањето на концептот „контролирано своеволно губење на дел од суверенитетот на нејзините земји-членки“; д) Создавањето на јавно мислење, на коешто му припадна улогата на важен коректив за голем број проблеми со

коишто е соочен современиот свет. Формираните над 15.000 невладини организации (НВО), асоцијации и здруженија станаа значаен фактор во меѓународните односи; г) Посебна улога во меѓународните односи има и ширењето на интернетот, односно социјалните веб-мрежи на глобално поврзување. Политичките елити во државите се соочени со особено моќно средство на масовна комуникација меѓу граѓаните, што им овозможува брзо информирање, нивно организирање и достапност до бараните информации. Случувањата во т.н. „Арапска пролет“ во Египет и дел од земјите во Магреб, несомнено ја покажаа моќта на ова средство.

Неприкосновеноста на суверенитетот, како внатрешно право на државите, сè почесто е релативизирано. Вршењето геноцид над сопствениите граѓани од страна на поедини режими, кои применуваат грубо кршење и ограничување на човековите права, произведуваат оружје за масовно уништување, поттикнуваат меѓународен тероризам и други форми на закана за човештвото, претставуваат основа за преземање конкретни мерки на притисок, воспоставување санкции, вклучувајќи и воена интервенција од страна на меѓународната заедница врз таквите режими.

Меѓународните собири – самити на кои што учествуваат шефови на држави или влади, како и министри за надворешни работи, се местата каде што се применува, односно спроведува современата дипломатија.

Научната дисциплина е насочена и кон проучување на промените во меѓународните односи и нивното влијание во губењето на дел од класичните методи во дипломатијата. Пред дипломатијата и нејзината дипломатска служба се исправени нови посоефицицирани барања за промени во досегашниот начин на билатерално претставување. Неопходноста за нов пристап во заштитата на интересите на своите граѓани, прибирањето на податоци, преговарањето, а особено унапредувањето на односите на сите подрачја и сопственото меѓународно промовирање во целост го одредува новиот пристап на дипломатијата.

Министерствата за надворешни работи и амбасадите, од пред некоја деценија започнаа со нов пристап и методи во нивната работа како: јавна дипломатија, економска дипломатија, културна дипломатија и интернет дипломатија, коишто преставуваат израз на современиот свет.

Дипломатските академии и високо образовните институции на коишто се изучува дипломатијата преземаат низа активности (трудови, тркалезни маси, семинари, конференции и обуки), со цел да ги надминат предизвиците со кои што е соочена нивната дипломатската служба.

ПРИСТАП И ОБЕМ НА СТУДИЈАТА

Книгата се занимава со испитување на новите методи во работата на современата дипломатија, преставени во лицето на: **јавната дипломатија, економска дипломатија, културна дипломатија и интернет дипломатија**; начините и формите на нивното практикување; полезноста од нивната примена во севкупните односи меѓу државите, со посебен акцент на малите држави. Од перспектива на дискурсот на „современите дипломатски методи“, нејзина основна цел е да изврши преставување на актуелните состојби во македонската дипломатска служба, нивото на изградениот професионализам и стручност во дипломатската структура на Министерството за надворешни работи, а во тие констелации и примената на современите дипломатски методи.

Поделувајќи ја во три меѓусебно поврзани делови, настојував низ еден логичен редослед да ја истражам и потврдам потребата за примена на современите дипломатски методи во секојдневната дипломатска активност на државите, со посебен акцент на дипломатиите на малите држави во кои спаѓа и македонската дипломатија.

Во Првиот дел поединечно се преставени современите дипломатски методи во лицето на **јавната дипломатија, економската дипломатија, културната дипломатија и интернет дипломатија**, како најизразени експоненти на дипломатијата на 21 век, што претставува конкретизирање на основната цел со која се занимава ова дело. Дадениот теориско – практичен приказ е со цел да ја долови важноста од примената на овие методи коишто станаа составен дел во дипломатијата – дипломатската служба на голем број држави.

Вториот дел ги третира дипломатиите на малите држави нивните цели и стратегија во надворешната политика, како и можностите што современите дипломатски методи ги нудат во напорите за обезбедување на што позначајно место во меѓународниот свет.

Во последниот Трет дел од книгата прикажана е спроведената анализа на современите дипломатски методи во работата на македонската дипломатија со посебен осврт на нивната примена во македонското

министерство за надворешни работи. Низ процесот на создавање на македонската дипломатија, нејзината организираност и поставеност, како и соработка со останатите државни органи, прикажани се актуелните состојби и предизвици пред кои е исправена дипломатската служба. Истовремено дадени се конкретни предлози и сугестии за нејзина натамошна изградба во респектабилен орган, способен да одговори на предизвиците што постојат на патот на македонската држава кон анархичното меѓународно семејство.

ПОЈАВА НА НОВИ ДИПЛОМАТСКИ ФОРМИ И УЧЕСНИЦИ ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

Навлегувањето на модерната дипломатија во секојдневната комуникација на актерите во меѓународната заедница со себе донесе нови форми на дејствување, а на официјалните претставници во меѓународните односи им се придружија и нови учесници во лицето на невладините организации, лоби групи и истакнати поединци. Незапирливиот процес на демократизација во најголемиот број општества, потпомогнати од техничко-технолошкиот и комуникациски развој, како и економскиот напредок, предизвика создавање на нови концепти на дејствување на современата дипломатија.

Во научната теорија најчесто се среќаваат **три основни постулати на чии темели се заснова модерната дипломатија**: отворена или јавна дипломатија, новите актери во лицето на пара-дипломатијата потпомогнати од мас медиумите и социјалните интернетски мрежи, и мултилатералната дипломатија.

Првиот, е замената на тајната со јавната (отворената) дипломатија¹ што значеше и остварување на демократската контрола над надворешната политика. Формулираниот план на надворешните активности на една држава, овозможува нејзините граѓани да бидат запознаени со целите кои се зацртани, со што демократската контрола ќе ја има својата шанса да ја оценува исправноста на овие активности. Во зависност од степенот на информираност на домашната јавност за целите и интересите на надворешната политика, ќе бидат и реакциите на граѓаните. Потребата од вклучување на јавноста при одредени значајни дипломатски активности, за секоја демократска влада треба да претставува репер за исправноста или штетноста од намерата за преземање на одреден дипломатски потег. Оттука отворениот дијалог меѓу државите и транспарентниот процес во градењето на меѓусебните односи стана вообичаена работа.

¹ Марковски, Данчо – Дипломатија организација и практика, Кинематика, Скопје 2002. Стр.26

Вториот, недржавните учесници или пара-дипломатијата во современата дипломатија, станаа нераскинлив дел во сите позначајни прашања со коишто се соочува современиот свет, почнувајќи од заштитата на човековите права, животната средина, социјалната сфера, па се до одредени меѓународни конфликти. Своите активности ги спроведуваат низ меѓународни институции, како ООН или другите меѓународни организации, преку активностите на невладините организации – НВО, мас медиумите, или преку демонстрации. Овие активности честопати претставуваат коректив на одредена политика или превземена акција на некоја држава, преку создавање на јавно мислење или осуда, односно притисок што тешко може да биде игнориран.

Така на пример, во рамките на ОН² постои НВО филијала за услуги на Комитетот за невладините организации, подружница – тело на ЕКОСОК, составено од 19 земји-членки. Таа исто така, обезбедува релевантни совети и информации во врска со претставниците на НВО во системот на Обединетите нации, земјите-членки и граѓанското општество. Експозитурата работи да се зајакне и унапреди дијалогот меѓу невладините организации и на Обединетите нации, да овозможи на невладините организации да учествуваат во економскиот и социјалниот развој на активностите на организацијата. Природата на оваа поддршка се движи од административни и безбедносни процедури што овозможуваат пристап до објектите на ОН за обука, информации и совети за суштината на придонесот на целите на НВО и целите на организацијата.

Третиот, е мултилатералната дипломатија и инклузивните форми на мултилатерализмот, претставен во претходната точка, којшто заеднички јавната дипломатија и пара-дипломатијата го изменија начинот на дејствување на класичната дипломатија.

Во своето пригодно обраќање на Медитеранската академија за дипломатски студии на Малта³ заменикот премиер и МНР, Dr. George F. Vella, ќе го истакне следното: „Новите концепти се развиваат и ќе се развиваат. Денес зборуваме за економска дипломатија, дипломатија на животна средина, превентивна дипломатија, multi-track дипломатија. Ковањето на нови фрази и постојаното збогатување на вокабуларот на професијата, како одраз на новите трендови во политичкото размислување и методи и алатки кои се користат од страна на луѓето во нивните трајни

² NGO Branch United Nations Department for Economic and Social Affairs, <http://esango.un.org/paperless/Web?page=static&content=about> влез 26.12.2012.

³ Modern Diplomacy – Opening address, <http://www.diplomacy.edu/resources/general/modern-diplomacy-opening-adress>. влез 28.12.2012

потреби по стабилност и мир во целиот свет.“ Vella⁴ понатаму потенцира дека „дипломатијата се соочува со нови предизвици, вклучувајќи ја проширената надворешна политичка агенда, менување на општествените потреби, и брзиот раст на домашните агенции кои работат во странство. Една од карактеристиките на 21-от век, што го менува карактерот на дипломатијата е и употребата на напредната информатичка технологија во модерната комуникација.“

Денес, оперативноста на информациите, нивната циркулација и пристапноста ја менува динамиката на дипломатската работа која бара побрзи реакции и други принципи при селекција на информациите. Покрај тоа, во дневниот ред на 21-от век, се бараат експерти во различни области: енергетски прашања, животна средина, финансии, економија, човекови права, здравствени проблеми, информатичка и комуникациска технологија, од организиран криминал, безбедносни прашања и тероризам. Трансформацијата на дипломатијата во 21 век се карактеризира со брзо растечка соработка и координација меѓу институциите во решавањето на различни прашања.

4 Ibid.,

I ГЛАВА

СОВРЕМЕНИ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ

1.1. ЈАВНА ДИПЛОМАТИЈА

Јавната дипломатија е еден од најновите методи во дејствувањето на современата дипломатија. Ако во времето на студената војна (во 60-те години) преставуваше „привилегија“ на протагонистите на блоковската поделеност на светот (САД и СССР), во изминатите две децении примената на јавната дипломатија стана неодминлив елемент во стратегијата за спроведување на надворешната политика, на значителен број современи држави. Таа преставува мошне значајно орудие за меѓународна комуникација, кое овозможува постигнување на саканите цели на една држава во нејзините односи на билатерален или мултилатерален план, вклучувајќи ги и односите на државите со меѓународните организации и обратно.

Иако е нова дисциплина во дипломатската наука, јавната дипломатија го зазеде своето место во дипломатската практика и покрај оспорувањето од страна на некои теоретичари, кои ја изедначуваат со пропагандата или ја сметаат за нејзин сурогат. Оттука е и разбирлив фактот дека во теоријата не постои некоја универзална дефиниција. Во литературата среќаваме повеќе дефиниции коишто од различни аспекти, во зависност од поимањето и пристапот кон јавната дипломатија, ја претставуваат. Во продолжение следат неколку дефиниции, со напомена дека најголемиот број се од американски извори, со оглед на тоа што САД на одреден начин се и колекција на јавната дипломатија:

Авторите Charles Wolf, Jr. и Brian Rosen, како еден од повеќето одговори на прашањето што е јавна дипломатија, ја наведуваат следната

дефиниција: „Американскиот Стејт Департман ја дефинира јавната дипломатија како владини спонзорирани програми со намера да информира или да влијае на јавното мислење во другите држави.“⁵

Мароу центарот⁶ (Murrow Center), во еден од своите рано издадени брошури, ја опишува јавната дипломатија на следниот начин: „Јавна дипломатија ... се занимава со влијанието на јавното мислење за формирањето и извршување на надворешните политики. Таа ги опфаќа димензиите на меѓународните односи надвор од традиционалната дипломатија; на култивирањето од страна на владите на јавното мислење во другите земји; интеракцијата на приватни групи и интереси во една земја со оние на друга; на известување за надворешни работи и неговото влијание врз политиката; комуникација помеѓу оние чија работа е комуникација, како и меѓу дипломатите и странски дописници, и процесите на интер-културна комуникација“.

Поранешниот заменик директор на USIA, Carnes Lord, за улогата на јавната дипломатија вели: „Најважните улоги што јавна дипломатија ќе мора да ги игра за САД во тековната меѓународна средина ќе биде помалку гранд-стратешка и пооперативна, отколку во текот на Студената војна. Поддршка на националната политика во воените преземени обврски е една од таквите улоги, и веројатно најважни“.⁷

Според поранешниот виш директор за односи со јавноста во Советот за национална безбедност на САД, Jill A. Schuker, „Јавна дипломатија – е ефективно комуницирање со јавноста во целиот свет - да се разбере, вредноста, па дури и емулира визијата на Америка и нејзините идеи; историски едно од најефикасните оружје на Америка на теренот на убедување и политика“.⁸

Професорот Henrikson, јавната дипломатија ја дефинира едноставно, како: „Однесување во меѓународните односи од страна на владите преку јавните комуникациски медиуми и преку зделки со широк спектар на невладини субјекти (политички партии, корпорации, трговски здруженија, синдикати, образовни институции, верски организации, етнички

5 Wolf, Jr. Charles, Rosen, Brian, Public Diplomacy How to Think About and Improve It Published 2004 by the RAND Corporation, стр.3

6 Edmund A. Gullion (former diplomat), Dean of the Fletcher School, March 1966. <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>. влез 20.05.2013.

7 Carnes Lord (former Deputy Director USIA), Professor of Statecraft and Civilization, March 1966, <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>. влез 20.05.2013.

8 Jill A. Schuker (former Senior Director for Public Affairs at the National Security Council), July 2004, <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>. влез 20.05.2013.

групи, и така натаму, вклучувајќи влијателни поединци), со цел да влијаат врз политиката и активностите на другите влади“.⁹

За Geoff R. Berridge,¹⁰ јавната дипломатија е „Странска пропаганда која ја спроведуваат јавни дипломати, а денес тоа е и најважна задача за дипломатските претставништва“.

Директорот на Американската Информативна Агенција – USIA, Stanton H. Burnetta,¹¹ ја дава следната дефиниција за поимот јавен дипломат: „Јавниот дипломат пред сè е дипломат. Кога сме најдобри не смееме да се разликуваме од добрата стара дефиниција на дипломатот. Придавката јавен не се однесува толку на начинот на работата, туку на публиката на која и се обраќаеме.“ Stanton потенцира дека јавниот дипломат не е насочен кон дипломатот од неговиот ранг во странското министерство, туку неговата активност е насочена кон јавноста на таа држава“.

Зринка Врабец Мојзес,¹² во своето дело „Јавната дипломатија и медиумите“, ја наведува дефиницијата на Richard Ross, поранешен американски пратеник на Блискиот исток, која гласи: „Јавната дипломатија е придобивање на другите народи на своја страна. Секако, тоа може да се стори на различни начини – со закана, сила или уверување“.

Но што всушност преставува јавната дипломатија и кои се разликите што ја дистанцираат од пропагандата која со векови наназад е присутна во секојдневниот живот? Терминот пропаганда потекнува од поимот Congregatio de Propaganda Fide¹³, што подразбирало Собрание на Римската Curia која била мисионерска организација основана од папата во 1622 година, а чија јурисдикција и дејствување во името на католицизмот било над мисионерските територии и сродни институции, употребувајќи го овој термин. Пропагандата¹⁴ подразбира истакнување на елементи од некоја информација која ги поддржува позициите на оној што ја пласира, а ги потиснува или исклучува оние што не го прават тоа. Исто така, давање на погрешни изјави дури и лаги што можат да бидат употребени за да се креира посакуваниот ефект кај јавното мислење. Поимот пропаганда, според Вебстеровиот речник, уште се дефинира и како ширење на идеи, информации или гласини, со цел да се помогне или повреди некоја институција, причина, или поединец. Затоа, пропагандата

9 Alan K. Henrikson, Professor of Diplomatic History, April 2005, <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>. влез 20.05.2013.

10 Geoff.R.Berridge,»Diplomacija», Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Стр.24

11 Public Diplomacy, USA Versus USSR», RICHARD F.STAAR Editor, Cover Institution Stanford University, Stanford, California. Стр.81

12 Mojzes, Vrabec Zrinka, Javna diplomacija i mediji, Članci. Стр.176-177.

13 www.meriamm-webster.com/dictionary/propaganda. влез 20.05.2013.

14 Ibid.,

е материјал кој е наменет да го убеди или промени јавното мислење. И покрај тоа што често варира во формата и техниката, таа секогаш служи на истата цел. Пропаганда е комуникација со цел на убедување.¹⁵ Оттука е и негативната конотација која најчесто е врзана за овој поим¹⁶, што секогаш тоа не мора да значи. Од овие причини денес повеќе се употребува терминот односи со јавноста.

Едвард Морроу (Edward Murrow),¹⁷ првиот директор на Американската Информативна Агенција (USIA - United Station Information Agency), разликата помеѓу јавната дипломатија и пропагандата ја дефинирал на следниот начин: „Јавната дипломатија е покреативна, отворена форма на комуникација која се заснова на идејата на плурализмот, додека пропагандата има поинаква структура – со неа намерно се стеснуваат можностите за другата страна“. „Со други зборови, додека пропагандата представува унилатерална форма на комуникација, јавната дипломатија во дијалогот ја вклучува и другата страна, заради што во процесот е вклучен и одреден степен на слушање, а не само опсипување со информации кон целната група во странската јавност.“

Jan Melisen¹⁸ во своето дело „Новата Јавна Дипломатија“, во делот што се однесува на одвојувањето на јавната дипломатија од пропагандата вели: „Две клучни карактеристики на пропагандата се, нејзиниот историски багаж и јавности. Општо земено, пропагандата се сфаќа како концепт со крајно негативни конотации, засилена со мемоари од нацистичката и комунистичката пропаганда, тактиките на Студената војна и, во поново време со таканаречени психолошки операции во конфликти по Студената војна....Категорија како што е пропагандата, едноставно не може да ја зафати современата разновидност во односите меѓу дипломатските практичари и сè посамосвесна странска јавност“.

Во теоријата воведувањето на терминот јавна дипломатија во дипломатските активности главно се поврзува со Едмонд Гулион (Edmund Gullion), декан на Факултетот за право и дипломатија од Флечер, при Тафтс Универзитетот во САД, кој во 1965 година го основа „Центарот за Јавна дипломатија – Едвард Р. Морров“ - Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy.¹⁹

15 <http://library.thinkquest.org/C0111500/whatis.htm>

16 Ги добила негативните конотации во 20 век кога тоталитарните режими (главно на нацистичка Германија) ги користеле сите средства да се нарушат фактите и да се шират само лаги. <http://www.businessdictionary.com/definition/propaganda>. влез 20.05.2013.

17 Mojzes, Vrabec Zrinka, Javna diplomacija i mediji, Članci. стр. 181

18 Milissen, Jan The New Public Diplomacy: soft power in international relations, Prosvetno delo, 2009, стр. 42.

19 Cull J. Nicholas, 'Public Diplomacy' Before Gullion: The Evolution of a Phrase, uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf стр.18

Во прилог кон овие констатации е и фактот што САД е првата земја која започнала со употребата на оваа важна компонента во својата надворешна политика. Следствено на тоа, најголемиот дел од стручната литература се однесува на американската јавна дипломатија, оставајќи го незабележано однесувањето Советскиот сојуз во тој период. Имено, со јакнењето на Марксистичката филозофија, СССР ја усвојува стратегијата на пропагандно делување, кон домашната и странската јавност, наречена Агитпроп.²⁰

Посебно внимание од тој период заслужува памфлетот на водачот на Октомвриската револуција, Владимир И. Ленин насловен како „Што да се прави“, издаден во 1902 година. Во текстот Ленин го дефинира значењето на пропагандистот и агитаторот: „Пропагандистот, чиј примарен медиум се печати, ги објаснува причините на социјалните нееднакости како што се невработеноста или гладот, додека агитатор, чиј примарен медиум е говорот, зграпчува на емотивните аспекти на овие прашања, со цел да пробудат кај неговите публика индигнација или дејство. На тој начин агитацијата употребува политички слогани, и полуистини и ги користи незадоволството на јавноста и на тој начин настојува да го обликува јавното мислење и ја мобилизира поддршка на јавноста. Пропагандата, пак, е образложена како употреба на историски и научни аргументи со цел да ги индоктринираат образованите т.н. „просветлени“ членови на општеството, како што се партиските членови.“²¹

Меѓутоа, кога станува збор за најраната употреба на фразата јавна дипломатија, тогаш треба да се истакне дека таа за прв пат е употребена од страна на Лондонскиот весник Times, и тоа во јануари 1856 год. Во написот биле критикувани ставовите на американскиот претседател Френклинг Пирси - Franklin Pierce, кој, според Times, се обидува да ги импресионира Англичаните, но и своите граѓани, а со неколку примери да ги опфати и оние од јавната дипломатија.²² Понатаму, Cull ги наведува: написот во Њујорк Тајмс од јануари 1871 год., којшто пишувал за дебатата што се водела во Конгресот околу анектирањето на Доминиканската Република. Во расправата учествувал и конгресменот Samuel S. Cox, кој се

20 Двојна стратегија на агитација и пропаганда првично елаборирана од страна на марксистичкиот теоретичар Горѓи Плеханов, кај ја дефинирал пропагандата, како предлагање на голем број идеи за поединец или мала група и агитација за прифаќање на некоја идеја кон голема маса на луѓе., Самиот термин агитпроп преставува кратенка од Секторот за Агитација и Пропаганда на Централниот Комитет на Секретаријатот на Комунистичката Партија на Советскиот Сојуз.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/9224/agitprop>, влез 20.05.2013.

21 Ibid,

22 Cull J. Nicholas, 'Public Diplomacy' Before Gullion: The Evolution of a Phrase, uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf. влез 20.05.2013.

залагал за отворена јавна дипломатија, противејќи се на тајните интриги што се воделе околу оваа земја. Употребата на поимот јавна дипломатија била мошне раширен за време на Првата Светска Војна, со цел да се опише новиот начин – кластер на дипломатската пракса.

Врабец²³ го наведува настапот на американскиот претседател на Версајската мировна конференција и неговото заговарање за промени во меѓународните односи, преставено во говорот од четиринаесет точки. Wilson во своето обраќање предлагал нова форма на дипломатијата, која би подразбирала „отворени договори за мир, до коишто би се доаѓало на отворен начин, после што нема да има никакви приватни меѓународни спогодби од било кој вид, туку дипломатијата да се води секогаш искрено и пред очите на јавноста“, со што Wilson го најавил тоа што подоцна станало познато како „нова дипломатија“, а се однесувало на излагањата на дипломатијата кон медиумите и јавното мислење, како и на водење на директните преговори помеѓу политичарите, претставниците, министрите, шефовите на влади или држави.

Во 1928 год. репортерот на Christian Science Monitor Reporter, J. Roscoe Drummond, во својот награден есеј, ерата на јавна дипломатија, ја истакнал моралната должност на информативните медиуми да известуваат за меѓународните работи точно и непристрасно, со цел да ги намалуваат тензиите.²⁴

Употребата на терминот постепено го зазема своето место, особено по завршувањето на Втората светска војна. До 1950 година на примена на терминот јавна дипломатија значително се префрли кон царството на меѓународни информации и пропаганда. Не беше толку многу значајно што терминот се користеше поинаку, туку дека практикувањето на дипломатијата и поимањето беа разбрани поинаку, а клучните дипломатски настани сега беа признати експлицитно како работи од јавни перформанси.²⁵

Во позитивен контекст на примената на јавната дипломатија говорел и Генералниот секретар на ОН, Даг Хамарсхолд (Dag Hammarskjöld), кој во својот говор во 1958 год. го истакнал следното: „Вредноста на јавната дипломатија во Обединетите нации ќе зависи во пресудна мерка од тоа, колку далеку одговорниот портпарол ќе изнајде можност да се издигне над тесната тактика на политиката на меѓународниот живот, и да зборува како и човек за стремежите и надежите кои се на целото човештво.“²⁶

23 Mojzes, Vrabec Zrinka, Javna diplomacija i mediji, Članci.стр.179.

24 Cull J. Nicholas, 'Public Diplomacy' Before Gullion: The Evolution of a Phrase, uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf

25 Ibid.,

26 Cull J. Nicholas, 'Public Diplomacy' Before Gullion: The Evolution of a Phrase, uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf

Заокружувањето на процесот на прифаќање, употреба и примена на терминот јавна дипломатија во дипломатијата, на извесен начин се заокружува со формирањето на Моровиот Центар за јавна дипломатија во 1965 год., и формирањето на Американската информативна агенција (United States Information Agency - USIA). Оттука, започнува периодот на примена на овој метод во активностите на современата дипломатија, иако до крајот на осумдесеттите години од минатиот век претежно е применуван од страна на САД, ЕЕЗ и СССР.

Call во својот есеј „Јавната дипломатија пред Гулион – Еволуција на една фраза“ – (Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase),²⁷ воведувањето на терминот јавна дипломатија го преставува на следниот начин: „Причината поради која терминот јавна дипломатија се лансираше во 1965 година, беше постоењето на вистинска потреба за таков концепт во Вашингтон. Десетина години од своето постоење Американската Информативна Агенција, имаше потреба од алтернативен неутрално - прифатлив термин за информации, наспроти омразениот термин за пропаганда. Нов пресврт на фразата врз основа на која би можело да се изградат нови беневолентни значења. Со терминот Јавната дипломатија на Gullion покриен е секој аспект на активноста на USIA и голем број на културни размени и на функции, љубоморно чувани од страна на Стејт Департментот. Фразата даде солиден идентитет на кариерниот USIA дипломат, што претставуваше чекор кон неговото изолирање од „вулгарното“ царството на „односи со јавноста.“ Со нејзината употреба заедно со терминот „дипломатија“, експлицитно се содржани активностите на USIA заедно со Стејт Департманот, како легитимен орган на американските надворешни односи.“

Широката примена на јавната дипломатија, како сегмент од современата дипломатија, започна со демократските промени во светот предизвикани со падот на Берлинскиот ѕид во 1989 год., односно распадот на Варшавскиот блок и Советскиот Сојуз и изразениот техничко – технолошки развој на светот. Дотогашната политика на сила (hard power) карактеристична за блоковската поделеност на светот, започна да се заменува со така наречена мека сила (soft power). Наместо демонстрација на воена моќ, во меѓународните односи на државите се повеќе се користеа радиото, филмот, телевизијата, научната размена, студиски патувања и престои, култура, уметност и спортот.²⁸ Секое од набројаните средства имаше за цел да оствари што поголемо влијание кон граѓаните

²⁷ Ibid.

²⁸ Saddiki, Said *ALTERNATIVES, Turkish Journal of International Relations, Volume 4 Nuber 5 Winter 2006* www.alternativesjournal.net/volume5/numb., Главни инструменти во спроведувањето на јавната дипломатија на Американскиот Стејт Департмент, се публикациите, играни филмови, културна размена, радио и телевизија.

на државата кон која беше насочена активноста на јавната дипломатија. На почетокот значајна беше улогата на „посебните“ радио станици, како: „Гласот на Америка“, „Радио Слободна Европа“, „ББС“, „Радио Москва“, чија програма имаше за цел да комуницира и ги пренесува идеалите и достигнувањата на владите на кои им припаѓаа.

По радиото, телевизијата предизвика вистинска револуција во делот на масовните медиуми. Со формирањето на глобалните телевизии, како CNN, NBC, BBC, Euro News, способни да ја „покријат“ секоја точка од Земјината топка и непосредно – „во живо“ да пренесуваат значајни настани во одредена држава или територија, конечно беше создадена интеракцијата помеѓу мас-медиумите и дипломатијата. Известувањата од лице место за настани – случувања, како социјални немири, демонстрации, масовно кршење на човекови права, воени дејствија или терористички акти, ги оневозможија недемократските режими да ги прикриваат своите активности, истовремено предизвикувајќи осуда на светската јавност и притисок од страна на меѓународната заедница.²⁹

Eytan Gilboa³⁰ тезата за Си-Ен-Ен ефектот ја заснова на „претпоставката дека вестите можат да направат политика, или барем да придонесат за обликување на средината за создавање на политичка одлука. Најважното влијание на новите ИСТ, особено на телевизиските канали, се должи на нивната широка покриеност која се одликува со следните пет карактеристики: 1. Се емитува 24 часа на ден; 2. Се пренесува во реално време, 3. Се емитува од секое место во светот на секое место; 4. Насловот доминира; 5. Ориентирана е на настани во живо“.

Освен радиото и телевизијата во лепезата на средства за дејствување на јавната дипломатија важна улога имаат и научно – образовната размена, студиските патувања и престои, културата, филмската уметност, спорот, како и специјализираните претставништва во форма на културно информативни центри.

Посебно место во спроведувањето на јавната дипломатија зазема **информатичката комуникациска технологија (ИСТ)** преку web portalite, интернетот и појавата на социјалните мрежи, Фејсбук, Твитер и др., со што се создадоа уште поголеми можности за нејзино дејствување. ИСТ има особено значење за дипломатиите на малите држави овозможувајќи им и нивна употреба на јавната дипломатија, за што ќе стане збор во натамошниот дел од трудот.

²⁹ Во овој период се појави и терминот “CNN effect”.

³⁰ Gilboa, Eytan, “The Global News Networks and US Policymaking in Defense and Foreign Affairs”, Working Paper, Harvard University, The Joan Shorenstein Center (Spring 2002). http://www.ksg.harvard.edu/presspol/Research_Publications/Papers/Working_Papers/2002_6.pdf. стр.99.

Но, ако ги преставивме средствата со коишто се спроведува јавната дипломатија, неопходно е да се дефинираат и нејзините цели од аспект на нејзината примена од страна на дипломатиите на современите држави.

Американскиот теоретичар и автор на познатото дело „Sowt Power – The Meas to succes in the Word politics“, Josph S. Nye, Jr.³¹ ја нагласува важноста на невоените изрази и посуптилната употреба на меката сила, бидејќи тие се оние што обично се манифестираат во дипломатијата која, сепак, отелотворува и изразува многу повеќе отколку сила. Политичките лидери долго време ја подразбираат силата што доаѓа од привлекувањето“.

Директорот на Центарот за надворешна политика, Марк Леонард – Mark Leonard³², во својата книга Јавна дипломатија наведува: „Во суштина јавната дипломатија има функција да воспоставува односи; да ги разбира потребите на другите земји, култури и народи; да ги соопшти нашите гледишта, да ги корегира погрешните перцепции; и да побара области во кои можеме да најдеме заедничка кауза. Разликата помеѓу јавната и традиционалната дипломатија е во тоа што јавната дипломатија вклучува поширока група луѓе на двете страни и пошироки групи на интереси, кои ги надминуваат актуелните интереси на Владата“.... понатаму авторот го претставува „Хиерархиското влијание што може да ги постигне јавната дипломатија по следниот редослед:

- Да се зголеми информираноста на луѓето за некоја земја (да ги поттикне да размислуваат за неа, да ги обноват сликите, да ги променат негативните мислења).
- Да го зголеми почитувањето на некоја земја (да создаде позитивни перцепции, да постигне и другите од иста перспектива да ги согледаат прашањата што се од глобална важност).
- Да ги заинтересира луѓето на некоја земја (да ги зајакне врските – од образовни реформи до научна соработка, да ги охрабри луѓето да ја гледаат земјата како атрактивна дестинација за туризам, за студирање, учење преку интернет, да ги поттикне да ги купуваат нашите производи; да ги поттикне да ги разберат и да ги прифатат нашите вредности).
- Да влијае на луѓето (да ги поттикне компаниите да инвестираат, јавноста да ги поддржи нашите позиции или политичари, за да се свртат кон нас како кон партнер).
- Со цел јавната дипломатија да ги постигне овие цели, на владите треба да им биде јасно дека таа не може да биде еднодимензионален процес на пренесување на пораките.

31 Nye, J.S.Jr «Soft Power»: The means to success in the world politics, New York: Public Affairs, 2004. стр.6-7.

32 Leonard, Mark Public diplomacy The Foreign Policy Centre, 2002, стр. 19-21.

- Еден од начините на концептуализирање на јавната дипломатија е и да се претстави таа како: Реактивна, што подразбира реакција на актуелни настани во моменти кога се случуваат, на начин кој е во согласност со нашите стратегиски цели; Проактивна, создавање на агенда на актуелности преку активности и настани, кои се така осмислени за да ги засилат суштинските пораки и да влијаат на перцепциите; и Градење на долготрајни односи со прекуокеанските популации за да се стекне признание за нашите вредности и традиции, а и за да учиме од нивните“.

Стејт Депарتمانот на САД, од своја страна ја дефинира јавната дипломатија како „владино спонзорирани програми, настојувајќи да информира или да влијае на јавното мислење во другите земји.“³³

Ханс Тач (Hans Tuch), јавната дипломатија ја дефинира како „владино процес на комуникација со странската јавност во обид да придонесе за разбирање на националните идеите и идеали, на нејзините институции и култура, како и национални цели и практики.“³⁴

Потсекретарот за јавна дипломатија и односи со јавноста во американскиот Стејт Депарتمان, Тара Сониншаин (Tara Sonenshine),³⁵ на следниот начин ја опишува активноста на Одделот со кој раководи: „Мисијата на американската јавна дипломатија е да ги поддржи достигнувањата на американската надворешна политика нејзините цели и задачи, да ги унапреди националните интереси, како и да ја подобри националната безбедност со информирање и влијание на странската јавност, како и со проширување и зајакнување на врските помеѓу луѓето и Владата на Соединетите Американски Држави со граѓаните на остатокот од светот.“.... Потсекретарот за јавна дипломатија и јавни работи ја води американската јавна дипломатија теренски, која меѓу другото вклучува комуникација со меѓународната публика, културни програми, академски грандови, образовни размени, меѓународни визитинг програми, како и владините напори да се спротивстави на идеолошката поддршка на тероризмот. Ја надгледува работата на бироата на образовни и културни работи, јавни работи, и меѓународни информативни програми, како и Центарот за стратегиски контра тероризам комуникации, и учествува во надворешната политика развој на земјата.“

Што се однесува до носителите на јавната дипломатија, тие формално може да бидат поделени на две групи:

33 Saddiki, Said ALTERNATIVES, Turkish Journal of International Relations, Volume 4 Nuber 5 Winter 2006 www.alternativesjournal.net/volume5/numb.,стр.98.

34 Hans Tuch, *Communicating With the World* (New York: St. Martin's Press, 1990),стр.85.

35 <http://www.state.gov/r/>, Влез 20.05.2013.

- а) **Државни претставници** во чија надлежност е надворешната политика на државата, во кои спаѓаат претседателите на државите, премиери, министри за надворешни работи, амбасадори – дипломатско конзуларни претставници, останати официјални лица, кои со своите изјави и надворешно политички активности во меѓународната заедница ги промовираат националните интереси, безбедноста на земјата, го градат профилот на својата држава и придонесуваат за создавање на меѓусебна доверба; и,
- б) **Претставници од цивилниот сектор**, каде ги среќаваме НВО, граѓански асоцијации и здруженија, истакнати поединци од областа на науката, бизнисот, културата, уметностите, спортот и други, кои со својот статус на нови актери во меѓународните односи, преку нивните активности го свртуваат вниманието на светската јавност или јавноста на одредена земја за актуелни прашања од социјалната, животната средина, човековите права, хуманата и други сфери.³⁶

Нивниот заеднички именител се активностите коишто треба да овозможат спроведување на така наречената „soft power“ на земјата, која подразбира градење на нејзиниот углед – image и вредности и обезбедување соодветни позиции во меѓународната заедница. Оттука, произлегува и нивната меѓу зависност - поврзаност при изготвување и реализација на државната стратегија за јавната дипломатија.

Ако на својот почеток јавната дипломатија претставуваше „привилегија“ на големите држави САД, Англија, Франција, земјите од ЕЕЗ од една и СССР од друга страна, како носители на блоковски поделениот свет, во изминатите петнаесетина години овој современ метод сè повеќе го зазема своето место и во дипломатиите на малите држави.

Според чешкото министерство за надворешни работи, „за малите и средни држави нивната основна мисија е да се биде видлив, да се каже дека тие постојат и какви вредности се важни за нив, а јавната дипломатија е тесно поврзана со надворешно политичките активности и помага да се создаде таков профил на државата. Малите држави, исто така, мора да се справат со уште еден проблем, а тоа е ограничените финансиски и човечки ресурси дури и за активностите на јавна дипломатија. Решението е да се специјализираат и да се фокусираат сите достапни ресурси само на една или неколку теми. Тоа значи дека нивниот обем или широчината на пораките и слики треба да биде многу ограничена. На почетокот легитимноста на јавната дипломатија на малите држави е висока, со оглед на лимитираноста на средствата на нивната сила, односно тие не се под

³⁶ Бројни се примерите во секојдневието каго името на некоја држава се врзува – асоцира на познат спортист, уметник или актер.

сомнение за нивните амбиции, идеи или интенции – намери се сметаат за кооперативни”.³⁷

Според Јозеф Батора,³⁸ „јавната дипломатија за малите и средни држави преставува можност да обезбедат влијание и ја обликуваат меѓународната агенда на начин којшто ги надминува нивните ограничени извори на сила (како што се големината, воената и економската јачина).“

Авторот на спроведеното научно истражување „Надворешната политика на малите држави: случајот на Исланд“, Петра Мијик, во заклучокот наведува: „Со упорно лобирање и користење на институционалните рамки и методи за проектирање на норми, малите држави создаваат основа за изградба на нормативна сила преку која го реализираат своето влијание во меѓународните односи, во зависност од контекстот и можностите за коалицирање. Примери за вакво делување на мали држави се бројни, почнувајќи од Данска и политиката на ширење, скандинавските земји и развојот на Европската безбедносна и одбранбена политика ESOP, Белгија и стратегијата спрема регионот на Големите езера, Австрија и нејзината улога во унапредувањето на правата на малите држави за време на расправата околу нацрт уставот. На овој начин, користејќи ги институциите за проектирање на нормативната сила, тие настојуваат да ја компензираат својата економска и безбедносна ранливост во однос на големите држави.“³⁹

Во набројувањето на позитивните примери свое место има и Норвешка. Како мала земја во Скандинавија, која не е членка на Европската унија и лингвистички одвоена од остатокот на светот, успеа да се стекне со насловот “Меѓународен главен град на мирот”. Домаќин на престижната Нобелова награда за мир, се вклучи во мировниот процес – посредувајќи меѓу Израел и Палестина во 1993 година, да бидат дел од преговорите меѓу филипинската влада и комунистичките бунтовници, како и движењето ФАРК и Владата на Колумбија, се неколку примери на активности ставајќи ја Норвешка на хуманитарна мапата. И покрај фактот дека не сите обиди беа успешни (мировниот процес е очигледен пример), сепак Норвешка ја направија една од водечките сили во областа на мировните преговори.⁴⁰

37 <http://www.exchangediplomacy.com/peterkova/8>, влез 25.06.2013.

38 Batura, Jozef, Discussion Paper in Diplomacy, Public diplomacy in Small and Medium – Sized States: Norway and Canada, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20050300_cli_paper_dip_issue97.pdf

39 Luša, Đana, Mijić, Petra, Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima, Sveučilište u Zagrebu Fakultet političkih znanosti, Pregledni članak, стр.60 <http://www.politickeperspektive.org/izdanja/broj-6/> влез 25.06.2013

40 <http://publicandculturaldiplomacy1.wordpress.com/2012/03/22/niche-diplomacy-a-key-for-smaller-states-to-become-visible/>, влез 25.06.2013.

Но, до остварувањето на посакуваниот углед – имиџ на земјата неопходни се низа подготвителни активности и нивни носители од повеќе сектори на општеството, како и внимателно одредени цели преточени во општо прифатена стратегија на дејствување. Токму оваа формула може да биде исчитана од официјалната страница на норвешкото МНР⁴¹. Во 2006 год. под тогашното раководство на министерот Jonas Gahr Støre, бил основан Норвешкиот форум за јавна дипломатија, како еден од клучните препораки во финалниот извештај претставен од страна на Комитетот за јавна дипломатија. Во своето обраќање министерот Støre го истакнал следното: „Како останатиот свет ја гледа Норвешка денес? Каква репутација сакаме да имаме во иднина? Убава земја со големи области на недопрената природа, народ богат со нафта, или олеснувач на мирот кој сака да го направи светот малку подобар? Добрата репутација е важна за една земја, и таа може да создаде последователни ефекти, кои имаат последици кон сè, од трговија и туризам до инвестиции и влијание. Добриот углед, ќе ги подобри нашите шанси за привлекување на туристи во Норвешка, ќе го подобри пристапот на норвешките компании на пазарот, ќе обезбеди прифаќање за нашите политички ставови и презентирање на норвешката култура. Силната слика е важна за културно, економското и политичко влијание на Норвешка во странство. Целта на форумот е да се поттикне дебата и дијалог помеѓу властите, бизнис секторот, академската заедница и другите актери, за тоа како и во кои области можеме да развиеме организирана стратегија на јавна дипломатија.“

Од особено значење за спроведување на јавната дипломатија е примената на принципот на партнерство во соработката помеѓу државата и приватниот сектор кој ги опфаќа невладините организации, асоцијации и поединци. Вклучувањето на останатите субјекти подразбира децентрализирање на активностите на државата во јавната дипломатија, а воедно ја инкорпорира јавноста во креирањето и спроведувањето на стратегијата во надворешната политика. Отсуството на овие пара-дипломатски учесници генерално го отежнува успешното спроведување на самиот процес.

41 <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/news/2007/Norwegian-Public-Diplomacy-Forum-launch.html?id=467754>, влез 25.06.2013.

1.2. ЕКОНОМСКА ДИПЛОМАТИЈА

Економската дипломатија⁴² преставува еден од најзначајните современи методи имплементирани во работата на модерната дипломатија, што како процес започна во втората половина од дваесеттиот век. Нејзината примена предизвика мошне важни промени во формирањето на новата структура на делување на модерната дипломатија, затворајќи го јазот на дотогашната поделеност меѓу политичките и економските активности на амбасадите од една и економските претставништва од друга страна. Како метод во работата на современата дипломатија, економската дипломатија преставува природен процес насочен кон задоволување на сè поизразните потреби на државите, предизвикани од техничко – технолошкиот развој на индустриското производство, сообраќајното поврзување на човештвото, а особено на потребата за изнаоѓање на нови пазари и унапредување на националните економии. Со својата активност, економската дипломатија претставува непосреден чинител во спроведувањето на надворешната економска политика на државата на билатерален и мултилатерален план, ставајќи ги постигнатите резултати во директна корелација со севкупниот општествено - стопански развој на државата.

Според Илија Џомбиќ, „Економската дипломатија од ден на ден станува основно средство за продор на државите на светскиот пазар, истовремено давајќи директен придонес во развојот на економијата и бизнисот. Влегувањето на државите во бројните интеграциони процеси создава предуслов за отворање на нови пазари и зголемување на слободните движења на стоките, услугите и капиталот, што овозможува создавање на можности за нивниот континуиран економски раст. Нејзината

42 Бидејќи економската дипломатија има јасна историско развојна димензија, треба да се констатира дека самиот термин е со релативно понов датум, а корените ги влече од францускиот јазик *la diplomatie économique*. Терминот мошне брзо бил прифатен од страна на руската дипломатија под точен назив „Экономическая дипломатия“. Од друга страна имаме и англосаксонска варијанта, кои ги користат термините трговска дипломатија (*trade diplomacy*), комерцијална дипломатија (*commercial diplomacy*), но во последно време и кај нив може да се забележи се поширока застапеност на терминот економска дипломатија. Се разбира дека во зависност од првиот збор (економска/ трговска) постојат и одредени разлики во дефинирањето на самиот поим. Трговската дипломатија става акцент на унапредување на трговијата, додека економската дипломатија преставува поширок поим што се однесува на сите економски аспекти. Miletić, Dejan, *Ekonomska diplomatija: Pozicioniranje u vreme globalizacije*. стр.4 www.gmbusiness.biz/index.php/arhiva/21-30/gm_24/3321.html.

улога во овој процес е да обезбеди дух на отвореност и соработка, зголемување на стоконата размена и помош на земјите во развој.⁴³

Гледано од историски аспект, до пред неколку децении економските, трговските, комерцијалните и останатите стопански активности биле одвоени од класичните – политичко дипломатски задачи на амбасадите. „Традиционалните“ дипломати уживале значително поголем углед од „обичните трговски аташеи“.⁴⁴ Но, со започнатиот процес на отвореност на државите, либерализацијата на пазарите и јакнењето на конкуренцијата, го поттикнале развојот на активностите кои го потпирале економскиот раст, вложувањата и извозот. Поради тоа дипломатите започнале се повеќе да се занимаваат со активности за зголемување на конкуренцијата на националните економии и поедини стопански субјекти, а во дипломатските активности се вклучуваат и нови чинители, со што започнал да се користи и поимот економска дипломатија.

Според Џомбиќ, „терминот економска дипломатија не е едноставно да се дефинира. Самиот поим има повеќе значења и многу функции. Економската дипломатија ја среќаваме во билатерална и мултилатерална форма. Кога се говори за економската дипломатија разликуваме државен и недржавен облик – форма на економската дипломатија. Нејзината содржина непрестајно се извлекува од оковите на дефиницијата, бидејќи на површината постојано се јавуваат живи активности на локално, регионално, национално и глобално ниво, секогаш повторно се појавуваат нови содржини и предизвици, нови економски случувања кои бараат нови теориски објаснувања и воопштувања. Економската дипломатија има свој јасен историски развоен пат. Настанува на темелите на трговската дипломатија, што значи дека терминот економска дипломатија е од понов датум.“⁴⁵

Во продолжение следат неколку дефиниции од теоријата и практиката:

43 Džombić dr Ilija, Mjesto ekonomske diplomatije u globalizaciji ekonomskih tokova, anali poslovne diplomatije, Banja Luka, decembar 2009. Godina III, broj 4. влез 15.02.2013.стр 6

44 Постојат две клучни разлики помеѓу економските советници и трговските аташеи, што се однесуваат на нивните задачи статус. Прво, економските советници се задолжени за соработка со економските институции на владата на земјата на приемот, а трговските аташеи за соработка со стопанските субјекти. Второ, економските советници се стално запослени лица во Министерството за надворешни работи со звање дипломатски советник, додека трговските аташеи се договорни дипломати кои се избираат на јавни конкурси за одредени држави и временски период, со звање аташе. За потполно разбирање на нивниот статус, аташето е најниското дипломатско звање, додека дипломатскиот советник се наоѓа во средината на хиерархиската скала.

45 Džombić, dr Ilija, Mjesto Ekonomske Diplomatiје u globalizaciji ekonomskih tokova, anali polovne ekonomija, Banja Luka, decembar 2009. Godina III, broj 4.стр.7

Според американскиот Стејт Департман, Трговската дипломатија подразбира активности на државата во промовирањето и заштитата на интересите на компаниите на меѓународен план, преговори со владите и компаниите во чишто земји матичните компании работат, мерки на предупредување на можни економски конфликти на домашен и меѓународен план, прибирање на информации, како и глобално промовирање на извозните интереси преку дипломатскиот апарат, а сето тоа со непосредна соработка со домашните компании.⁴⁶

Што се однесува до економската дипломатија, таа може да се дефинира од два аспекта. Првиот, е дека економската дипломатија во поширока смисла е посеопфатна и се однесува на сите субјекти на едно општество што учествуваат во јакнењето на економската конкурентност на една земја со дипломатски методи. Втората дефиниција на економската дипломатија е во потесна смисла и таа се однесува на ексклузивните активности на Министерството за надворешни работи во одбрана на економските интереси на својата земја.⁴⁷

Поранешниот амбасадор на Бангладеш во ОН во Женева, Харун ур Рашид,⁴⁸ економската дипломатија ја дефинира на следниот начин: „Во традиционална смисла, дипломатијата преставува политичка дипломатија. Ова подразбира дека дипломатите првенствено се ангажирани во политичките односи бидејќи блиските или силни политички односи, водат кон односи во другите области вклучително и економските. Емпириските докази покажуваат дека економските односи не можат да бидат иницирани во позначаен обем доколку постои политички вакуум во којшто недостасува доверба. Од друга страна економските односи може да делуваат како лепак на политичките односи. Постои растечка реализација според која, доколку економските односи се силни тие имаат влијание врз политичките односи, притоа, било какво бранување да се појави во политичките односи истото се остава на страна, бидејќи двете држави не сакат да ја изгубат добивката од економските односи.“

Економската дипломатија подразбира дипломатски активности за поддршка на деловниот и финансискиот сектор на матичната држава. Овие активности се однесуваат на прашањата од економската политика. Според тоа, економските дипломати следат и известуваат за економските политики во странските држави и ја советуваат својата влада како

46 Miletic, Dejan, *Ekonomaska diplomatija: Pozicioniranje u vreme globalizacije*. www.gmbusiness.biz/index.php/arhiva/21-30/gm_24/3321.html. влез 15.02.2013.

47 Ibid.,

48 Rashid, ur Harun, *Address to the Indian Economy & Business Update*, 18 August 2005, *Economic Diplomacy in South Asia*, стр.2 https://crawford.anu.edu.au/acde/asarc/pdf/papers/conference/CONF2005_04.pdf. влез 15.02.2013.

најдобро да влијае на економските политики на странските држави.⁴⁹ Од друга страна комерцијалната дипломатија се дефинира како поддршка на деловниот сектор на матичната држава, која го поттикнува развојот.

Харун ур Рашид, во врска со термилошката одредница на поимот економска дипломатија, нејзиното прифаќање и дефинирање го преставува на следниот начин: „Економска дипломатија е од неодамнешно потекло. Таа порано била позната како трговска дипломатија. Трговската дипломатија се појави со национализацијата на индустриите во многу држави во периодот од 50-те до 70-те години. Ова резултирало со зголемено инволвирање на дипломатите во трговските работи, со што се помагаше во продажбата на национализираните индустрии. Понатаму, со протоколот на времето политичките лидери сфатиле дека прашањето за „лебот и путерот“ се главните причини за растот и просперитетот на народот. Се додека постои силна економија, лидерите можат успешно да победуваат на изборите. Сега терминот „економска дипломатија“ стана крилатица во сите земји. Во процесот на создавање на терминот, истиот предизвика забуна кај многу за неговата точното значење, иако секој има општа идеја за тоа.“⁵⁰

Од друга страна, Џомбиќ истакнува дека „доколку се истражува потеклото на економската дипломатија, во принцип ќе се открие дека трговијата преставувала основен стимул за преминување на националните граници во тие времиња и развој на интеракцијата помеѓу народите. Историските примери потврдуваат дека интензивна трговија, регулирана со трговски договори, била својствена на цивилизациите на античкиот Египет и Западна Азија. Трговија меѓу Стариот свет и еден Нов свет успеала благодарение на европската колонизација на Азија и откритијата на прекрасни бреговите на Јужна Америка. Со други зборови, трговијата дала повод за воспоставување на првите меѓу владини односи и договори. Затоа, слободно може да се каже дека националните знамиња ја следат трговијата.“⁵¹ Покрај развиените италијански градови Венеција, Фиренца, Милано, Дубровник и други, значаен пример во развојот на трговската дипломатија преставува примерот на англиската компанија Левант (Levant) која дејствувала во периодот од 1580 до 1825 год. „Нејзините трговски претставници воспоставиле трговски односи со Отоманското

49 Berridge, G. R. and James, A., 2003. A Dictionary of Diplomacy. New York: Palgrave Macmillan. стр.185

50 Rashid, ur Harun, Address to the Indian Economy & Business Update, 18 August 2005, Economic Diplomacy in South Asia, https://crawford.anu.edu.au/acde/asarc/pdf/papers/conference/CONF2005_04.pdf. влез 15.02.2013.

51 Berridge, G. R. and James, A., 2003. A Dictionary of Diplomacy. New York: Palgrave Macmillan

царство, успевајќи при тоа да обезбедат и статус на конзуларни агенти. Претставниците добиле дозвола за престој и согласност од страна на османлиските власти со што им било овозможено да вршат и заштита на англиската трговија на отоманската територија. Дадените права биле потврдени и со официјален документ потпишан од страна на султанот Мурат III и кралицата Елизабета I. Системот на претставништва/ “фабрики”, кои се наоѓале на различни позиции на британската трговија, во Левант бил организиран на начин за да им помогне во трговија. Управниот апарат на државни службеници (конзулите, вице конзулите, благајници, канцелари) бил формиран со цел заштита на монополските права и договори. За поддршка на нејзината администрација, фабриките и вработените во Англија и во странство, компанијата вовела даноци на британската трговија. Исто така активностите биле финансирани од британската влада.⁵²

Потребата од економско – трговската соработка, како еден од методите во работата на дипломатија, се наметнала и во процесот на кодификација на дипломатското и конзуларното право. Учесниците на меѓународната законодавна комисија, формирана за изработка на Виенската конвенција за дипломатски односи и Виенската конвенција за конзуларни односи, оваа активност на дипломатските агенти и конзуларните функционери ја ставиле во делот на нивните основни функции на делување во земјата на приемот. Така, Виенската Конвенција за Дипломатски Односи⁵³ (ВКДО), во делот што се однесува на основните функции на дипломатската мисија, во Членот 3 точка е) го набројува и: „унапредување на пријателски односи и развивање на стопанските, културните и научните односи помеѓу државата во која се акредитира.“

Виенската Конвенција за Конзуларни Односи⁵⁴ (ВККО) од своја страна оди и пошироко во преставувањето на економската соработка како дел од конзуларните функции на конзуларните претставништва. Во делот на конзуларните функции, Член 5, точка б) го одредува следното: „помагање на развојот на стопанските, економските, културните и научните односи помеѓу државата на именување и државата на приемот и унапредување на секој друг начин на пријателските односи меѓу нив, во рамките на одредбите на оваа конвенција.“ Во истиот член, во точка е) се

52 Vlami, Dr. Despina, Academy of Athens, Corporate Identity and Entrepreneurial Initiative: the British Levant Company in the Ottoman Empire (1790s-1820s), BUSINESS ENTERPRISES AND THE TENSIONS BETWEEN LOCAL AND GLOBAL, Session 7D: Changing Company Forms in the Internationalization Process, ebha-bhsj-paris.sciencesconf.org/.../docume влез 15.02.2013. стр.132

53 Done at Vienna on 18 April 1961. Entered into force on 24 April 1964. United Nations, Treaty Series, vol. 500, стр. 95.

54 Done at Vienna on 24 April 1963. Entered into force on 19 March 1967. United Nations, Treaty Series, vol. 596, стр. 261

наведува: „давање помош и поддршка на државјани, физички и правни лица на државата на именување.“

Хрватскиот амбасадор во Финска, Дамир Кушен, во врска со модерните аспекти на економската дипломатија оценува дека: „Со години економскиот сегмент на дипломатијата кај поголемиот број на земји главно бил застапен преку посебни уреди на трговските комори, посебни агенции специјализирани за поттикнување на извозот и инвестициите, или пак преку трговските аташеи кои го делеле канцеларискиот простор во амбасадите и конзулатите. Тие примарно биле насочени кон отстранување на сите трговски бариери што го кочеле извозот во тие земји, но и на промовирање на националните економии и информирање и поврзување на компаниите. Секако, со економската или комерцијалната дипломатија значајно место имала и секогаш останала и економската дипломатија главно насочена кон мултилатералните финансиски, трговски и економски институции како што се IMF, WB, EBRD, OECD, и др.“⁵⁵

Според амбасадорот Кушен, „од деведесеттите години на минатото столетие меѓународната политичка и економска сцена значително е променета, а развојот на новите технологии, процесот на глобализација и новите комуникации внесоа радикални промени во постојните правила коишто важат на светскиот пазар. Традиционалната форма на застапување на економските интереси на некои земји во странство се покажал како неефикасен и недоволен во се посложеното опкружување во кое извозно ориентираните компании мораат да работат.“⁵⁶

За самиот развој на економската дипломатија, потребно е да се нагласи дека истиот е во зависност од меѓународните и од домашните влијанија. Во меѓународните влијанија пред се, спаѓаат процесите на либерализација на меѓународната трговија, конкуренцијата и секако глобализацијата. Глобализацијата создаде сложен и меѓусебно поврзан свет, нови односи помеѓу поединци и институции кои територијално не се одредени. Така на пример, мултинационалните и транснационалните компании настојуваат со лобирање да влијаат на развојот на домашните и меѓународните политики согласно нивните интереси. Од друга страна невладините организации можат да заговараат заштита на локалното население и на малите компании од конкуренцијата на мултинационалните компании. Државите со слични економски насоки ги ускладуваат своите преговарачки стојалишта, како би ги зајакнале нивните преговарачки позиции и влијанија во формирањето на правилата на глобално ниво.

55 Kušen, Damir, veleposlanik Hrvatske u Finskoj, Inovacije i nove tehnologije temelji su moderne gospodarske diplomacije, Datum objave: 07.03.2012. - 19:20:50, <http://www.seebiz.eu/inovacije-i-nove-tehnologije-temelji-su-moderne-gospodarske-diplomacije/ar-28647/> влез 15.02.2012.

56 Ibid.,

Притоа, државите и големите компании можат, во зависност од подрачјето на дејствување, да имаат спротивставени или ускладени интереси. Со нив, невладините и непрофитните институции се вклучуваат во лобирање на национално и меѓународно ниво. Со нивните активности настојуваат формално да се вклучат во работата на меѓународните организации, како што е на пр. Светската трговска организација (WTO). Во тој контекст улогата на економската дипломатија е да управува со односите помеѓу учесниците на спротивставените страни. „На домашен план пак, развојот на економската дипломатија се поттикнува од процесите на децентрализација, односно се позначајното учество на регионалните и локалните територијални единици. Денес сме сведоци на се поизразни иницијативи за промена на овластувањата и економските политики на институциите на регионите или големите градови кои настојуваат да воспостават директни поврзувања со соодветни странски региони или држави, со цел задоволување на нивните економски – трговски потреби. Овој тренд е присутен и во рамките на Европската унија во која голем број на регии и провинции во државите членки на Унијата во последните години отвориле свои претставништва во Европската комисија во Брисел“.⁵⁷

Развојот на економската дипломатија ги промени задачите на поголемиот број државни институции на национално ниво. Традиционално, односите со другите земји биле во исклучива надлежност на националната или федералната влада, при што клучна улога имале министерствата за надворешни работи. Сега на министерствата за надворешни работи поддршка им дават и други министерства во склад со своите подрачја на работа. На пример, министерството за труд кое е задолжен за соработка со Меѓународната организација за труд (ILO), министерството за економија за соработка во рамките на WTO-а, министерство за финансии за соработка со Меѓународниот монетарен фонд (MMF), стопанската комора и др.

Авторите Рејмонд Санер и Личија Лиу – Raymond Saner, Lichia Liu, во врска со новите трендови во пост – модерното опкружување и сооченост на економската дипломатија со учеството на бројни недржавни актери и други министерства, го истакнуваат следното: „Соочени со овие промени во своите овластувања, министерствата за надворешни работи реагирале на различни начини: обидувајќи се да го спречат влезот на други министерства на меѓународната сцена, со прифаќање на своја секундарна

57 Boromisa, A.M., Tišma, S., Raditya-Ležaić, A., GOSPODARSKA DIPLOMACIJA REPUBLIKE HRVATSKE ILI ZAŠTO HRVATSKOJ NUŽNO TREBA SNAŽNA I SUSTAVNA GOSPODARSKA DIPLOMACIJA INSTITUT ZA MEĐUNARODNE ODNOSI, IMO, ZAKLADA ADRIS., Listopad, 2012. стр.19

улога или со трансформација од еден државен актер во координатор за формулирање на надворешната економска политика.⁵⁸

На овој начин во практиката се создадени повеќе модели на економската дипломатија. Клучните разлики се во организацијата и координацијата, односно кое тело ја презема водечката улога. Според мислењето на Рана⁵⁹, постои вообичаена класификација на пет модели и тоа:

Унифициран модел, во кој Министерството за надворешни работи целосно управува и ги обединува прашањата поврзани со надворешните работи и надворешната трговија. Претставништвата во странство ги вршат дипломатските работи и ги промовираат комерцијалните интереси. Таков модел применува Бразил, а клучен актер е министерството за надворешни работи. Исклучиво министерството за надворешни работи има овластување да преговара со трети држави. Со појавата на нови субјекти на меѓународно ниво министерството основа нов оддел. Бразил е една од ретките земји која во WTO ја претставува министерот за надворешни работи. Дипломатската служба ги врши економските активности во странство.

Делумно унифициран модел, којшто подразбира модел во кој министерството за надворешни работи и министерството за економија или за трговија заедно воспоставуваат посебен оддел кој се занимава со трговија и инвестиции и делува во склоп на дипломатското претставништво. Таков модел применува Обединетото кралство Тајланд. Наместо вообичаените амбасадори, кои управувале со дипломатското персонал од министерството за надворешни работи во странство, Тајланд вовел така наречени директори-амбасадори, кои управуваат со дипломатскиот персонал на министерството за надворешни работи, но и со сите државни тела (другите министерства и агенции) во државата на приемот.

Модел на трета агенција, е модел во кој министерството за надворешни работи воопшто не се занимаваат со трговски прашања. Независни тела кои делуваат под надзор на министерствата што се задолжени за трговија ги преземаат работите поврзани со трговијата. Нивните претставници може да делуваат во претставништвата на министерствата за надворешни работи и да соработуваат со амбасадорите и другите дипломати, но нивните работи според овој модел никогаш не се преклопуваат. Пример за овој модел е Сингапур. Меѓународното претпријатие Singapore (International Enterprise Singapore – IES) го поттикнува извозот

58 Saner, R. and Yiu, L., n.d. International Economic Diplomacy: Mutation in Post-modern Times. Discussion Paper in Diplomacy. Netherlands Institute for International Relations Clingendael. стр.8

59 Rana, K. S., 2000. Inside Diplomacy. New Delhi: Manas.
Стр.21-22 http://www.academia.edu/1929920/Economic_Diplomacy

на производи и услуги и го мобилизира сите актери на економската дипломатија, т.н. Сингапурска екипа. IES поставил долгорочна визија на раст која го вклучува така наречениот „триаголник на растот“ со Малезија и Индонезија.

Моделот на натпреварување, е модел во кој задачите на министерството за надворешни работи и другите министерства се преклопуваат, без јасна поделба на задачите, и тоа не само на оние кои се однесуваат на надворешната трговија и инвестициите, туку и на оние што се поврзани со учеството на состаноците на меѓународните организации.

Моделот на препуштање, подразбира дека министерствата за надворешни работи потполно се одрекуваат од прашањата поврзани со трговијата и инвестициите целосно препуштајќи ги на другите министерства. Со други зборови, министерствата за надворешни работи немаат никаква улога во економските прашања на државата. Таков модел се применува во Кина, каде што министерството за надворешни работи не врши ништо што се однесува на трговските прашања. Економската дипломатија ја спроведуваат Министерството за економија и другите министерства или агенции кои се под директна координација на Политбирото на комунистичката партија. Координацијата меѓу министерствата се врши на ниво на заменици министри.

Освен генералната поделба на економската дипломатија врз принципот на организација и координација на управувањето на нејзините активности, во практиката од страна на министерствата за надворешни работи или за тоа номинирани владини органи, потребно е да се претстави и самата структура на основните задачи на економската дипломатија. Во оваа насока професорот на Универзитетот во Отава, Еван Потер⁶⁰ дефинира пет основни активности на економската дипломатија и тоа: „Промоција на трговијата; Поттикнување на директни странски инвестиции; Соработка во науката и технологијата, вклучително и истражувањето и развојот; Промовирање на туризмот; и Застапување на интересите на националната деловна заедница.“ Притоа, Потер за секоја активност го наведува следното: „Унапредувањето на трговијата е основното подрачје на дејствување на економската дипломатија. Унапредувањето на трговијата вклучува создавање на можности за зголемување на извозот на постојните пазари, како и идентификување на нови потенцијални пазари. Традиционално, со тоа се занимавале министерствата за надворешни работи. Сега, во зависност од институционалната структура на државата, тоа го прават министерствата за надворешни работи, но и министерствата за надворешни работи со други министерства (министерството за трговија,

60Potter, E., 2004. Branding Canada: The Renaissance of Canada's Commercial Diplomacy. International Studies Perspectives. стр.55-60.

министерството за економија), односно трети агенции. Така на пример, во Обединетото Кралство министерството за трговија и индустрија, заедно со министерството за надворешни работи, воспоставиле два посебни оддела за трговија и вложувања. Во Сингапур, Министерството за трговија и индустрија се контролирани од две посебни единици (Одбор за трговија на Сингапур и Одбор за економски развој на Сингапур), кои во целост се задолжени за унапредување на трговијата“.

Втората активност на економската дипломатија е поттикнување на директните странски инвестиции. Во странство таа задача обично се спроведува во рамките на амбасадата. Ја извршуваат службениците на министерствата или агенциите што се задолжени за трговија и странски вложувања. Во матичната држава за привлекување на инвестиции вообичаено се основаат посебни агенции, а нивната работа се темели на разработена стратегија на вложувања, која во себе содржи приоритети и проекти.

Соработката на полето на науката и технологијата, вклучувајќи го и истражувањето и развојот, овозможува јакнење на техничките капацитети на деловниот сектор и конкурентноста на меѓународниот пазар. Министерството за наука често го координира овој вид на активности на економската дипломатија.

Министерството за туризам или националните туристички агенции обично се задолжени за промоција на туризмот. Амбасадите располагаат со промотивни материјали за татковината. Овие материјали ги подготвува министерството за надворешни работи, министерството за туризам или заеднички повеќе институции. За држава која се потпира на туризмот, како значаен извор на приходи, промоцијата на туризмот е мошне значајна активност на економската дипломатија која овозможува урамнотежување на билансот на плаќање, а може да придонесе и до привлекување на странски вложувања.

Додека наведените активности ги спроведуваат државни тела, невладините тела (на пр. стопански комори, синдикати и други цивилни организации – здруженија на земјоделци, потрошувачи и сл.) обично го фаворизираат деловниот сектор. Во некои држави деловниот сектор е во надлежност на посебни комисии во рамките на министерствата или други државни тела.

Потер ги дефинира и задачите на економската дипломатија за поддршка што овозможуваат остварување на основните активности: Деловно разузнавање, следење (intelligence); Поврзување на односите со јавноста, вклучувајќи и учество во брендирањето и создавањето на угледот

– имиџот; Поддршка околу преговарањето и спроведување на договорот; и Решавање на проблемите.“⁶¹

Од наведеното, неминовно се наметнува заклучокот дека економската дипломатија преставува составен дел од модерната – политичка дипломатија, заземајќи притоа, значаен дел во развојот на севкупните односи на државата на билатерален, регионален или мултилатерален план. Во одредени случаи економската дипломатија преставува еден од главните аргументи за донесување одлука за отворање или затворање на некое дипломатско – конзуларно претставништво. Таа преставува еден од основните вектори при валоризацијата на севкупните односи меѓу државите.

Денес е потребна нова комбинација помеѓу класичната дипломатија и економската продорност, насочена кон развивање на добри економски односи во рамките на добрите билатерални политички односи. Потребна е дипломатија која политичката предност ќе ја претвори во економски добивки. Тоа е клучната задача на креативната „економска дипломатија“.⁶²

Од друга страна, успешноста на економската дипломатија во остварувањето на поставените цели и задачи е во непосредна зависност од реалната подготвеност и организираност на државата, односно политиката на владата и останатите министерства во чиј делокруг се наоѓаат прашањата потесно или пошироко поврзани со економската проблематика во најширока смисла. Индискиот теоретичар Кишан Рана (Kishan S. Rana) во своето дело *Economic Diplomacy – Basics*⁶³, посебно го истакнува угледот – (image) на матичната држава кој ги поткрепува поголемиот број на дипломатски активности. Според Рана, „ова особено се однесува за развојот на земјите во транзиција, кои поминале низ драматични промени, но тоа е потценето во странство. Брендирање на земјата е за “презентирање на една нација или регион, како моќна, атрактивна и на поинаков начин преставена дестинација“, но дека брендирање може да помогне кога нејзините проекти ќе ја зајакнат реалноста. Тоа може да биде и контрапродуктивно ако не е вкоренето во самиот факт. Клучот е да се користи централна идеја која е силна и едноставна, а тоа подразбира истакнување на уникатните квалитети на земјата. Не постои аспект во надворешните односи, билатерални, регионални или глобални, што не е

61 Ibid,

62 Boromisa, A.M., Tišma, S., Raditya-Ležaić, A., GOSPODARSKA DIPLOMACIJA REPUBLIKE HRVATSKE ILI ZAŠTO HRVATSKOJ NUŽNO TREBA SNAŽNA I SUSTAVNA GOSPODARSKA DIPLOMACIJA INSTITUT ZA MEĐUNARODNE ODNOSI, IMO, ZAKLADA ADRIS., Listopad, 2012.стр.48-50.

63 Rana, S. Kishan, *Economic Diplomacy – Basics*, CHAPTER ELEVEN, The Experience of Developing Countries, 2009.стр.28
<http://www.cuts-citee.org/cds03/pdf/cds03-session1-02.pdf>. влез 16.02.2012.

опфатен со угледот на државата. Министерствата за надворешни работи, амбасадите, и дипломатите се сметаат за одговорни околу коректното спроведување на имиџот на својата земја, иако во реалноста нивниот капацитет за некакво радикално или брзо создавање на позитивна слика за перцепцијата на нивната земја во странство е ограничен. Про-активна дипломатија бара сериозна и постојана грижа да биде посветена на имиџот земјата.“... „Рана се повикува на теоретичарот Hosking, кој спровел истражувањето на двесте американски од 500 богати компании, од кои 72% изјавиле дека националниот имиџ на САД бил мошне значаен за купување на нивните производи и услуги во странство, додавајќи дека брендovите на компаниите се во интеракција со националниот идентитет на конкретен начин.“

Мирза Пашиќ⁶⁴ под ефикасен концепт на економската дипломатија го изнесува следниот став: „Ресорот на надворешната политика, под кој пред се го подразбираме министерството за надворешни работи и мрежата на дипломатско – конзуларните претставништва, има доминантна улога во економската дипломатија, меѓутоа, низа други активности и работи во рамките на овој концепт треба да ги извршат други ресори. Ресорот на надворешни работи ја врши промоцијата на предностите на својата земја за сите форми на економскиот ангажман, но тие поединости, коишто треба да ги промовира економската дипломатија мора да постојат. Од ова следува дека економската дипломатија е тесно поврзана со економската политика на една земја, па за нејзино успешно водење потребен е мултидисциплинарен пристап во кој секој ресор е подеднакво важен. Економската дипломатија мора да има полна поддршка и кооперативност од сите ресорни министерства во владата и останатите специјализирани агенции, бидејќи нејзиниот успех зависи од заедничките напори. Дипломатијата може да дава сугестии, иницира активности, но без оглед на тоа колку тоа и да го посакува, таа самата не може да ги решава проблемите на другите ресори, како што се на пример, подобрување на законите од економската сфера, поедноставување на процедурите за регистрирање на фирма, внатрешната безбедност, квалитетот на банкарскиот сектор, итн.

Тешко е да се гради надворешно политичко преставување на стопанството, доколку не постојат домашни производи кои можат да ја издржат светската конкуренција или доколку домашната економија не поседува особини на динамичност и флексибилност кои овозможуваат прилагодување кон тековите на светскиот пазар. Основата за изградба на економската дипломатија на државата во која постои солиден пазар во суштина е иницијатива на компаниите. Значи, домашниот претприемач – биз-

64 Pašić, Mirza, Pravni savjetnik, Ekonomska diplomatija – izazov na pocetku 21 stoljeca, decembar 2012. стр.9-11.

нисмен треба да сака, а и да знае да оди на светскиот пазар или пазарот на одреден регион или земја.“

Авторот понатаму потенцира: „долгорочната странска инвестиција може да се земе како најдобар пример за потребата од мултидисциплинарен пристап на концептот на економската дипломатија. Долг е патот од моментот кога дипломатот ќе успее да го заинтересира инвеститорот, преку решавањето на редица практични проблеми за време на влез на инвестицијата во земјата, па се до нејзината успешна реализација и што е најважно прашање за економскиот опстанок на инвестицијата. При тоа треба да се има на ум дека синцирот е онолку јак колку што е јака секоја негова алка. Само земја во која инвеститорите можат успешно да работат може да продолжи да ги нуди позитивните погодности и углед за нови инвестиции. Ресорот за надворешни работи треба да ги направи странските пазари транспарентни за домашните бизнисмени, но, на пример, дефинирањето на информациите што се потребни на домашните претприемачи спаѓа сепак во други ресори а не во МНР.“

Начинот на планирање, организирање и практично спроведување на активностите од економската дипломатија во рамките на македонската дипломатско – конзуларна служба е посебно претставен во последната глава од трудот.

1.3. ВИРТУЕЛНА ДИПЛОМАТИЈА

1.3.1. УЛОГАТА НА ИНФОРМАТИЧКО КОМУНИКАЦИСКАТА ТЕХНОЛОГИЈА И ИНТЕРНЕТОТ ВО ТРАНСФОРМАЦИЈА НА ДИПЛОМАТИЈАТА НА 21 ВЕК

Развојот на информатичката и комуникациска технологија (Information and Communication Technology - ICT) во последните децении од 20 век одиграа посебна улога во осовременувањето на светот. Појавата на компјутерот во текот на шеесеттите години и неговата популарност од крајот на осумдесеттите години до денес, предизвика информатичка револуција која од темел го измени дотогашниот воспоставен систем на

пренесување на информации. Интернетот⁶⁵ и World Wide Web⁶⁶ станаа алатки во рацете на секој поединец да може непречено меѓусебно да комуницира, да има достап до неограничен број на информации, истовремено да пренесува лични пораки, аудио визуелно снимки, текст, музика и дигитална фотографија од било која точка светот. Директорот на Дипло-фондацијата во Женева, Јован Курбалија, во врска со интернетот ќе изјави: „Пред човештвото се најде медиум со невидени можности и прогресивна моќ, којшто стана основна алатка во работата на секоја компанија, болница, научно образовна институција, библиотеки, во државната администрација, со еден збор составен дел во секојдневниот живот на нашата планета.“⁶⁷

Неограничениот пристап до информации од сите области на науката, културата, спортот и забавата предизвика огромна популарност кај човештвото. Граѓаните од пасивни консументи на вестите од радиото, филмските остварувања или телевизиските програми, добија можност сами да создаваат или пренесуваат информации за најразлични случувања од нивната околина или прашање од нивни интерес, без притоа да бидат зависни од медиумските куќи во нивната држава. Напротив, глобалните телевизиски куќи како CNN, BBC, AL Jazeera и други, коишто во текот на седумдесеттите години го презедоа глобалното известување, започнаа да користат јавувања, фотографии или снимени настани од страна на поединци кои се затекнале на местото каде што се случила некоја трагедија, немири или некој настан што го привлекува вниманието на светската јавност. Со појавата на интернетот привилегијата на политичките елити во државите за контрола над информациите во однос на

65 Интернетот може да се дефинира како жичен или безжичен начин на комуникација преку која може да добие, пренесува информации што можат да се користат за една или повеќе операции.

<http://www.engineersgarage.com/articles/what-is-internet-history-working>, влез 02.12.2012.

66 Tim Bernes-Lee, научник во CERN (), во 1989 год. го измисли World Wide Web. WWW оригинално беше замислен и развиен да ги задоволи барањата-потребите за атоматско споделување на информациите помеѓу научниците кои работат на различни универзитети и институции ширум светот. Основната идеја на WWW to merge технологиите на персоналните компјутери и hypertext во моќна и лесна употреба на глобалниот информациски систем.

<http://public.web.cern.ch/public/en/about/web-en.html>

67 On line Intervju со Јован Курбалија, основач и директор на Дипло Фондацијата во Женева. „Интернетот е комуникациски крвоток на современиот свет. Колку повеќе нашето секојдневие се пренесува на интернет, управувањето со интернетот станува политички и економски позначајно. „Политика“, Интервју: Јован Курбалија, оснивач и директор Дипло фондације из Женеве

Интернет укида тајну дипломатију, објавено: 10.01.2011

нивните граѓани, замина во историјата. Започна глобален процес на демократизација на човештвото.

Појавата на социјалните мрежи како Face book, Twitter, Google станаа нов начин на комуникација меѓу луѓето без разлика на кое место од Земјината топка се наоѓаат⁶⁸. Бројот на корисниците на овие мрежи достигна над една и половина милијади, а корисниците на интернет две милијарди.

Промените што ги предизвика ICT во целиот свет не ја одмина и дипломатијата. Пред, класичната дипломатија се појавија нови предизвици, но и можности за осовременување на нејзината работа. Интернетот донесе револуционерност, исто како што и пронајдокот на парната машина, авионот, телеграфот, телефонот, телепринтерот, телефаксот, радиото, телевизијата во изминатите стотина години одиграа значајна улога во брзината на пренесувањето на информациите, но и модернизација на дипломатијата. Употребата на интернетот во дипломатијата доби и свој термин „виртуелна дипломатија“⁶⁹ или „дигитална дипломатија“. Терминот виртуелна дипломатија се појави пред петнаесетина години. „Американскиот институт за мир со седиште во Вашингтон, уште во 1977, покренал потфат „виртуелна дипломатија“ со задача да го проучи влијанието на информатичко-комуникациските технологии на дипломатијата, посебно на превладување на меѓународните судири. Според дефиницијата, тоа е изменета дипломатија која настанала со поврзување (вмрежување) на светот. (дневен весник, Политика on line, Stanko, Stoilkovic, објавено 30.12.2008).

Richard H. Solomon, претседател на Институтот за мир на Соединетите држави, (United States Institute of Peace –USIP, прв ја дефинира виртуелната дипломатија како „општествена, економска, и политичка интеракција со посредство на електронски средства наместо непосредна – лице во лице комуникација“. Според Solomon, „иако виртуелното

68 Весник Vreme, br. 1083 од 6 октомври 2011, наслов patak на internet од Marija Види; „Социјалните мрежи, а пред тоа интернетот општо, драстично го изменија начинот на којшто комуницираме. На одреден начин се промени и начинот на информирање, како и брзината на доаѓање до информации. Одненадеж, повеќе не се слушаше само гласот на одбраните, туку секој кој имаше пристап до интернет можеше да зборува. Социјалните мрежи само ја интензивираа таа комуникација. Тие донесоа многу за некои добро, за некои лошо. На примерот на „Арапската пролет“ видовме колку тие можат да бидат важни за граѓанското организирање. Во текот на последните претседателски избори во САД свативме дека на партиите им станаа важно орудие за политичка борба.“

69 Grech, M. Olesya, Virtual diplomacy, Diplomacy of the digital age, Малта, 2006. Овој израз претставува кованица која се однесува на фактот дека дипломатијата, покрај традиционалниот начин „лице во лице“, преку користењето на технологијата и интернетот дејствува на еден виртуелен начин.

<http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Grech.pdf>, влез 02.12.2012.

имплицира недостаток на реалноста, Виртуелната дипломатија сепак е вистинска дипломатија во смисла на авторитативна интеракција помеѓу претставници на различни влади.⁷⁰

Европскиот Парламент на 12 мај 2011 година усвои резолуција⁷¹ со која ја повика Европската Комисија да подготви стратегија за дигитална и културна дипломатија коишто координирано би се спроведувале во сите мисии на Европската Унија ширум светот. Предлагач на оваа резолуција е Marietje Šake, холандски член на Европскиот Парламент, која при поднесувањето на иницијативата се повикувала на средствата што Народна Република Кина, Соединетите Американски Држави и НАТО алијансата ги вложуваат во дигиталната дипломатија, како би го прошириле нивното економско и политичко влијание во светот.

Министерствата за надворешни работи започнаа со организирање на својата работа и работата на нивната дипломатска мрежа согласно можностите што ИСТ и интернетот ги овозможуваа. Традиционалната комуникација меѓу министерствата за надворешни работи и дипломатско конзуларните претставништва значително се промени. Испраќањето на телеграми, информации, документи, како и меѓусебната кореспонденција на деск офицерите и дипломатите во ДКП започна да се врши со неверојатна брзина и ефикасност. Консултациите, односно инструкциите за одредени прашања започнаа да се вршат во истиот миг, без чекање на дипломатската пошта. Од друга страна, пристапот до веб – интернет страниците на министерствата за надворешни работи и меѓународните организации на коишто се објавени официјални ставови, соопштенија или усвоени меѓународни документи, овозможува нивно преземање без физичко присуство на дипломатите. Амбасадите во меѓусебната дипломатска кореспонденција, како што е испраќањето на дипломатски ноти, соопштенија од нивните МНР или влади, покани и др. започнаа да ја вршат преку интернет. Употребата на електронската пошта меѓу амбасадорите стана составен дел на нивната меѓусебна дипломатска кореспонденција, притоа штедејќи време и средства.

Интернетот започна да се користи во билатералните, а особено во мултилатералните дипломатски активности за усвојување на меѓународно правни акти, и тоа низ целиот процес на преговори од страна на учесниците.

Никос Христодоулидес - Nikos Christodoulides, во врска со интернетот и дипломатијата и дипломатијата вели: „Од изработка на хартија на

70 Grech, M. Olesya, Virtual diplomacy, Diplomacy of the digital age, Малта, 2006. <http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Grech.pdf>

71 Marković, Nina, 9 jun 2011. <http://www.malinemo.rs/wp/2011/06/09/digitalna-diplomatija/> (15 noemvri 2012) Mali Nemo 2002 - 2010,

договорот до неговата финализација, интернетот може да биде корисен во преговорите во коишто има и давање и земање. Иако лице-в-лице комуникацијата обично е од клучно значење, интернет дипломатија, како што тоа се нарекува од страна на Дипломатската академија во Виена, е важно, бидејќи тоа се стреми да обезбеди: 1. концентрација на содржината и суштината, а не "емоционална" и споредни прашања; 2. јасност во формулациите, помалку недоразбирања, 3. олеснување на предложените текстуални споредби; 4. транспарентност, леснотија за одржување евиденција на предлозите и ревизии додадените; 5. Секоја делегација може да работи во согласност со неговиот ритам, а временските разлики може да се претворат во предност; 6. олеснување и сигурност на воспоставување на конечниот текст; 7. повеќе страни може да учествуваат; и 8. Цена ефикасност. Овие точки се важни, особено за малите земји со ограничени човечки и финансиски ресурси за да ги исполнат своите обврски во меѓународниот систем. Затоа, на интернет може да се користи како алатка за преговори."⁷²

Особено значајни промени во активностите на класичната дипломатија предизвикани со ИТС се појавата на е-дипломатија (e-diplomacy)⁷³, како и измените во организационата структура на министерствата за надворешни работи, како централна служба, и во дипломатско - конзуларната мрежа со овозможување на организирање виртуелни амбасади и конзулати, и јавна дипломатија (Public diplomacy).

Во своето издание од март 2012 година LOWY Институтот за меѓународна политика⁷⁴ под наслов Revolution @State: The Spread of Ediplomacy (Ширењето на е-дипломатијата), ја дава следната анализа за користењето на е-дипломатијата во State Department на Соеднетите американски држави:

„Стејт депарментот на САД стана светски водечки корисник на е-дипломатијата. Е-дипломатијата сега запослува преку 150 вработени лица со полно работно време, ангажирани на 25 различни јазли – места во седиштето. Повеќе од 900 луѓе во американските мисии во светот ја употребуваат е-дипломатијата. Е-дипломатијата сега се користи во осум

72 Cristodoulides, Nikos The Internet & diplomacy, American Diplomacy, Mart 2005 http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2005/0103/chri/christo_net.html#Anchor_bio, влез 25 октомври 2012 год.

73 E-diplomacy is the act of attempting to achive diplomatic goals through the use of the Web, social media and communications technology in general. This concept emerged as a result of the rise of social media and increased awareness of its power. <http://www.techopedia.com/definition/29050/ediplomacy>, влез 06.12.2012.

74 Hanson, Fergus, LOWY INSTITUTE FOR INTERNATIONAL POLICY, март 2012, http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2012/3/ediplomacy%20hanson/03_ediplomacy_hanson.pdf, влез 06.12.2012.

различни програмски области во државата: Управување со знаењето, јавна дипломатија и слободата на интернет доминираат во однос на персоналот и ресурсите. Сепак, таа е исто така се користи за управување со информации, конзуларни работи, за одговор при катастрофи, искористување на надворешни ресурси и планирањето на политиката.

Во некои области е-дипломатијата се менува начинот на државата не бизнис. Во Јавна дипломатија, Државен сега работи она што е стварно една глобална медиумско царство, достигнувајќи поголема директна публика од платени циркулација на десетте најголеми американски дневни весници и вработување армија од дипломат-новинари за да го нахрани својот 600-плус платформи. Во другите области, како управување со знаењето, е-дипломатијата е изнаоѓање решенија за проблемите со кои се соочува министерствата за надворешни работи за векови.

Бавното темпо на приспособување кон е-дипломатијата од страна на многу министерства за надворешни работи сугерира постои степен на несигурност во врска со она што е дипломасу е за сите за, она што може да направи и како продорни неговото влијание ќе биде.“

1.4. КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА

Меѓу современите дипломатски методи коишто се применуваат во меѓународните односи на државите, посебно место зазема културната дипломатија. Со своите разноликости во јазикот, религијата, културното наследство, уметноста, обичаите и традициите, државите преку културната дипломатија се обидуваат да воспостават единствен систем на споделување на постојните вредности во меѓусебно преставување, како и презентирање на своите посебности и идентитет во меѓународниот свет. Културната дипломатија преставува значајно средство во секојдневната комуникација на државите. Таа е составен дел на надворешната политика на секоја држава, која настојува да ги развива своите односи со државите и обезбеди достоинство место во меѓународната заедница. Мошне корисна аксиома за поимањето на практиката и местото на културната диплома-

тија во политичкиот живот на нацијата дал Zhuge Liang,⁷⁵ кинески воен советник во текот на периодот на Трите кралства, кој обраќајќи му се на еден генерал изјавил: „Дури и за време на војна, над сè е културата.“

Во секојдневната практика често ги среќаваме поимите меѓународни културни односи, меѓународна културна соработка, меѓународни културни врски, па сходно на тоа во администрацијата на поедини држави постојат и посебни органи – институции одговорни за меѓународната културна соработка, какви што постоеја и во поранешната југословенска држава и нејзините федерални единици.⁷⁶ Лиљана Р. Мијатовиќ⁷⁷ за поимот „меѓународни културни односи“ истакнува дека „во основа потекнува од доменот на праксата и истиот се однесува на обидите на човечките суштества да ги доведат во контакт различните културни елементи. Меѓународните културни односи пак, се поимаат и како концепт во рамките на теоријата и практиката на меѓународните односи, коишто ја опишуваат употребата и трансферот на идеи за културата меѓу различни групи заради воспоставување на взаемно разбирање.“

Што се однесува до односот на културната дипломатија со другите сродни концепти постојат различни видувања во стручната литература. Дел од авторите културната дипломатија ја стават во контекст или како дел од јавната дипломатија или пропагандата, какви што беа примерите на нацистичките држави пред и за време на Втората светска војна. Други пак, културната дипломатија едноставно ја поистоветуваат со меѓународните културни односи помеѓу државите.

Научната литература во дефинирањето на културната дипломатија поаѓа од неколку основни елементи што го осветлуваат карактерот и значењето на овој значаен сегмент на современата дипломатија, а тоа се: промовирање на сопствениот идентитет, придонес кон светската уметност и наука и користење на нејзините достигнувања, како и средство за воспоставување односи со останатите меѓународни субјекти на билатерален и меѓународен план.

Во овој контекст се и определбите пропишани во Универзалната декларација за човековите права, усвоена од страна на Обединетите нации во 1948 год., која во членот 27 т. 1, наведува дека: “Секој има право

⁷⁵ <http://textus.diplomacy.edu/textusBin/BViewers/oview/culturaldiplomacy/oview.asp?FilterTopic=%2F38139>, влез 23.07.2013.

⁷⁶ Уредба за формирање на Комисија за културни врски со странство, Службен лист на ФНРЈ, бр. 12, од 23.03.1960 год. Британскиот Совет претпочита да се опишува себе си како Агенција за културни односи.

⁷⁷ Miĵatoviĉ, Rogaĉ, Ljiljana, DIHOTOMIJE PARADIGMI MEĐUNARODNIH KULTURNIH ODNOSA, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti Beograd., Revidrana verzija: 03.08.2012 стр.1048.

слободно да учествува во културниот живот на заедницата, да ужива во уметноста и да го споделува научниот напредок и неговите благодати.⁷⁸ Значењето на културата, а со тоа и на културната соработка може да се согледа во мноштвото меѓународни акти со кои се воспоставени неопходните норми, стандарди и правила во развојот на овој мошне важен сегмент во секојдневниот живот на човештвото. Покрај Обединетите Народи, односно УНЕСКО, и Советот на Европа и Европската Унија, како и разните регионални организации пристапиле кон регулирање на сите значајни сегменти од културата, културното творештво и соработка.⁷⁹

Без оглед на тоа што употребата на културата во дипломатски цели не е новина (за што ќе се навратиме во делот на нејзиниот историски развој), самиот концепт на културната дипломатија добива ново значење во современиот свет на меѓународни односи за што говорат и наведените

78 http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SChri/SCUniversal_Declaration_of_Human_Rights_, влез 23.07.2013.

79 Приказ на меѓународни договори донесени од страна на меѓународните организации со коишто се регулира оваа материја меѓу државите.

Обединети нации: Повелбата на Обединетите нации (Сан Франциско, 26 јуни во 1945 година.);

- Универзалната декларација за човекови права (Париз, 10 декември во 1948 година.);
- Конвенција за заштита на изведувачите, продуцентите на фонограми и радиодифузија (Рим, 26 октомври во 1961 година.);
- Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (Њујорк 16 декември 1966 кога е достапен)., и

• Универзална конвенција за авторско право (Париз, 24 јули во 1971 година).

Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура – УНЕСКО:

- Конвенција за заштита на културното наследство во случај на вооружен конфликт (Хаг, 14 мај во 1954 година.);
 - Конвенција за мерки за забрана и спречување на недозволен увоз, извоз и пренос на сопственост на културните добра (Париз, 14 ноември 1970.)
 - Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство (Париз, 16 ноември во 1972 година.);
 - Конвенција за заштита на нематеријалното културно наследство (Париз, 17 октомври 2003.);
 - Конвенцијата за заштита и унапредување на разноликоста на културните изразувања (Париз, 20 октомври 2005 година.)
 - Конвенција за заштита на подводното културно наследство (Париз, 2 ноември 2001.)
 - Препорака за меѓународни принципи кои треба да се применуваат во археолошките ископувања (Њу Делхи, 5 декември, во 1956 година.
 - ИКОМ - СС конзерваторски кодекс (Копенхаген, 26 октомври 1984 година.), и
 - Венецијанска повелба (Carta del Restauro) од 1972 година., дополнета со Повелбата за конзервација и реставрација на уметнички дела и културни споменици од во 1987 година.
- Европски Совет:** Европската конвенција за заштита на археолошкото наследство (Лондон, 6 мај, во 1969 година.);
- Европска конвенција за заштита на архитектонското наследство (Гранада, 3 октомври 1985 година.)
 - Европската културна конвенција (1954 кога е достапен);
 - Европска конвенција за заштита на архитектонското наследство на Европа (1985.)
 - Европска конвенција за престапи поврзани со културни добра (Делхи, 23 јуни 1985 година.)

меѓународни акти. Во прилог на тоа следат неколку изјави на политичари и личности од меѓународниот свет:

- Европска конвенција за заштита на археолошкото наследство (Ревидирана, Валета 16 јануари 1992 година);
- Хелсинки Декларацијата за политичката димензија на културното наследство во Европа (Хелсинки, 30 мај 1996 година);
- Европската повелба за регионални или малцински јазици (Стразбур, 5 ноември, во 1992 година.);
- Европска конвенција за предел (Фиренца, 20 октомври 2000 година.)
- Декларација за улогата на НВО во областа на културното наследство (Портоторож, 5 април 2001.)
- Европска конвенција за заштита на аудиовизуелни наследство (Стразбур, 8 ноември 2001 год.)
- Европска конвенција за кинематографската копродукција (Стразбур, 2 октомври 1992. Беше), и
- Советот на Европа Рамковната конвенција за вредноста на културното наследство за општеството (Фаро, 27 октомври 2005. год.).

Европска Унија:

- Договорот за функционирање на Европската унија - Консолидирани верзии од Договорот за Европската унија и на основачкиот договор на Европската унија (2006.) - (. 2006) Договорот од Лисабон, кој изменува и дополнува Договорот за Европската унија и на основачкиот договор на Европската унија
- 32007G1129 (1) Резолуција на Советот од 16 Ноември 2007а. година, на европската агенда за култура;
- 32003G611 (1) Резолуција на Советот од 26 Мај 2003 година. На хоризонталните аспекти на културата: зголемување на синергии со другите сектори и активностите на Заедницата 13 во смисла на размена на добри практики во однос на социјалните и економските димензии на културата;
- 31993L000, Директивата на Советот 93/7/ЕЕЗ од 15 Март во 1993 година. година, за враќање на културните добра незаконски изнесени од територијата на земјите-членки;
- 32001L0038 Директива 2001/38/ЕЗ на Советот на Европскиот парламент и Советот на 5 Јуни 2001-та година, која се изменува Директивата на Советот 93/7/ЕЕЗ од 15 Март во 1993 година. година, за враќање на културните добра незаконски изнесени од територијата на земјите-членки;
- 31992R3911, 3911 Декретот на Советот од 9 Декември во 1992 година. години, извоз на културни добра;
- Регулатива на Комисијата бр. 656/2004, на 7 Април 2004. година, која се изменува Регулативата ЕЗ бр. 752/93, со кој се пропишува одредбите за примена на Регулативата на Советот бр. 3911/92 за извоз на културни добра;
- 31997Y0205 (1) Резолуција на Советот од 20 Јануари во 1997 година. години, интеграцијата на културните аспекти во заедница активности (97 / С 36/04);
- 32001G0731 (1) Резолуција на Советот од 23 Јули 2001-та година, размената на информации и искуства во врска со условите на професионални уметници во контекст на проширување на ЕУ;
- 32002G0205 (1) Резолуција на Советот од 21 Јануари 2002 година. години, култура и општество базирано на знаење;
- 32002G0118 (1) Резолуција на Советот од 19 Декември 2002. години, спроведувањето на планот за работа на европската соработка во областа на културата;
- 4186X1213 (1) Резолуцијата на министри одговорни за односи во културата на состанокот на Советот од 13 Ноември во 1986 година. години, во смисла на спонзорство на културни активности;
- 31994Y0818 (1) Заклучоците на Советот од 21 Јуни во 1994 год. за културните и уметнички аспекти на образованието.

Терминот „културната дипломатија“ од страна на Џозеф С. Нај - Joseph S. Nye⁸⁰ е дефиниран како „одличен пример на мека моќ“, способност да се убеди преку културата, вредностите, и идеите, за разлика од „тврдата моќ“, којашто освојува или настапува преку воена сила.“ Од оваа перспектива, културната дипломатија е составен дел од надворешните работи и меѓународните односи, па во конечна смисла на зборот не е ништо помалку од „средство за успех во светската политика“.

Милтон Кумингс - Milton C. Cummings,⁸¹ културната дипломатија ја дефинира како „размена на идеи, информации, уметност и други аспекти од културата помеѓу нациите и нивните народи со цел да се поттикне взаемното разбирање, која исто така може да биде повеќе од еднонасочна улица со двонасочна размена, како кога еден народ ги концентрира своите напори на промовирање на националниот јазик, притоа објаснувајќи ги своите политики и стојалишта, или ја раскажува својата приказна на останатиот дел од светот.“

Културната дипломатија е сфера од дипломатијата што се занимава со воспоставување, развој и одржување на односите со странските држави преку културата, уметноста и образованието. Исто така, таа претставува активен процес на надворешната проекција во која националните институции, системот на вредности и единствената културна посебност, се промовираат на билатерален и мултилатерален план.⁸²

Во Декларацијата за културни политики (Mexico City Declaration on Cultural Policies), усвоена на Светската конференција на УНЕСКО за културните политики, одржана од 26 јули до 6 август 1982 год., во делот на Културниот идентитет под точката 1 се наведува: „Секоја култура претставува единствено и незаменливо тело на вредности, бидејќи традициите на секој народ и формите на изразување се нејзините најефикасните средства за покажување на своето присуство во светот.“⁸³ Понатаму во точката 46 од Декларацијата⁸⁴ се вели: „Меѓународната културна соработка мора да се темели на почитување на културниот идентитет, препознатливоста, достоинството и вредностите на сите култури, националната самостојност и сувереност, и немешање. Според тоа, во кооперативните

80 Nye Jr. S. Joseph, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York.

81 Cummings, C. Milton, *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey* (Washington, DC: Center for Arts and Culture, 2003), 1.

82 <http://textus.diplomacy.edu/textusBin/BViewers/oview/culturaldiplomacy/oview.asp?FilterTopic=%2F38139>, влез 20.07.2013 год.

83 Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies, Mexico City, July 26–August 6, 1982, влез 20.07.2013 год.

84 Ibid.,

односи меѓу народите, сите форми на подреденост или замена на една култура од друга треба да се избегнува. Исто така, значајно е ребалансот на културната размена и соработка да биде со цел да помалку познатите култури, особено оние од одредени земји во развој, да можат пошироко да ја презентираат – шират својата култура во сите земји.“

Дипломатската фондација во Малта⁸⁵ во своите научни материјали што се однесуваат на културната дипломатија го истакнува следниот заклучок: „Додека се обидуваме да ја негуваме позитивната перцепција на националните идеали на нашата земја и политиките кон странската публика, никогаш не смееме да паднеме на непризнавањето на културниот идентитет на целната нација. Ова ги вклучува психологијата, менталитетот, начин на живот, обичаи, традиции и историја. Успехот на културната дипломатија е зависна од меѓусебниот културен дијалог и меѓусебно почитување.“

Во прилог кон ова се и неколкуте изјави од страна на претставници од повеќе држави – учесници на меѓународна конференција организирана од страна на меѓународниот Институт за културна дипломатија – Institute for Cultural Diplomacy – (ICD) во Берлин, кои одговарале на прашањето: „Што културната дипломатија значи за вас?“⁸⁶ Во продолжение следат дадените одговори во коишто се содржани различни дефиниции кои го потенцираат, не само она што културната дипломатија значи, но, исто така, нејзините цели и инструменти:

Претседателот на ICD, форуми на млади лидери, Јашар Јакиш, поранешен министер за надворешни работи на Турција: „Јас ја дефинирам културната дипломатија како обид за подобро меѓусебно разбирање и елиминирање на разликите во перцепциите меѓу народите или како средство за поддршка на надворешната политика со активности во културни области.“

Рекс Реџеп Мејдани, поранешен претседател на Албанија, член на ICD Советодавниот одбор: „Главната цел на културната дипломатија е да се овозможи културен дијалог низ светот, да се создаде конструктивни односи, да се подобрат комуникацијата и соработката, да се спречи недоразбирањето, и да се намалат социо-културните конфликти и нивните последици.“

Д-р Звонимир Пол Шепаровиќ, поранешен министер за надворешни работи и министерот за правда, на Република Хрватска, член на ICD Советодавниот одбор: „Културната дипломатија значи, на прво место, напор да се промовира глобалниот мир и стабилност преку јакнење и поддршка на

85 Ibid.,

86 <http://culturaldiplomacynews.wordpress.com/2013/04/04/what-does-cultural-diplomacy-means-for-you/> влез 20.07.2013.

интеркултурните односи, да се олесни интеракцијата помеѓу поединците на сите културни, академски и професионални позадини од целиот свет.”

Селмо Цикотиќ, поранешен министер за одбрана на Босна и Херцеговина, член на ICD Советодавниот одбор: “Културната дипломатија доби уште еден уникатен квалитет - таа може да им помогне на луѓето да се приспособат побрзо кон барањата за брзи и сеопфатни промени и со зголемената брзина на промените, што е многу важно, особено во светлината на фактот дека во време на промени сè друго е полесно да промените од начинот на размислување на луѓето - така полесно да се промени уставот или законот од навиките и рутините на луѓето.”

Д-р Василе Пушкаш, поранешен романски министер за европски прашања, член на ICD Советодавниот одбор: “Културната дипломатија може да се дефинира како втора патека на неконвенционалната дипломатска практика, со цел идентификување на културни обрасци на однесување, како и заедништво на две или повеќе конкурентски групи, со цел да најдат заеднички јазик на дијалог, додека ги зачувуваат културно чувствителните аспекти .

Сенаторот Лари Преслер, поранешен американски сенатор, член на ICD Советодавниот одбор: “Културната дипломатија е најголемиот предизвик со кои се соочуваме.”

Клајв Мирие, новинар, BBC, “Културната дипломатија може да ја премости таа празнина не само да им помогне во решавањето на конфликтите, но најважно да ги запре на почетокот на прво место.”

Принцот Адетокунбо Кајоде Сан, министер на сојузното Министерство за туризам, култура и национална ориентација на Нигерија: “Културната дипломатија е суптилна, но ефективана во одржувањето и продолжување на односи, каде што други познати стратегии може да се неуспешни.”

Тара Д. Соненшаин, државен потсекретар за јавна дипломатија и јавни работи, американскиот Стејт департмент: “Културната дипломатија може да биде силен мултипликатор кој ги подобрува односите, гради разбирање, го подобрува просперитетот, и ја зајакнува нашата национална безбедност. Таа започнува со признавање дека културата е повеќе од своите слики, моштите, црквите, или кујната. Станува збор за човековите стремежи кои тие ги претставуваат.”

Мег Џонс, менаџер на програмата за развој, жени и трговија, во Меѓународниот трговски центар: “По дефиниција, културната дипломатија значи дека таму нешто се случува, односно да се биде вклучен во различни култури.”

Хозе Антонио Пинто Рибейро, поранешен министер за култура на Португалија: “Културната дипломатија е начин да се размислува за проблемите поинаку, тоа е начин со кој ќе се најдат решенија за комплексни

проблеми, каде што ќе го зголемиме бројот на луѓето што ќе ги направи среќни од понудените решенија.”

Стив Мерил, Гувернер на Њу Хемпшир, претседател на Бингам Консалтинг: “Културната дипломатија за мене е можност да се создадат пријатели и во други области надвор од политиката, економијата или воената.”

Ангелес Гонзалес – Синде, поранешен министер за култура на Шпанија; сценарист и режисер: “Само културната дипломатија, културата употребена во меѓународните односи може да им даде простор на сите да го живеат животот за кој тие одлучуваат да живеат.”

Амбасадорот, Каталин Богиај, претседател на Генералната конференција на УНЕСКО, член на ICD: “Културната дипломатија е заедничко живеење на луѓето на теренот.”

Мартин Каучон, поранешен министер за правда на Канада: “Културната дипломатија е простор каде што можеме да разговараме едни со други, да учиме едни од други и да зборуваме едни со други, да имаме дијалог.”

Од **историски аспект** организираниот институционален развој на културната дипломатија започнува на самиот почеток од XX век. Како први носители на културната дипломатија се појавуваат тогашните големи европски сили како: Франција, Германија и Велика Британија, кои носени од желбата за што поголемо влијание врз освоените колонии и потенцијалните територии од нивен интерес, започнале да превземаат конкретни активности за остварување на нивното влијание преку промовирање на нивните култури.

Така, Франција уште во 1909 год. го основа Бирото за училишта и дела (*Bureau des écoles et des oeuvres*) со цел координација на различните културни агенции што делувале во странство, како и основање на меѓународна мрежа на културни институти, со цел подигање на свеста и промовирање на француската култура во странство.⁸⁷ Во 1923 год. француското Министерство за надворешни работи ја основа и првата канцеларија за културна дипломатија во историјата.

Германија својата надворешна културна политика ја започнува со основањето на одделот за културни работи во германскиот Форин Офис во 1921 год. Но, империјалистичката влада, уште пред војната ги поддржувала германските училишта и библиотеки во странство, давајќи помош во формирањето на јавните образовни системи во Кина, Турција, Јапонија и Јужна Америка.

Велика Британија својот прв институт го основала 1926 год., но интегрирањето на културата и надворешните работи дошло со креирањето

87 Mijatović Rogač Ljiljana, DIHOTOMIJE PARADIGMI MEĐUNARODNIH KULTURNIH ODNOSA Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti Beograd, Revidrana verzija: 03.08.2012.

на Британскиот совет - British Council во 1935 год., чија што намера била да служи како „училиште за национална проекција“ и да посредува помеѓу владините и приватните потреби. Во СССР, советското општество за културни односи со странските држави (VOKS), било формирано во 1925 год., како продолжена рака на Советската надворешна политика.⁸⁸

Водени од идејата за воспоставување траен мир во Европа, Друштвото на народите на самиот почеток од своето формирање презема конкретни мерки за основање на посебна меѓународна институција што ќе се занимава со прашања од областа на културата и науката, со цел подобрување на односите и соработка меѓу народите. Притоа, треба да се додаде и влијанието што Друштвото на народите го имала од своите најзначајни земји членки кои, како што споменавме, веќе имале формирано национални институции од оваа област. Така во 1922 год. се формира Меѓународниот комитет за интелектуална соработка - International Committee on Intellectual Cooperation (ICIC), како техничка организација на Друштвото, со цел да се олесни меѓународното разбирање на глобално ниво. Конкретно, ICIC претставува орган на Собранието и Советот со цел за поттикнување и промовирање на интелектуалната соработка помеѓу научниците, професорите, истражувачите и уметниците од една, и подобрување на условите за нивната работа. Во прилог на изразените заложби на Друштвото говори и првичниот состав на Комитетот, во чиј редови се наоѓале мошне истакнати личности како: Анри Бергсон, Алберт Ајнштајн, Марија Кири, Бела Барток, Томас Ман, Пол Валери итн., кои со своите контакти дале свој придонес да се врати меѓусебното разбирање меѓу народите по Првата светска војна. Оттука е и симболиката за што Меѓународниот комитет за интелектуална соработка ја имал, претставен со актот на приближување меѓу народите.⁸⁹ Меѓународниот комитет за интелектуална соработка соработувал со различни комитети на експерти, формирани со цел да одговорат на посебни прашања, како што биле: Постојаниот комитет за уметност и писма, Меѓународна комисија за историски споменици, Комитетот на научни советници, Комитетот на архитектонски експерти, Комитетот на библиотечните експерти, Комитетот на архивски експерти, Комитетот за интелектуални права, итн.⁹⁰

Мијатовиќ во својот труд „Dihotomije Paradigmi međunarodnih kulturnih odnosa“⁹¹, истакнува дека објавените така наречени, интелектуални

88 Ninkovich, Frankr, professor of history, St. John's University, Cultural Diplomacy in Historical Perspective— From 19th Century World's Fairs to the Cold War., http://www.najp.org/publications/conferencereports/arts_historical.pdf

89 <http://biblio-archive.unog.ch/Detail.aspx?ID=408>

90 Ibid.,

91 Mijatović Rogač Ljiljana, DIHOTOMIJE PARADIGMI MEĐUNARODNIH KULTURNIH ODNOSA Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti Beograd, Revidrana verzija: 03.08.2012., t.me/junis.ni.ac.rs/.../t.me%203-2012-05%2.ctp.1052

спогодби во 1938 год., „Имале за цел да ги унапредат интелектуалните односи во областа на уметноста, книжевноста, науката и просветата меѓу народите. Нивната намена често била со добра намера - bona fide за зачувување на просторот за културните односи, задржувајќи ги колку што тоа било возможно подалеку од економските и политичките интереси.“

По завршувањето на Втората Светска војна во 1945 год. со основањето на Организацијата на обединетите народи, како специјализирана агенција на нејзиниот систем, на Конференцијата во Лондон (ноември 1945 г.) се формира Организацијата на обединетите народи за образование, наука и култура – United Nations Education, Scientific and Cultural Organization – UNESCO. Како наследничка на Меѓународниот комитет за интелектуална соработка, UNESCO е формиран со цел да се одговори на цврстото уверување на народите, измамани од страна на двете светски војни за помалку од една генерација, дека политичките и економските договори не се доволни за да се изгради траен мир. Мирот мора да се гради врз основа на хуманост, морал и интелектуални солидарност на човештвото. Главната цел на УНЕСКО е да придонесе за мирот и безбедноста во светот со промовирање на соработката меѓу нациите преку образованието, науката, културата и комуникација со цел да продолжи универзална почит кон правдата и владеење на правото и човековите права и основни слободи, афирмативни за народите од светот, без разлика на расата, полот, јазикот или религијата. Во самиот Устав⁹² на организацијата се вели: „Бидејќи војните започнуваат во главите на луѓето, во умовите на луѓето треба да биде и одбраната на мирот, која мора да биде изградена.“ Кон ова неопходно е да се додаде и усвоената Универзална декларација за човековите права⁹³ од страна на Обединетите нации на 10 декември 1948 год. (Резолуција бр.217 /III/), во која во членот 27 ст.1 е наведено: „Сите имаат право слободно да учествуваат во културниот живот на заедницата, да уживаат во уметноста и да ги споделуваат научните предности и нејзините придобивки“.

Посебно место во правното регулирање на меѓународната културна соработка има Меѓународната конвенција за култура – European Cultural Convention. Овој меѓународен документ, инициран и усвоен од страна на Советот на Европа - The Council of Europe во 1954 год., преставува основна рамка во која се пропишани нормите на културната соработка и стандардите на културните права од страна на земјите членки на Советот на Европа, потписнички на Конвенцијата. Во преамбулата на Конвенцијата⁹⁴

92 <http://www.unesco.org/education/asp/pdf//wunesco.pdf>, влез 03.08.2013.

93 <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> влез 22.08.2013

94 <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=018&CL=ENG> влез 22.08.2013.

меѓу другото стои: „Имајќи предвид дека за овие цели, пожелно е не само да склучат билатерални културни конвенции меѓу членовите на Советот, но, исто така, да ги извршуваат политиките на заедничка акција со цел да се заштити и да се поттикне развојот на европската култура.“

Европската унија, како една најзначајните меѓународни организации, посветува големо внимание на развојот на културата и културната соработка во светот. Нејзината цел⁹⁵ е да се зачува заедничкото културно наследство на Европа - во јазикот, литературата, театарот, киното, танцот, радиодифузијата, уметноста, архитектурата и ракотворбите, споменати се само некои, и да помогне да ја направи достапна за другите.

Меѓународната културна соработка, заштитата на националните културни наследства, поттикнувањето и развојот на културата во одредени држави и региони во светот, како и градењето на заедничка европска култура, има свое значајно место и во европските институции како:

- Европскиот Парламент, во кој работи Комитетот за култура и едукација;
- Совет на Европската унија, во чии рамки е Едукацијата, младите, културата и спортот;
- Во Европската комисија делува одделот за Култура и медиумски програми;
- Во Регионалните комитети – Комисија за едукација, млади, култура и истражување (EDUC); и
- ЕУ агенции – Извршна агенција за едукација, аудиовизуелност и култура (EACEA);
- ICOM, Меѓународен комитет на музеите – International Comity of Museums, е непрофитна невладина организација на музеите и музејските експерти којашто се занимава со конзервација материјалните и нематеријалните природни и културни наследства во светот, како и други невладини организации и приватни фондации.

Овде секако треба да се истакне Договорот за функционирањето на Европската унија,⁹⁶

95 <http://europa.eu/pol/cult/> влез 22.08.2013.

96 EUROPEAN UNION, CONSOLIDATED TREATIES CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS, March 2010.
http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190enc_002.pdf#nameddest=article167, влез 22.08.2013.

поточно неговиот Член 167⁹⁷ што се однесува на основните постулати и политика на ЕУ кон ова прашање, како што се: посветеноста за развојот на културата, почитувањето на различноста, иницирање на меѓународната соработка и донесувањето на неопходните мерки за спроведување на овие политики.

Од погоре изнесеното може да се согледаат и општо прифатените **основни принципи** во меѓународната културна соработка: а) Почитување и признавање на културната различност и наследство; б) Глобален меѓукултурен дијалог; в) Праведност, еднаквост и меѓу зависност; г) Заштита на меѓународните човекови права; д) Глобален мир и стабилност.

Во продолжение следат сознанијата за **практичната примена** на културната дипломатија, согласно искуствата на поедини држави во спроведувањето на културната дипломатија во нивните односи со светот, со посебен акцент на малите и средни држави. Посебно внимание ќе биде посветено на стратегијата и политиките, целите и приоритетите, средствата – алатките, организационата поставеност и соработка на државните органи во чија што надлежност е културната дипломатија, како и односот на државните органи со невладините и приватни институции и поединци.

Потребата од организиран, институционален и плански пристап неопходен за секоја држава е согледана и од страна Советот на Европа под чија иницијатива е изработен Компендиум за културните политики и трендови во Европа.⁹⁸ Документот претставува систем на прибирање информации и следење на културните политики, инструментите на

97Член 167, Ст. 1. Унијата ќе придонесе за процутот на културите на земјите - членки, истовремено почитувајќи ги нивните национални и регионални разновидности и во исто време доведување на заедничкото културно наследство до израз. Ст.2. Акција од страна на Унијата ќе бидат насочени кон поттикнување на соработка помеѓу земјите - членки и, ако е потребно, поддршка и дополнување на нивните активности во следниве области: - Подобрување на знаењето и ширење на културата и историјата на Европската народи, - Зачувување и заштита на културното наследство од европско значење, - Некомерцијална културна размена, - Уметнички и книжевна креација, вклучително и во аудиовизуелниот сектор. Ст. 3. Унијата и земјите - членки ќе ја поттикне соработка со трети земји и надлежните меѓународни организации во сферата на културата, а особено на Советот на Европа. Ст. 4. Унијата ќе ги земе културните аспекти во предвид во своите акции под други одредби од договорите, особено со цел да се почитуваат и да се промовира својата разновидност на култури. Ст. 5. Со цел да придонесе кон постигнувањето на целите наведени во овој член: - Европскиот парламент и Советот, постапувајќи во согласност со обичните законодавната постапка и по консултации со Комитетот на регионите, донесува мерки за поттикнување, исклучувајќи било каква хармонизација на законите и регулативите на земјите - членки, - Советот, по предлог на Комисијата, донесува препораки.

98http://www.culturalpolicies.net/down/grid/compendium_structure_croatian.pdf, влез 22.08.2013.

политиките, расправите и трендовите во земјите членки на Советот поставени на web страна која постојано се ажурира. Истиот е изработен од страна на Советот на Европа во 1998 година како заеднички проект во соработка со Европскиот институт за компаративни културни истражувања (The European Institute for Comparative Cultural Research, ERICarts). Проектот се остварува во соработка со истражувачката заедница составена од независни истражувачи на културната политика, претставници на невладиниот сектор и националните влади.

Компендиумот содржи девет основни точки со над шеесетина потточки со чија помош се врши скенирање на состојбите во една држава почнувајќи од: историската перспектива на културната политика и нејзините инструменти, основните цели и принципи, овластувања, донесување одлуки и управување, актуелни теми и расправи за развојот на културната политика, законодавната рамка за подрачјето на културата, финансирање на културата, јавните институции во културната инфраструктура, промоција на креативноста учество, па се до изворите и линковите. Истовремено, тој може да послужи како водич во создавањето на современа култура на национално и меѓународно ниво, особено во ерата на глобализираниот свет. Со оглед на значењето на овој документ во продолжение следи превод на изворниот текст од англиски на македонски јазик.⁹⁹

КОМПЕНДИУМ НА КУЛТУРНИТЕ ПОЛИТИКИ И ТРЕНДОВИ ВО ЕВРОПА

1. Историска перспектива: културна политика и инструменти на културната политика

2. Основни цели и принципи на културната политика

- 2.1 Главни елементи на моделот на културната политика
- 2.2 Национална дефиниција на културата
- 2.3 Цели на културната политика

3. Овластувања, носење на одлуки и управување

- 3.1 Организациона структура (органограм)
- 3.2 Општ опис на системот

⁹⁹ Тестот е претставен на 26 јазици, но истиот е без превод на македонски јазик.

3.3 Меѓу ресорска и меѓу владина соработка

3.4 Меѓународна културна соработка

3.4.1 Преглед на главните структури и трендови

3.4.2 Јавни актери и културна дипломатија

3.4.3 Европски/меѓународни актери и програми

3.4.4 Директна стручна соработка

3.4.5 Прекуграничен интеркултурен дијалог и соработка

3.4.6 Останати релевантни теми

4. Актуелни теми и расправи за развојот на културната политика

4.1 Основни теми и приоритети на културната политика

4.2 Актуелни прашања и расправи за културната политика

4.2.1 Концептуални прашања за политиката на уметноста

4.2.2 Политика и прашања за заштитеното наследство

4.2.3 Културни/креативни индустрии: политики и програми

4.2.4 Културна разновидност и политики на вклучување

4.2.5 Јазични прашања и политики

4.2.6 Медиумски плурализам и разновидна содржина

4.2.7 Интеркултурен дијалог: актери, стратегии, програми

4.2.8 Социјална кохезија и културни политики

4.2.9 Политика на вработување во секторот на културата

4.2.10 Родова еднаквост и културни политики

4.2.11 Нови технологии и дигитализација во уметноста и културата

4.3 Останати релевантни теми и расправи

5. Законодавна рамка за подрачјето на културата

5.1 Општо законодавство

5.1.1 Устав

5.1.2 Распределба на надлежностите

5.1.3 Распределба на државните средства

5.1.4 Социјална сигурност

5.1.5 Даночни прописи

5.1.6 Работно законодавство

5.1.7 Заштита на интелектуалната сопственост

5.1.8 Закони за заштита на податоците

5.1.9 Законодавство за употребата на јазиците

5.1.10 Останати подрачја на општото законодавство

- 5.2 Законодавство во културата
- 5.3 Законодавство за поедини подрачја на културата
 - 5.3.1 Визуелна и применета уметност
 - 5.3.2 Изведувачки уметности и музика
 - 5.3.3 Културно наследство
 - 5.3.4 Книжевност и библиотекарство
 - 5.3.5 Архитектура и просторно планирање
 - 5.3.6 Филм, видео и фотографија
 - 5.3.7 Масовни медиуми
 - 5.3.8 Останати подрачја на законодавството во културата

6. Финансирање на културата

- 6.1 Краток преглед
- 6.2 Јавна културна потрошувачка
 - 6.2.1 Агрегирани/збирни индикатори
 - 6.2.2 Јавни расходи за културата според нивото на владата
 - 6.2.3 Секторски преглед
- 6.3 Трендови и показатели за финансирање на културата од приватниот сектор

7. Јавни институции во културната инфраструктура

- 7.1 Културна инфраструктура: насоки и стратегии
- 7.2 Основни податоци на избраните јавни институции во културниот сектор
- 7.3 Статус и партнерства на јавите културни институции

8. Промовирање на креативност и учество

- 8.1 Поддршка на уметници/чки и на останатите креативни професионалци/ки
 - 8.1.1 Преглед на стратегии, програми на директни и индиректни форми на поддршка
 - 8.1.2 Посебни уметнички фондови
 - 8.1.3 Програми за поддршка, награди, стипендии
 - 8.1.4 Поддршка на професионални здруженија и синдикати
- 8.2 Културна потрошувачка и учество
 - 8.2.1 Трендови и статистики
 - 8.2.2 Политики и програми
- 8.3 Уметничко образование и образование во културата

- 8.3.1 Институционален преглед
- 8.3.2 Уметност во училиштата (курикулум и тн.)
- 8.3.3 Интеркултурално образование
- 8.3.4 Високо уметничко образование и професионално усовршување
- 8.3.5 Основно вон наставно уметничко образование и образование во културата
- 8.4 Аматерска уметност, културни друштва и граѓански иницијативи
 - 8.4.1 Аматерска уметност и народна култура
 - 8.4.2 Домови на културата и културни центри
 - 8.4.3 Здруженија на граѓани, претставнички групи, НВО-и и советодавни одбори

9. Извори и линкови

- 9.1 Основни документи за културната политика
- 9.2 Основни организации и културни портали

Кога говориме за најчесто употребуваните **средства** – алатки од страна на културната дипломатија, тоа се: а) Меѓународните програми за културна размена; б) Размена во областа на образованието и стипендии; в) Меѓународни конференции, семинари, работилници, колонии; г) Промоции на јазикот преку отворање на катедри, лекторати, семинари; д) Издаваштво, саеми на книгата, библиотекарство; е) Меѓународни преноси на културни настани; е) Меѓународни фестивали.

Од друга страна примената на културните политики, односно државната стратегија на културната дипломатија генерално зависи од повеќе фактори коишто го одредуваат економските можностите, потребите, квалитетот, интензитетот и определените цели во одреден временски период или политички момент.

Авторите на делото Културна дипломатија, Маргарет Џ. Визомирски и Синтија П. Шнајдер¹⁰⁰ во анализата на меѓународните културни односи посветена на неколку држави (Јапонија, Франција, Австралија, Австрија, Канада, Велика Британија, Холандија, Сингапур и Шведска) го истакнуваат следниот заклучок: „Јапонија се залага за политика која би требало да ја престава јапонската култура на целиот свет, додека Франција ја комбинира традиционалната промоција на француската култура и јазик со

100 Vizomirski, Dž. Margaret, / Šnajder, P. Sintija, KULTURNA DIPLOMATIJA, fondacija Balkankult Beograd 2006.стр.56

нагласок на сопствениот културен плурализам и различност. Спротивно од нив Австралија, Австрија, Канада и Велика Британија тежнеат да го исправат она што се смета за традиционално и со застарен имиџ. За тоа време Холандија се обидува да развие меѓународен имиџ на слободно „пристаниште на културата“ или меѓународно место на средби. Сингапур пак тежнее да воспостави слика на глобален град за информации, комуникации и уметност, додека Шведска ја нагласува својата традиционална улога во постојаниот економски, социјален, демократски, културна и хумана работа и соработка.“

Заеднички именител на погоре дадените примери се нивните генерални стратегии што овие држави преку своите органи се настојуваат да ги спроведат. Како **носители на културната дипломатија**, во зависност од организационата поставеност на државната управа ги среќаваме: министерствата за култура, државни агенции, институти, министерствата за надворешни работи со своите дипломатско – конзуларни претставништва, културно информативни центри и др. Во продолжение следат примери на носителите на културната дипломатија (органи и нивната меѓусебна поврзаност) на неколку (мали и средни) држави од соседството и пошироко, со цел да се изврши споредбена анализа со ситуацијата во Република Македонија, за што ќе стане посебно збор во четвртата глава од трудот.

Република Словенија. Според организационата поставеност на Министерството за надворешни работи, постои Оддел за меѓународни културни односи, којшто делува во рамките на Секторот за јавна дипломатија.¹⁰¹

Во своите надлежности Одделот ги извршува следните активности: соработка со другите министерства, како центар на овој вид активности се занимава со подготовка и склучување на меѓународни кровни договори во областа на културата, образованието и науката, поврзани со меѓу - владини протоколи, како и спроведување на програми. Одделот за меѓународни културни врски тесно соработува со словенечките дипломатско - конзуларни претставништва во странство, мрежа на словенечките амбасади и конзулати, како и со Министерството за образование, наука, култура и спорт. Исто така ги следи активностите во врска со наставата на словенечки јазик на странски универзитети и неговата промоција во странство.

Во неговиот делокруг се билатералната соработка на Словенија на културно и научно поле која се поклопува со активностите на мултилатералните организации и иницијативи како што се Советот на Европа, Европската унија, Обединетите нации за образование, наука и култура (UNESCO), Средноевропските иницијативи (CEI), Платформа за Културата

101 http://www.culture.si/en/Department_for_International_Cultural_Relations,_Ministry_of_Foreign_Affairs. влез 03.09.2013.

– Средна Европа, и културни активности од регионалното партнерство, Пактот за стабилност за југоисточна Европа, Пактот за стабилизација за југоисточна Европа, Јадранско – јонска иницијатива, Квадрилатерална и Вишеградската група. Одделот е исто така задолжен за активностите што ја вклучуваат Словенија фондациите Ана Линд Евро – медитеранска фондација (ALF) и Азиско Европската фондација (Asefa).

Одделот учествувал и во формирањето на европската агенда за култура. За време на словенското претседателство со ЕУ во 2008 год. ја организирал меѓународната конференција по наслов „Нови парадигми, нови модели – Културата во ЕУ за надворешни односи“ (започната во соработка со Европската комисија, Европската културна фондација, како и министерствата за надворешни работи на Австрија и Холандија). Конференцијата придонела за создавање на солидна основа за вклучување на културната димензија во надворешните односи на Европската унија и јакнење на ЕУ во политиката на надворешни односи со културни компоненти. Одделот за занимава и со враќање на културните добра, уметнички дела, архиви и упис во катастарски земјишни книги од Италија во Словенија.

Република Хрватска. Согласно Законот за организација на министерствата и државните управни организации (Народне Новине 199/03),¹⁰² Министерството за култура е надлежно за меѓународната културна соработка и е носител на главните активности на културната дипломатија. Согласно неговата организациона структура постои Управата за меѓународна соработка, која ги координира активностите на Секторот за меѓународна соработка, Службата за билатерална и мултилатерална соработка, Службата за соработка со UNESCO, Секторот за европски работи и медиуми, Службата за подготовка и спроведување на проектите од Европската унија, Служба за културно контактна точка, и Служба за “Culturenet Croatia.”¹⁰³ Покрај Министерството за култура значајна улога имаат и Културниот совет за меѓународна културна соработка, Фондацијата Ана Линд (Anna Lindh Foundation - ALF), како и советите за културни добра, за музеи, за книжништво, за архива, потоа советите во рамките на Министерството за култура (за музика и музичко сценска уметност, за драмска и танцова уметност, издаваштво и издавачка дејност, за визуелна уметност, за иновативни уметнички и културни практики), и Националниот совет за култура. Во практичната примена на стратегијата Министерството за култура, Националниот совет за култура и Министерството за надворешни работи и европски интеграции, дипломатско – конзуларните

102 Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministerstva i državnih upravnih organizacija, Broj: 01-081-03-4189/2 Zagreb, 22. prosinca 2003.

103 <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=133>, влез 03.09.2013.

претставништва и Министерството за туризам, вршат координација за спроведување на активностите.

Република Србија. Во Србија меѓународната културна соработка, односно спроведувањето на културната дипломатија е во надлежност на Министерството за култура и Министерството надворешни работи. Во рамките на Министерството за култура се наоѓа Секторот за меѓународна соработка, европски интеграции и проекти, а во Ресорот за надворешни работи оваа активност е на ниво на Одделение за меѓународна културна, просветна, научна, технолошка и спортска соработка. Во надлежност на Секторот¹⁰⁴ меѓу другото спаѓаат: меѓународната соработка на полето на современата уметност и креативните индустрии; следење и иницирање на меѓународни културни манифестации на полето на современата уметност; соработката во областа на современата култура на јазикот и писмото на припадниците на српскиот народ во странство; следење и иницирање на меѓународната билатерална и мултилатерална соработка во областа на културата; предлагање и реализација на програмата за прибирање и распоредување на меѓународна помош, следење на нејзината распределба во согласност со програмите на УНЕСКО и Советот на Европа; процесот на хармонизација на политиката и прописите со законодавството на Европската унија; соработка со релевантните институции на ЕУ; спроведување на Спогодбата за стабилизација и придружување со ЕУ; соработка со претставниците на ЕУ и посебните органи, институции одбори и тела при ЕУ од областа на културата медиумите; следење на прописите, препораките и стандардите на ЕУ во овие области; и други активности.¹⁰⁵

Република Бугарија. Меѓународната соработка се врши во согласност со државната политиката на подрачјето на меѓународните односи, приоритетите за развој на бугарската култура, како и на темелите на постојните правно нормативни основи. Меѓународната соработка ги вклучува активностите за препознавање на бугарската присутност и положба на бугарската култура, градење на позитивна слика на Бугарија како стабилен партнер во меѓународната културна политика и меѓународните односи и планирање, координирање и надзор над работата на бугарските културни институти во странство.¹⁰⁶ Како носители на меѓународната културна дипломатија се Министерството за култура во чии рамки се

104 http://www.kultura.gov.rs/cyr/medjunarodna-saradnja/o_sektoru, влез 03.09.2013.

105 <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/pravilnik-o-sistematizaciji/pravilnik-o-sistematizaciji-2013>, влез 03.09.2013.

106 <http://mc.government.bg/page.php?p=432&s=433&sp=0&t=0&z=0>, влез 03.09.2013.

Дирекцијата за координација на програми и проекти и Државниот институт за култура.

Дирекцијата за координација на програмите и проектите ги извршува следните функции: Координациона единица за апсорбирање на структурните фондови од Европската унија и другите меѓународни финансиски институции и донатори за проекти од подрачјето на културата, уметноста и културното наследство; Учествува во изработката на меѓународни проекти и програми од областа на културата, што се финансирани од страна на ЕУ или други меѓународни финансиски институции и донатори; Организирање и следење на проектите финансирани од структурните фондови на ЕУ на полето на културата, уметноста и културното наследство; Ги координира и надгледува спроведувањето на меѓународните програми и проекти; Учествува во развојот и координацијата на проектот за Финансиски меморандум и други спогодби за програми и проекти во подрачјето на културата.

Државниот институт за култура¹⁰⁷ е дел од бугарското Министерство за надворешни работи чија што цел е да го промовира значењето и улогата на Бугарија, како активен партнер во меѓународната културна соработка. Основните активности со коишто се занимава се културната политика, културната дипломатија и културната соработка. Преку средствата за културната дипломатија, таа го поддржува спроведувањето на регионалните приоритети во надворешната политика коишто Бугарија ги има утврдено. За остварување на своите цели, Државниот завод за култура ги спроведува следните активности: Дава поддршка и работи на приоритетна испорака на национални и меѓународни културни проекти и програми; Нуди помош на бугарските дипломатски мисии во странство, во нивните напори и активности за проширување на билатералните и мултилатералните културни врски и соработка; Овозможува аквизиција и промовирање на колекции на уметнички дела на Министерството за надворешни работи на Бугарија; како и Учествува со Дипломатскиот институт, во обуката на младите дипломати во областа на културната дипломатија.

Нов Зеланд. Мошне забележителен пример на организационо – планско спроведување на културните политики – културната дипломатија преставува новозеландското Министерство за култура.¹⁰⁸ Како носител на овој сегмент од општеството, министерството дава совети за уметноста, културата, културното наследство и емитување на прашања во договор со државните службеници, ја следи легислативата, главните политички предлози и настани од значење за неговата активност.

107 <http://www.eenc.info/organisation/state-institute-for-culture-ministry-of-foreign-affairs/> влез 03.09.2013.

108 <http://www.mch.govt.nz/about-ministry>, влез 11.09.2013.

Секторот за култура преставува важен двигател за растот на економијата на земјата. Во последните неколку години, според објавените извештаи, се наметнала потребата од ускладување или проширување на другите сектори од стопанството во смисла на остварување на приходи, вработеност и додадената вредност. Во извештајот од 2010 година се истакнува дека во периодот на 2007-та културната дејност учествувала со вкупно 3,15 милијарди долари или со 2,1 % допринела во вкупниот индустриски развој на БДП. Оваа гранка обезбедува работна сила на над 126.000 лица, создавајќи нови можности во смисла на иновација, креативност и соработка со секторите како што се туризмот и образованието.¹⁰⁹

Но, она што посебно се издвојува е осмислената проект, Меѓународна програма за културна дипломатија - Cultural Diplomacy International Programme's (CDIP). Основна цел на Програмата е да помогне во воспоставувањето или одржувањето на културната присутност на Нов Зеланд во прекуморските клучни региони и држави како би се подобрил профилот на земјата во смисла на економските, трговските, туристичките, дипломатските и културните интереси. Намерата на CDIP е да придонесе кон поголем економски просперитет на Нов Зеланд со презентирање на неговата култура на клучните публики, како и во насочувањето на активностите за создавање на специфичен профил на земјата како креативно и разновидно општество со уникатна современа култура.

Меѓународна програма за културна дипломатија е управувана од страна на Министерството за култура и културно наследство, која е поддржана од страна на Интер-агенција, управна група, која е составена од претставници на Министерството за надворешни работи и трговија (MFAT), Претпријатие за трговија Нов Зеланд - New Zealand Trade and Enterprise (NZTE) и Туризам Нов Зеланд (TNZ). Управувачката група ја советува владата и другите културни агенции, а повремено и приватниот сектор согласно неговите интереси, со цел да се предложат програми на културните активности на Министерот за уметност, култура и културно наследство.

109 Ibid.,

II ГЛАВА

ДИПЛОМАТИЈА НА МАЛИ ДРЖАВИ

2.1. ВОВЕД

Овој дел од трудот се занимава со дипломатиите на малите држави меѓу кои секако се вбројува и дипломатијата на Република Македонија. Основната цел на ова поглавје е да ги поврзе Првата и Втората глава, односно развојот на дипломатската служба и појавата на современите дипломатски методи, вградени во практиката на малите држави. Направен е обид од теориско – практичен аспект да се претстават современата организациона поставеност и начинот на делувањето на дипломатиите на малите држави односно, методологијата и техниката неопходна за остварувањето на нивните надворешни политики во меѓународните односи. Во таа насока ќе бидат претставени средствата и методите што им стојат на располагање, организационата поставеност на министерствата за надворешни работи, како и неопходните стандарди при кадровското екипирање на дипломатско – конзуларната мрежа.

2.2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ МАЛИ ДРЖАВИ

Во научната литература за меѓународните односи, стручните анализи посветени на меѓународните состојби во светот или секојдневните новинарски извештаи за случувањата на меѓународната политичка сцена

мошне често ги среќаваме поимите големи сили,¹¹⁰ супер сила, влијателна држава, средна или мала држава, мала островска држава, град – држава, микро држава и сл., кои во зависност од контекстот во којшто се употребуваат имаат за цел да направат градација, да ја појаснат, односно одредат големината на територијата на една држава, бројот на нејзиното население, политичката моќ, економската развиеност, воената сила – потенцијал со кој располага, како и влијанието што таа држава го има во меѓународните односи. Употребата на овие атрибути од етимолошка смисла, ја преставува поделбата на државите во светот на големи и мали, на силни и слаби, којашто во меѓународните односи постои од најраните зачетоци на човековото општество. Иста е состојбата и кога говориме за глобалните меѓународни и геополитички односи во светот или пак за неговата глобализација¹¹¹ (global governance), ставајќи го на прво место односот и улогата на најмоќните држави, односно светски центри наспроти останатите држави, кои раководени од нивните надворешно политички и економски интереси го одредуваат – обликуваат светскиот поредок. Во остварувањето на желбите за доминација, големите сили во меѓусебните односи најчесто се со спротивставени интереси креирајќи сфери на влијанија, што светскиот поредок го прави мошне комплексен и хаотичен.

Но што ги карактеризира и како се дефинираат државите кои го носат атрибутот супер сила. Во политиката и дипломатијата, супер сила е држава која има водечка позиција во меѓународниот систем, и која е во состојба да проектира значителна воена сила било каде во светот. Водечкиот професор за национални безбедносни прашања, Алис Милер (Alice Miller),¹¹² како супер сила ја дефинира „земјата која има капацитет

110 Голема сила е држава на која и е признато дека поседува способност да врши влијание на глобално ниво. Карактеристично за големите сили е дека поседуваат воена и економска сила, како и дипломатска мека сила на влијание, коишто може да ги предизвикаат малите сили да го разгледаат мислењето на големите сили пред да преземат некоја своја акција. – една од нациите која најмногу фигурира во меѓународните односи.
<http://www.merriam-webster.com/dictionary/great%20power>. влез 13.09.2013.

111 Светско движење кон економска, финансиска, трговска и комуникациска интеграција. Глобализацијата подразбира отворање на локални и национални перспективи за поширок поглед на меѓусебно поврзани и меѓусебно зависен свет со слободен трансфер на капитал, стоки и услуги преку националните граници. Сепак, тоа не вклучува непречено движење на работната сила и, како што е предложено од страна на некои економисти, може да наштети на помали или слаби економии, ако се применува неселективно.
<http://www.businessdictionary.com/definition/globalization.html#ixzz2hdka27dd>
влез 13.10.2013

112 Fox, T.R. William, The Superpowers: The United States, Britain and the Soviet Union – Their Responsibility for Peace.
<http://www.wisegeek.com/in-politics-what-is-a-superpower.htm>, влез 13.10.2012

да проектира доминантна моќ и влијание било каде во светот, а понекогаш и во повеќе региони во исто време, и така веродостојно може да ја достигне состојбата на глобалниот хегемон.” Терминот е смислен како кованица во 1944 од страна на Вилијам Т.Р. Фокс (William T.R. Fox), американски професор за надворешна политика, во својата книга „Супер сили: Соединетите држави, Велика Британија и Советскиот сојуз – Нивната одговорност за мирот“. (The Superpowers: The United States, Britain and the Soviet Union – Their Responsibility for Peace).

Во речникот Merriam-Webster¹¹³ голема сила е дефинирана како држава на која и е признато дека поседува способност да врши влијание на глобално ниво. Карактеристично за големите сили е дека поседуваат воена и економска сила, како и дипломатска мека сила на влијание, коишто може да ги предизвикаат малите сили да го разгледаат мислењето на големите сили пред да превземат некоја своја акција. – една од нациите која најмногу фигурира во меѓународните односи.

Односот на големите сили кон малите или средни држави низ историјата може да се согледа во сите позначајни мировни конгреси или конференции (Вестфалскиот мировен договор 1648, Виенскиот конгрес 1815, Берлинскиот конгрес 1878, Париската мировна конференција 1919) организирани по завршувањето на големите војни, а особено во периодот од XVII до почетокот на втората половина на XX век, на кои се одредувале правилата и волјата на посилните кон малите држави, уредувајќи ја политичката карта на Европа и светот.

Проф. Љубинка Трговчевиќ - Митровиќ го наведува примерот поврзан со преговорите околу усогласувањето на Лондонскиот мировен договор од 1913 год: „Кога британскиот министер за надворешни работи Едвард Греј во 1913 год. на балканските претставници им го поднел планот на големите сили за територијалната поделба на Османлиското царство по завршувањето на Првата балканска војна, им се обратил со зборовите истиот да го прифатат или да го напуштат Лондон, српскиот претставник Стојан Новаковиќ по консултациите со Белград го потпишал понудениот договор. Без оглед што Србија тогаш не го добила „Српското Приморје“ со Драч и одамна посакуваниот излез на Јадранот, договорот овозможил спојување на Косово и Македонија со двојно зголемување на нејзината територија со приближно 40.000 км²“.¹¹⁴

Мировниот процес по завршувањето на Првата светска војна резултира со создавање на меѓународната организација во лицето на Друштво на народите, каде, меѓу другото, декларативно биле содржани заложбите

113 <http://www.merriam-webster.com/dictionary/great%20power>. влез 13.09.2013

114 проф.д-р Трговчевиќ Митровиќ Љубинка, Novi Magazin, Srpska diplomatija izmedju profesije i amaterizma, <http://www.novimagazin.rs/blog/srpska-diplomatija-izmedju-profesije-amaterizma> влез 13.09.2013.

на големите сили во тој период за создавање на нов меѓународен поредок во кој ќе владее мирот меѓу народите.

Еден од првите заговорници на идејата за создавање на поправеден свет во кои ќе се почитува сувереноста и интегритетот на малите држави бил американскиот претседател Вудроу Вилсон. За време на Париската мировна конференција, организирана 1919 год., по завршувањето на Првата светска војна, Вилсон во своите настапи се залагал за создавање поредок заснован врз етички принципи, а не на рамнотежа на силите. Притоа, како услови за остварување на неговиот предлог ги истакнувал демократијата, системот на колективна безбедност и само определување на народите. Во говорот составен од четиринаесет точки,¹¹⁵ што се однесувал на идејата за формирање на Друштвото на народите, во последната (XIV) точка го истакнал следното: „Општиот сојуз на народите мора да биде формиран под посебни спогодби, со цел создавање на заемни гаранции за политичката независност и територијалниот интегритет подеднакво и на големите и на малите држави.“ И покрај тоа што овие идеи не биле прифатени, истите заземаат значајно место во процесот на демократизација на меѓународните односи, особено по Втората светска војна и формирањето на Организацијата на обединетите народи, како и во заложбите на меѓународната јавност за укинување на колонијализмот.

Желбата за доминација и поделба на светот на сфери на интерес од страна на големите сили продолжи и по завршувањето на Втората светска војна. Соединетите Американски Држави – САД и Сојузот на Советските Социјалистички Републики – СССР, како најмоќни држави победнички, но со спротивставени идеологии за капиталистичко, односно комунистичко општествено уредување, започнаа беспопштен меѓусебен натпревар за доминација во сите позначајни области: вооружувањето, науката, технологијата, вселенското истражување, културата, спортот, создавајќи на тој начин биполарна поделеност на меѓународниот свет. Свет во кој останатите држави во својство на членки во воените сојузи (Северно атлантскиот сојуз – НАТО или Варшавскиот пакт) или под идеолошко влијание ги следеа потезите на Вашингтон и Москва и ја усогласуваа нивната надворешна политика.¹¹⁶

115 8 January, 1918: President Woodrow Wilson's Fourteen Points, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

116 XXII Олимписките игри во Москва 1980, останаа забележани по најголемиот бојкот во историјата на олимпијадите. Бојкотот беше организиран од САД поради ангажираноста на СССР во Авганистан, а беше поддржан од околу 50 држави. СССР на следните XXIII во 1984 год. во Лос Анџелес им возврати на САД на сличен начин при што многу држави од Источниот блок предводени од СССР изостанаа од учество на игрите. <http://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/92314-olimpijske-igre-koje-je-bojkotiralo-pedesetak-drzava-1980.html>

Со распадот на СССР и Варшавскиот договор на почетокот на деведесетте години, настапи доминацијата на САД како единствена супер сила и предводник на НАТО, создавајќи на тој начин униполарен свет.¹¹⁷

Без оглед на неприкосновената улога на САД како доминантна супер сила во светот, на почетокот на 21 век сведоци сме на сè позначајната улога на Европската Унија, потоа на Кина, Руската Федерација, Индија и Бразил, што во блиска иднина несомнено ќе доведе до промена на сегашната состојба на униполарниот свет во мултиполарен свет.¹¹⁸ Особена улога во идното обликување на меѓународната заедница и геополитичките односи во светот ќе има и глобализацијата,¹¹⁹ како и неминовната прераспределба на капиталот.

И покрај постигнатиот позитивен степен на примената на меѓународното право, демократизацијата во меѓународните односи, во кои учеството на јавноста има сè позабележително влијание, како и улогата на големиот број меѓународни владини и невладини организации¹²⁰, геополитичките односи во светот и натаму се во знакот на судир на интереси и превласт на интересните сфери.

117 Сораспадот на Советскиот Сојуз и Варшавскиот договор на почетокот од деведесетте години на 20 век, заврши биполарната поделеност на светот. Соединетите држави како предводници на НАТО, станаа доминантна воена, економска, културна и влијателна сила во светот.

118 Vranješ Nevenko, Zeljić Dejan, IMPACT OF GLOBALIZATION ON DIPLOMACY OF SMALL COUNTRIES ACCORDING TO THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, Според дефиницијата на Меѓународниот Форум за Глобализацијата (International Forum on Globalization), глобализацијата е процес на денационализација на пазарите, политиките и правниот систем на највисоко политичко и економско ниво.
<http://www.defendologija-banjaluka.com/defendology33/6eng.pdf>
Мултиполарноста во меѓународната политика се објаснува и како дистрибуција на подеднаква сила на повеќе држави.

119 International Bussines Times го пренесува написот на кинеската новинска агенција Xinhua, која по повод политичката криза во американскиот Конгрес повикува на креирање на „де-американизација на светот“, истакнувајќи дека судбината на народите не смеат да бидат оставени во рацете на хипокритична нација со нефункционална влада. Владиниот гласноговорник по овој повод ја истакнува оценката дека Pax Americana, потфрлила на сите фронтови.
<http://www.ibtimes.co.uk/articles/513431/20131013/china-debt-ceiling-shutdown-xinhua-de-americaised.htm> влез 13.10.2013.

120 Според Унијата на меѓународни асоцијации (Union of International Associations), координативното тело дефинира нешто повеќе од 250 меѓународни владини организации (IGOs), коишто биле воспоставени со меѓународни договори каде што членови се државите, и околу 6.000 меѓувладини невладини организации (INGOs), чии членови се асоцијации или индивидуи.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/291157/international-organization>, влез 10.10.2013.

Оваа состојба укажува дека во меѓународната политика, политиката на реализмот и по два и половина милениуми и натаму е актуелна. Најчесто цитиран пример со кој се обележува зачетокот на политиката на реализмот¹²¹, а го објаснува однесувањето на силните кон малите држави е античкиот историчар Тукидид и неговото дело за Пелопонеските војни во 431 година пред новата ера.¹²² Во него е содржана познатата изјава на атинските пратеници упатена до граѓаните на малиот град Мелија да и се придружат на Атина, што практично значело да се предадат или да бидат уништени. Атињаните изјавиле: „Правдата (т.е. меѓународното право) на овој свет важи само за оние кои што меѓусебно се со поеднаква сила, бидејќи силните секогаш го прават она што можат, а слабите поднесуваат онолку колку што мораат.“¹²³

Според проф. ДеВота¹²⁴ (Neil DeVotta) „Основниот заклучок на којшто се темелат политичките теории на големите сили во светот е дека силата која се рефлектира во комбинацијата на политичката, економската и воената моќ од секогаш имала и секогаш ќе го има последниот збор во меѓународните односи. Овој реалистичен пристап, кој делува застрашувачки со својот “империјалистички” карактер, се чини дека доминира во меѓународните односи, дури и во време кога човечката раса веќе беше сведок на ужасите од Светските војни, I и II и агресијата на државите на злото. Тоа е дистрибуција на сила меѓу хегемониите која ги дефинира меѓународниот систем на владеење и на демаркациона линија меѓу сфери на влијание. Ова е така, и така ќе остане се додека постојат мали и големи, моќни и помалку моќни држави, остварувајќи некаков вид на надворешна политика на меѓународната сцена.

За разлика од јасно утврдени критериуми што се земаат при дефинирањето на големите држави, односно сили, во научната теорија на меѓународните односи не постои општо прифатена дефиниција со која се одредуваат малите или средни држави. Причините за тоа треба да се бараат во несоодветноста на критериумите, нивниот вид и квантитет, според кои целосно би се одредила дефиницијата. Во литературата среќаваме различни студии во кои се земени површината, бројот на населението, географската положба, економскиот потенцијал, па се до процесот на

121 Ставот дека предметот на политиката е политичка моќ, а не прашање на принцип: политичкиот реализам е најстариот приод кон глобалната политика.
<http://oxforddictionaries.com/definition/english/realism>

122 Малески, Денко Светот на Тукидид и на Макијавели, Правен факултет при универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, 2011.

123 Lopandić, Duško., Male i srednje zemlje u međunarodnim odnosima i EU, MP 1, 2010.

124 Dr. DeVotta, Student: Arpiné Kocharyan Balancing between Great Powers in the 21st Century, Hartwick College, Spring 2005)
www.hartwick.edu/.../POSthesisKocharyan... 10.10.2013.

глобализацијата која ја исцртува дефиницијата на малите држави¹²⁵ со цел, од бележите на големината, до фокусот на „виспременост“ или „инновации“ и аспекти што влијаат на ова второто, да на тој начин ја одредат правата „големина“ на државата.

Петар Куречиќ, во својот истражувачки труд¹²⁶ „Проблематиката на дефинирањето на малите држави“ го наведува следното: „Во литературата посветена на малите држави, која во политичката географија многу повеќе е исклучок отколку правило, постојат различни критериуми за нивна дефиниција. При тоа, политичката географија, како научна дисциплина на науката за географија, често ја зема во предвид површината на државата. Дисциплините на другите науки освен географијата, кои се занимаваат со таа проблематика, како на пример меѓународните односи, меѓународната економија итн., како критериум според кој државата би можела да се смета „мала“ го земаат бројот на населението. Малите држави кои како такви се дефинирани врз основа на бројот на населението се предмет на проучување во политичката и економската литература, но и интерес на меѓународните организации и интеграции. Така на пример Британската заедница на народите (The Commonwealth) службено како мали држави ги смета оние коишто се со помалку од еден и половина милион жители, независно од нивната површина.“ Куречиќ,¹²⁷ го заклучува следното: „Концептот на малите држави често се напаѓа во науката заради не прифаќањето на можностите за класификација на карактеристиките на динамичниот свет, па и државите, во категории. Различноста на применетите квантитативни и квалитативни критериуми за дефинирање на малите држави овозможува комбинирање на два или повеќе критериуми, давајќи притоа различни дефиниции за малите држави.“ Во прилог на овој негов заклучок Куречиќ¹²⁸ дава табеларен приказ на употребени два критериуми, површина на територија и население. Во првата табела прави поделба на територијата на малите држави и тоа: до 1.000 км², набројувајќи 25 држави; држави со површина од 1.000 до 20.000 км² чиј број изнесува 20; и третата група од 20.000 до 60.000 км² што ја сочинуваат 28 држави. Вкупно 73 држави во светот или повеќе од една третина на сите држави, се со помала површина на територијата од 60 илјади квадратни километри. Во оваа група се наоѓа и Република Македонија заедно со Словенија, Израел, Белгија, Белизе, Хрватска и др.

125 Tõnurist Piret, What Is a “Small State” in a Globalizing Economy?, Tallinn University of Technology, Estonia, <http://halduskultuur.eu/journal/index.php/HKAC/article/view/6/9> влез 16.10.2013.

126 Kurečić Petar, Problematika definiranja malih država, HRVATSKI GEOGRAFSKI GLASNIK 74/2, 2012.). стр.90

127 Ibid. стр.97-101.

128 Ibid.,стр.106-107.

Слична е состојбата и со бројот на населението, при што бројот од 4 милиони е земен како горна граница, а државите повторно се поделени во три групи: во првата се со население до 500.000 жители, во кои влегуваат 29 држави; втората е од 500.000 до 2.000.000 жители, колку што имаат 24 држави; и третата група ја сочинуваат државите со население од 2 до 4 милиони жители, чиј број изнесува 18. Вкупниот збир на држави опфатени со критериумот население изнесува 71 држава, меѓу кои е и Република Македонија.

Дефинирањето на малите држави според нивната големина, бројот на населението, човечкиот капитал, воените капацитети, стопанските ресурси и географската положба, како елементи присутни во теоријата, не можат да преставуваат релевантен фактор што во основа ќе го одредат статусот на некоја држава. Во аргументирањето на оваа констатација треба да се има во предвид следното:

Како прво, големината на државата или бројот на населението не е значајна за нејзиниот прием како членка во Организацијата на Обединетите Народи или некоја друга меѓународна организација, како на пример Европската Унија. Повелбата на ОН¹²⁹ во Членот 4 го пропишува следното: „Членството во Обединетите народи е отворено за сите останати мирољубиви држави кои ги прифаќаат обврските содржани во оваа Повелба, а по оценка на Организациите се способни и волни да ги спроведат тие обврски.“

Второ, принципот на еднаквост се однесува за сите членки на Организацијата и тој е содржан во Членот 93 ст.1 што се однесува на Меѓународниот суд на правдата кој гласи: Сите членки на Обединетите народи се *ipso facto* страни на Статутот на Меѓународниот суд на правдата.¹³⁰ Особено е значајна поставеноста на земјите членки во Европската Унија, која преставува уникатно економско и политичко партнерство помеѓу 28 Европски држави, кои заедно заземаат најголем дел од континентот.¹³¹ Но она што е значајно, е постоењето на широк диспарат во големината, богатството, и политичкиот систем на земјите членки, (како на пример Германија со 82 милиони жители и Кипар со 800.000 или Франција со 64,3 милиони и Луксембург 500.000 жители), но сите имаат еднакви права. Додека во некои области во кои се спроведува гласање, поголемите држави имаат повеќе гласови од оние помалите, а малите држави пак имаат непропорционална застапеност во споредба со нивната популација. На овој начин членството во Европската унија несомнено им дава можност на малите држави да имаат позначајна улога.

129 <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter2.shtml> , влез 10.10.2013.

130 *Ibid.*,

131 http://europa.eu/about-eu/index_en.htm, влез 18.10.2013.

Трето, примерот¹³² на нордиските држави и на Ватикан кои навистина имаат големо влијание и почитување на меѓународната политичка сцена, преставува јасен показател дека некоја држава не мора да има воена моќ за да влијае на светските работи.

Четврто, демократизацијата во меѓународните односи, примената на меѓународното право, особено во делот на суверенитетот и територијалниот интегритет, регионалната и мултилатералната соработка, и членство во на малите и средни држави во разни меѓународни организации, во значителна мера ја подобрува позицијата на малите и средни држави што ја имале од пред повеќе од едно столетие.

Лопандиќ¹³³ пак ја истакнува и улогата на глобализацијата, односно постепената промена на меѓународниот систем и зголемувањето на улогата на „мека сила“ наметнувајќи го прашањето во колкава мера е разликата помеѓу „малите“, „средните“ и „поголемите“ земји воопшто релевантна. Констатирајќи дека и малите земји денес често располагаат со инструменти (на пример членки се во некој воен или економски сојуз), преку користење на влијанието да ги надминат некои поголеми земји односно да ги наметнат своите интереси.

Во прилог на ова се и двата примера на Мичел Корган,¹³⁴ преставени во научната статија „Дипломатијата на малите држави“ (Small State Diplomacy), кој го наведува следното: „Една од првите големи одлуки на Меѓународниот суд на правдата на ОН е од 1951 во врска со англо – норвешкиот случај за рибарство. Иако сам по себе истиот може да се смета за победа на една мала држава на светската сцена, постоела дури уште помала држава со само 7 години независност која изгледа направила уште поголема одлука. Имено, владата на Исланд согледувајќи го трендот во светските работи и поимите за суверенитетот, брзо ги проширила своите граници за рибарство од 4 на 12 милји. Со ова Исланѓаните не завршиле. Во следниот четврт век оваа најмала од малите држави кои одлучија да се придружат на најголемите светски тела, агресивно и постепено ги водела патот во проширувањето на заштитниот појас за рибарство на општо прифатените 200 милји.“ Вториот, е во врска со „војната околу бакаларот“. Исланд ги постигнал своите цели и против настојувањата на многу посилните држави, посебно Велика Британија (со која што двете

132 Jakes B. Joe, Public diplomacy challenges in small states: the case for EAC, The New Times, Rwanda's First Daily, <http://www.newtimes.co.rw/news/index.php?i=15359&a=66951>. влез 16.10.2013

133 Lopandić, Duško., Male i srednje zemlje u međunarodnim odnosima i EU, MP 1, 2010. стр.83.

134 Corgan, Michel Articles, Small State Diplomacy, Avgust 12, e-International Relations the world's leading websites for students of international politics. <http://www.e-ir.info/2008/08/12/small-state-diplomacy/> влез 21.10.2013.

страни во овој економски судир дури и ги прекинале дипломатските односи 1975-1976), а подоцна и Германија, користејќи ги предностите на неколку фактори, како што се геостратешкото значење на НАТО и мудро користење на медиумите во кој спорот се претставил како Давид против Голијат. Главната предност на оваа држава со помалку од четврт милион жители луѓе, била во тоа што ги земала под свое трите, така наречени *Cod wars*,¹³⁵ како вештината, упорноста, и темелната основа во фактите, прашања спроведени од нејзиниот дипломатски кор“.

Пирет Тонурист¹³⁶ во својата статија „Што е мала држава во глобализирачката економија?“, истакнува дека деколонизацијата, крајот на биполарноста, демократизација, либерализацијата на трговијата и дигиталната револуција допринеле за поголема слобода на државите. Меѓутоа, зголемувањето на отвореноста има тенденција земјите да бидат повеќе ранливи, изложувајќи ги така на интензивирање на конкуренцијата и флукуациите на светските пазари. Всушност, постои тенденција за интернационализација на проблемите.

Куречик¹³⁷ како примарен фактор што довел до појава на најголем број современи мали држави (и воопшто држави) во светот, го зема процесот на деколонизација. Фактори што влијаеле на порастот на бројот на малите држави¹³⁸ и по процесот на деколонизација, биле „дезинтеграцијата на геополитичкиот поредок, предизвикан со студената војна и последично повеќе националните федерации, но и се поголемите успеси на различните борби за остварување на правото за отцепување“.

Од зголемувањето на бројот на малите држави, сепак е поважна промената на нивната улога. Факторите што довеле до промената на улогата на малите држави во светот се: демократизацијата на меѓународните односи; завршувањето на биполарната и цврстата политичко - географска структура на светот; глобализацијата и регионализацијата; и информатичката револуција“.

И покрај достигнатиот позитивен степен на демократизација во меѓународните односи по завршувањето на Втората светска војна, современиот свет и натаму е обременет со бројни кризни жаришта, спро-

135 Чести видови на риби, незабележително по вкусот или активност, <http://www1.american.edu/TED/icefish.htm>.

136 Tõnurist Piret, What Is a “Small State” in a Globalizing Economy?, Tallinn University of Technology, Estonia halduskultuur.eu/journal/index.php/.../6/9, влез 28.05.2013

137 Kurečić Petar, Problematika definiranja malih država, HRVATSKI GEOGRAFSKI GLASNIK 74/2, стр.89 – 112(2012.).

138 Luša Đana, Mijić Petra, Pregledni članak - Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti. Дваесетиот век е на малите држави. Тоа е период во кој бројот на државите се мултиплицира на повеќе од 200 во светот и 40 во Европа, од кои половината брои помалку од 5 милиони население.

тивставени интереси на големите држави и создадените интересни блокови, различни идеологии, религиозни спротивставености и продлабочување на јазот меѓу богатите и сиромашните држави. Следствено на тоа разбирливи се настојувањата на малите и средни држави за почитување на меѓународното право, односно создавање на праведен меѓународен свет, што ќе овозможи нивна доследна заштита.

Со лимитираност во остварувањето на своите надворешно - политички цели и интереси на малите и средни држави се занимава и Гаспар.¹³⁹ Според него „на денешната карта на светот голема е разликата на државите поаѓајќи од големината, стопанскиот развој и општествено уредување, владеење на законите или почитување на основните човекови права, па се до воената моќ и влијанието на околните земји. Положбата на одредена држава во меѓународните односи всушност ја одредува таа различност во силата, моќта и влијанието. Тој го потенцира ривалитетот што постои помеѓу големите и влијателни држави во меѓународните односи, туку и помеѓу создадените блокови од повеќе држави, кој се наметнува како единствен можен избор, но и шанса во делувањето на надворешната политика и дипломатијата на малите држави“. Гашпар¹⁴⁰ заклучува дека: „на овој начин малите држави можат да успеат да достигнат одредени цели, коишто заради нивната надворешно немоќ сами не би можеле да успеат. Истовремено големите сили ги користат состојбите во малите држави и нивната зависна положба на глобалната сцена на меѓународните односи, а сето тоа со цел за нивно што полесно и ефикасно манипулирање заради нивна корист и цели. Тоа е адутот со кој малите држави се обидуваат или успеваат да ја надополнат својата надворешно политичка немоќ. Но на тоа сметаат и големите сили што по правило им ја олеснува нивната манипулација со малите држави“.

Од изнесеното се наметнува заклучокот дека пред малите држави постои предизвикот за водење активна надворешна политика на начин и со средства што ќе им овозможи остварување на нивните цели и интереси. Проф. Денко Малески во врска со учеството на македонската делегација на 68 заседание на Генералното Собрание на ОН го истакна следното: „Важно во Обединетите нации е тоа што таму под истиот покрив седат и учествуваат во создавањето на резолуциите лидерите на малите и на големите држави. Водачите на малите држави мора да ги знаат светските процеси и да знаат која политика е најсоодветна, она што на луѓето им е најпотребно, а тоа се безбедност и благосостојба“.¹⁴¹

139 Carlos Gaspar, "Portugal, os Pequenos Estados e a Uniao Europeia", Nacao e Defesa, No. 118, Outono/Inverno 2007.

140 Ibid.,

141 Напис во Нова Македонија под наслов „Малите земји се на дневен ред само ако се во неволја“ од 26.09.2013. <http://novamakedonija.com.mk/>

2.3. НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

Кога говориме за надворешната политика, како императив се јавува потребата од дистинкција помеѓу неа и дипломатијата. Ова, од едноставна причина што честопати во секојдневието двата поима се мешаат. Кишан Рана (Kishan S. Rana),¹⁴² во своето дело Билатерална Дипломатија (Bilateral Diplomacy), истакнува дека „под дипломатијата се подразбира начинот на којшто надворешната политика се извршува, односно спроведува на терен од страна на професионалните дипломати на министерството за надворешни работи“. Поимот професионални дипломати Рана го користи во смисла да се направи разлика од оние учесници кои можат да учествуваат во дипломатските активности, без притоа да се експерти во ова подрачје. Според авторот, еден од начините на преставување на разликите е да се визуализирање на надворешната политика како стратегија, а дипломатијата како тактика.

Рана го цитира стојалиштето на британскиот дипломат, Питер Маршал (Peter Marshall) според кој: „Надворешната политика е за тоа што треба да се направи, а дипломатијата е како тоа да се направи“.

Пред да пристапиме кон пошироко елаборирање на надворешната политика на малите држави, нејзините специфики и карактеристики во современиот свет, неопходно е да направиме дистинкција помеѓу надворешната политика и дипломатијата врз основа на постоечките дефиниции на поимот надворешна политика. Од етимолошко значење надворешната политика – *foreign policy*, во речникот Оксфорд се дефинира како: „Владина стратегија во односите со другите народи“;¹⁴³ во Мериам Вебстер¹⁴⁴ како „Политика на суверена држава во својата интеракција со други суверени држави“, а во поширокото значење е наведено: „Општите цели што ги водат активностите и односите на една држава во нејзините односи со другите држави. Развојот на надворешната политика е под влијание на домашните размислувања, политиката или однесувањето на другите држави, или планови за унапредување на одредени геополитички дизајни. Леополд вон Ранке го истакнувал „приматот на географските и надворешните закани во оформувањето на надворешната политика, но подоцна авторите ги истакнале домашните фактори.“ Според Бизнис речникот (Business dictionary), надворешната политика преставува „План за акција

142 Rana, Kishan S., *Bilateral Diplomacy*, DiploHandbooks, Geneva and Malta Published by DiploFoundation, 2007.стр.74.

143 <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/foreign-policy>, влез 29.10.2013.

144 <http://www.merriam-webster.com/dictionary/foreign%20policy>, влез 29.10.2013

усвоена од една нација во однос на своите дипломатски односи со други земји. Надворешната политика се етаблира како еден систематски начин да се справи со прашања кои можат да произлезат со други земји”.¹⁴⁵

Во научната теорија среќаваме различни дефиниции за надворешната политика. Така, проф. Вукадиновиќ¹⁴⁶ надворешната политика ја дефинира како „Организирана активност на државата со која таа настојува да ги максимализира своите вредности и интереси во однос на другите држави и останатите субјекти кои делуваат во надворешното опкружување.”

Димитријевиќ и Стојановиќ надворешната политика ја карактеризираат како „Активност во која еден субјект на меѓународните односи стапува во меѓусебни односи со други такви субјекти”.¹⁴⁷

За Паделфорд и Линколн, „Надворешната политика е клучниот елемент во процесот со кој државата ги спроведува своите опширно смислени цели и интереси за конкретни правци на дејствување за постигнување на овие цели и зачувување на интереси”.¹⁴⁸

Prof. Јозеф Франкел (Joseph Frankel),¹⁴⁹ „Надворешната политика се состои од одлуки и активности кои вклучуваат некои значајни мерки во односите меѓу една држава и другите”.

Според видувањето на Џорџ Моделски (George Modelski)¹⁵⁰ „Тоа е систем на активности развиен од страна на заедницата за промена на однесувањето на други држави, а за прилагодување на своите активности во меѓународното опкружување”.

За Хјуџ Гибсон (Huge Gibson)¹⁵¹ „надворешната политика преставува добро заоблен сеопфатен план што се темели на знаење и искуство за водење на работите на владата со останатиот свет”.

Падел Форд (Padel Ford),¹⁵² истакнува дека „надворешната политика е клучен елемент во процесот со којшто ги претвора замислените цели и интереси во конкретни насоки на делување за постигнување на тие цели и зачувување на интересите.” За Manners и Whiteman, „надворешната

145 <http://www.businessdictionary.com/definition/foreign-policy.html>

146 Vukadinović, Radovan. 2005. *Teorije vanjske politike*. Zagreb: Politička kultura.

147 Dimitrijević, Vojin i Stojanović, Radoslav. 1977. *Osnove teorije međunarodnih odnosa*, Beograd : Službeni list SFRJ.

148 Padelford, Judson Norman., Lincoln, Arthur George, *The Dynamics of international politics*. Second edition.

149 Frankel. *The Making of Foreign Policy*. New York: Freeman Press, 1995. стр1.

150 Modelski, George. *A Theory of Foreign Policy*. N. Y: Martins S. Press, 1994. Стр.6-7.

151 Gibson, Huge. *The Road to Foreign Policy*. New York: Oxford Press, 1993. стр..9.

152 Padel, Ford, Norman J. and Lincoln George. *The Dynamics of International Politics*. Delhi: Book Hives, 1992. Стр.195.

политика накратко може да се дефинира како збир на официјални надворешни односи спроведени од страна на независен актер (обично една држава) во меѓународните односи¹⁵³.

Според Милардовиќ,¹⁵⁴ „постојат различни видови на надворешната политика: Првиот вид е надворешна политика на максимизирање на интересот, односно, остварување на националните интереси со посредство на сила, понекогаш и на штета на други држави. Овој модел на надворешна политика е близок на некои реалистички сфаќања на тој поим и на фокусирањето во делувањето на големите држави. Вториот вид на надворешна политика е оптимализирање на националните интереси, заснован на изедначување на интересот и компромисот. Овој вид би можел да се објасни со јазикот на теорија на игра со нула - резултат, којшто повеќе им одговара на малите држави во меѓународните односи“.

Но, кога станува збор за дефинирање на надворешната политика на малите држави се наметнуваат неколку констатации. Прво, проучувањето на оваа активност на малите држави во науката поактивно започнува на почетокот од педесеттите години од минатиот век, за разлика од литературата на големите држави; Второ, теоретичарите се судриле со истите проблеми како и при дефинирањето на малите држави, големината на територијата, населението, воената и економската сила; Трето, демократизацијата во меѓународните односи, осетно зголемениот број на мали држави во светот, се понагласеното значење на мултилатерализмот во надворешните односи на државите, појавата на глобални проблеми, технолошкиот напредок и економскиот натпревар, како дел од причините за еден поинаков пристап во одредувањето на надворешната политика на малите држави; и Четврто, воспоставувањето на една општо прифатена дефиниција со која би се одредила надворешната политика на малите држави претставува тешко остварлив предизвик.

Луша и Мијиќ¹⁵⁵ го истакнуваат размислувањето на теоретичарите на надворешната политика на малите држави како Vital, Keohane и East, поврзани со прашањето дали малите држави, со оглед на нивните објективни показатели од економска, политичка и воена димензија, се способни да развиваат и спроведуваат посебна надворешно – политичка стратегија или нивното дејствување во меѓународната заедница зависи од процесот на поврзување во сојузи, регионално интегрирање и егзистирање во сенката на надворешно – политичкото делување на големите сили. Или пак,

153 Manners, Ian. & Whiteman Richard. *The Foreign Policies of European Members States*. Manchester: Manchester University press, 2000. Стр.2

154 Milardović, Anđelko. 1997. *Uvod u politologiju*. Osijek, Zagreb, Split: Pan Liber.

155 Luša, Đana. и Mijić, Petra., Pregledni članak - Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti

стапуваат ли малите држави во сојузи како би обезбедил надворешна заштита или се користат со рамките на сојузот коко би произвеле промени и влијаеле на меѓународните односи, односно преку нормативната моќ.

Примерите за надворешната политика на малите држави во поновата историја упатуваат на заклучокот дека квантитативниот и квалитативен елемент, земени посебно како елементи за одредување на позицијата, односно улогата на малите држави во меѓународните односи, можат да бидат дел, но нè и сеопфатна основа на која би се дефинирала надворешната политика. Од современ аспект, дефинирањето подразбира вклучување на повеќе елементи, меѓу кои и внатрешната политика на државата, членството во меѓународните организации, регионални воени или економски сојузи, меѓународна економска ангажираност, административниот капацитет, па се до визионерскиот однос на владејачката структура која ја води надворешната политика на државата.

Steinmetz and Wivel (Steinmetz and Wivel)¹⁵⁶ проучувањето на малите држави во Европа го гледаат како „мошне светол пример, бидејќи малите држави во овој регион играат поактивна улога во меѓународните односи од малите држави во било кој друг регион во светот. Како најстрого институционализиран регион во светот, малите држави во Европа сега се соочуваат со некои од предизвиците, но и да уживаат во некои од можностите коишто малите држави во другите делови од светот може да се сретнат во иднина“.

Мошне значаен пример е надворешната политика на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Политиката на еквилибранска и неврзаноста на Јосип Броз Тито можеби е најзначаен историски пример како една средна држава успеала да ги искористи спротивставеностите меѓу големите сили за време на студената војна. Според Вук Перишиќ,¹⁵⁷ „кога од денешна перспектива се жали што Тито послано не ја поврзал Југославија со Западот и што не дозволил позначајно присуство на западните вредности во внатрешната политика, се заборава дека во предвид морало да се има и рускиот фактор. Соочени со неуспехот да ја привлечат кон себе Југославија, двата блока се задоволувале со фактот дека Југославија не се врзува со противничкиот блок: Ако не е со нас, барем не е ни со нив... Надворешната политика на земјата била прагматична, тежнеејќи кон избегнување на судири и зачувување на територијалниот *status quo*, знаејќи аналитички и стратешки да ги

156 Steinmetz, Robert and Wivel, Anders., http://www.ashgate.com/pdf/SamplePages/Small_States_in_Europe_Intro.pdf, влез 30.10.2013.

157 Perišić, Vuk., Vanjska politika malih i manjih država, Peščanik.net, 15.11.2010. <http://pescanik.net/2010/11/vanjska-politika-malih-i-manjih-drzava/>, влез 30.10.2013.

процени интересите и намерите на големите сили, а со неврзаното движење и самата станала значаен дипломатски фактор“.

Влијателниот неделник Економист¹⁵⁸ (Economist), во врска со преговарачкиот процес помеѓу земјите членки на Унијата за усвојувањето на Лисабонскиот договор (Договор за Европска унија и Договор за функционирање на Европската унија), ја пренесува статијата на писателот Карен Смит, (Karen Smith), под наслов „Дали малите земји се грижат за надворешната политика? (Do small countries care about foreign policy?), во која што тој го изнесува следниот став: „Во мноштвото расправи околу Лисабонскиот договор, се забораваја предностите на претходните договорни аранжмани. Конкретно, често оспоруваниот Претседателски систем, многупати одговорен за недостаток на кохерентен единствен европски глас во меѓународните работи, има неспоредлива корист од јакнење на поврзаноста помеѓу националните и на ниво на ЕУ во областа на надворешната политика, давајќи им на сите држави членки (дури и на најмалите) висок профил на меѓународно ниво и можности да ги вклучат нивните надворешно – политички преференции на дневниот ред на ЕУ. Без таа врска, можевме да видиме повеќе, а не помалку расправи преку надворешната политика, како членките од сите големини посакуваат да ги остварат своите интереси и погледи да се земат во предвид“.

Дел од современите теоретичари настојуваат да постават еднаквост при анализирањето на меѓународните односи како на големите, така и на малите држави. Во својот научен труд, „Како треба да ги проучуваме надворешните политики на малите држави“, Валтер Карлснеас (Walter Carlsnaes)¹⁵⁹ смета дека меѓународните односи на малите држави не треба да бидат анализирани на начин како да припаѓаат на посебна сопствена класа, туку како на било која држава. Според Карлснеас, не постои причина зашто иста аналитичка рамка не треба да се користи за проучување подеднакво на надворешната и безбедносна политика и на големите и на малите држави, дотолку повеќе ако се имаат во предвид успиениите и со проблематична природа мали државни студии во однос на многу активниот статус на надворешно-политичката анализа денес.

Во прилог на ова се настанатите промени во меѓународната политичка карта на светот на која денес се наоѓаат голем број на мали држави, потоа, предизвиците од економска меѓу зависност па се до глобалните

158 Do small countries care about foreign policy? Oct 13th 2009, 17:04 by Charlemagne, http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2009/10/do_small_countries_care_about

159 Carlsnaes. Walter, How Should we Study the Foreign Policies of Small European States? Uppsala University & Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), http://comum.rcaap.pt/bitstream/123456789/1195/1/NeD118_WalterCarlsnaes.pdf влез 29.10.2013

промени со коишто е соочена нашата планета, со коишто се соочени и големите и малите држави. Кон ова треба да се има во предвид и значително подобрената улога на малите држави во меѓународните односи, особено нивното членство во најзначајните меѓународни организации, учеството во светската економија, како и активниот придонес во решавањето на безбедносните прашања (меѓународниот тероризам, различните форми на меѓународен криминал, нелегалната миграција, сајбер криминалот и др.) Така на пример, и покрај големото влијание на САД, како супер сила, која од економски и културен аспект врши големо влијание во културата на многу народи, нејзината зависност од странски инвеститори и потпирањето на надворешната трговија, создадоа взаемна економска зависност меѓу развиените и земјите во развој.¹⁶⁰ Слична е состојбата кога се во прашање воените интервенции што САД се почесто ги извршува во содејство со останатите сојузници. Американскиот претседател Обама за време на неговата посета на Чиле изјавил дека во минатото се случувало САД унилатерално да превземаат акции или без полна меѓународна поддршка, а како типична последица била најголем дел од товарот од тие акции да падне на американските сили.¹⁶¹

2.3.1. ЦЕЛИ И СТРАТЕГИЈА НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

А) ЦЕЛИ

Кога говориме за надворешната политика на една држава, било таа да е голема, средна или мала, во предвид ги имаме нејзините цели и стратегија, коишто преставуваат алатки за нејзино остварување. Од целите и стратегијата можеме да го одредиме курсот – правецот на однесувањето на една држава во меѓународниот свет, нејзиниот мирољубив или агресивен пристап, самостојност во односите со останатите меѓународни субјекти или поврзаност со генералната политика на некоја голема сила или меѓународна организација, односно воен сојуз, како и заштитата на нејзината национална безбедност и остварување на своите интереси.

По своето значење и приоритет, целите се разликуваат од држава до држава. Така на пример, членството во Северноатлантскиот Сојуз за некоја држава може да значи најважна цел во нејзината надворешна политика, но за друга, да не преставува таков императив. Пример за ова се

160 AskDefine dictionary, <http://multipolarity.askdefine.com/> влез 06.11.2013.

161 <http://www.vijesti.me/svijet/tri-dana-bombardovanja-libije-kina-trazi-prekid-vatre-clanak-11921>, влез 06.11.2013.

Нордиските земји.¹⁶² Иако сите се мали, она што од прва рака го карактеризира нивното надворешно политичко однесување не е сличноста, туку разликите. Шведска и Финска се определија за неутралност по Втората светска војна, додека Норвешка и Данска му се приклучија на НАТО. Или пак, додека Данска е една од постарите земји членки на Европската Унија, Норвешка и натаму останува надвор од Унијата.

Заложбите на малите островски држави за поефикасна борба против глобалното затоплување на нашата планета и спроведување на препораките на договорот од Кјото, се многу по изразени во споредба со НР Кина, САД и другите големи индустриски земји, од причини што со зголемувањето на нивото на морињата и океаните најдиректно се загрозуваат нивните територии од потопување.¹⁶³

Примери постојат и на нашите простори. Додека сите држави настанати по распадот на поранешната Југословенска федерација настојуваат да станат или веќе се членки на НАТО, Србија засега не искажува таква надворешно политичка цел.

Генерално надворешно политичките цели на државите можат да се групираат на следниот начин: Заштита на територијалниот интегритет и суверенитет; Заштита на интересите на нејзините граѓани како во земјата така и во странство; Развој на односите со другите држави и меѓународни организации со цел остварување на своите интереси; Градење на добри односи со непосредните соседи со цел јакнење на нејзината национална безбедност и сигурност на нејзините граѓани; Остварување на меѓународната економска, културна и научна соработка; Промовирање на националните и друг вид вредности; и Проширување на своето влијание. Важно за напомена е дека секој од наведените цели остава силен белег во остварувањето или неостварувањето на надворешната политика.

Што се однесува до насоките на надворешната политика на една држава тие зависат, односно поделени се на внатрешни и надворешните фактори.¹⁶⁴ Под внатрешни фактори се подразбираат: Големината

162 Shahzad, Ali., Muhammad Khalid, Ph.D, Muhammad Ashraf Khan, Ph.D, Carlsnaes, Walter., How Should we Study the Foreign Policies of Small European States? Uppsala University & Norwegian Institute of International Affairs (NUPI)
http://comum.rcaap.pt/bitstream/123456789/1195/1/NeD118_WalterCarlsnaes.pdf, влез08.09.2013.

163 Milikšić, M., 09. 10. 2012 Blic, "Ukoliko se od podizanja mora ne spasu ostrvske države, neće biti spasa ni za ostatak sveta", Овие промени имаат влијание на целата планета, но се непосредна закана за многу островски нации, кои моментално живеат на ниво на морињата. Република Кирибати, Фиџи, Малдиви, Палау, Микронезија и Зеленортски острови се шест држави кои се први соочени со можноста да нестанат.

164 AMERICAN MASS MEDIA AND FOREIGN POLICY: A STUDY ABOUT THE ROLE OF WHITE HOUSE AND MAIN STREAM PRINT AND ELECTRONIC MEDIA IN EFFECTING THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF American FOREIGN POLICY, Global Media Journal a Pacistan Edition, Chapter No.3 Determinants of American Foreign Policy Formation: Mass Media or White House Chapter No.3 Volume 1, Issue 1 (Spring 2008)

(големината на територијата и населението); Географските карактеристики (плодност, клима, положба во однос на другата копнена маса и водни патишта); Култура и историја; Економски развој; Општествена структура (општество кое е поделено на основа на богатството на религијата, регионалната нееднаквост и т.н., не може да спроведува ефикасна надворешна политика); Расположението на јавноста; Технологијата; Националните капацитети (од коишто зависи воената моќ, технолошкиот напредок и економски развој); Политичко организирање (побрзи се надворешно политичките одлуки во автократски систем во однос на демократските системи); Политичката одговорност; и Раководство на државата.

Проф. Јосеф¹⁶⁵ ги набројува следните надворешни фактори: „Структурата на моќта; Меѓународните организации; Реакција од други држави; Сојузите или Алијансите; Светското јавно мислење“.

Според други теоретичари под надворешни фактори спаѓаат: Меѓународниот систем или систем на релевантни меѓународни фактори; Воената моќ, распределбата на силите и диктатот што една сила го врши наспроти теоријата за рамнотежа на силите; Меѓународната соработка; Состојбата и потенцијалот на меѓународната економија.

И проф. Вукадиновиќ ја истакнува поделбата на факторите на две категории – внатрешни и надворешни.¹⁶⁶ Првата ја сочинуваат природни и полу природни фактори, меѓу кои се истакнуваат: големината на територијата, климата, населението. Овие фактори според него, ни укажуваат на местото на одредена држава во меѓународната заедница. Покрај природните и полу природните фактори, како значајни фактори коишто делуваат на позицијата на една држава во меѓународната заедница се оние што се однесуваат на „степенот на општествено – економскиот и технички развој“, како економијата, општествено – политичкото уредување, стопанската стабилност, внатрешното единство.

Втората категорија на фактори – чинители што делуваат на позицијата на државата во меѓународната заедница ја сочинуваат меѓународните односи како динамични процеси, кои стимулираат или го оневозможуваат афирмирањето на надворешната политика на одредена земја. Вукадиновиќ констатира дека државите без оглед на тоа што сèуште се водечки субјекти во меѓународните односи, под влијание на различни географски, економски, демографски, технолошки и други природни и општествени фактори, можат да имаат различни позиции во структурата на меѓународната заедница.

Поделеноста на внатрешни и надворешни фактори, меѓу другото го преставува нивното национално, односно меѓународно обележје, но тоа

165 <http://www.slideshare.net/ayeshasaifbhatti/7-foreign-policy-process>, влез 08.11.2013.

166 Vukadinović, Radovan, Međunarodni politički odnosi, politička kultura, Zagerb, 2004.

во никој случај не значи дека тие меѓусебно не се во тесна корелација. Надворешната политика најчесто претставува огледало или рефлексција на актуелниот внатрешно политички еквилибриум во државата. Не единството помеѓу политичките сили (партиите во власта и опозицијата), околу стратешките надворешно политички цели најчесто резултира со негативни резултати и штети за интересите на државата, и обратно.

Словенечкиот амбасадор проф. д-р Ернест Петирч¹⁶⁷ во однос на потребното национално единство истакнува: „Ако една земја не е во можност да постигне консензус за важни надворешно-политички одлуки, таа нема да биде во можност да живее со своите одговорности. Во малите земји особено, не единството и погрешните стратешки надворешно - политички одлуки, може да ја доведат надворешната политика до порази, додека во меѓународните кризни ситуации тие можат многу да ја загрозат безбедноста и постоењето на државата. Погрешните стратешки одлуки и внатрешна разединетост се штетни за било која земја, но за една мала, тоа може да биде фатално“.

Б) СТРАТЕГИЈА

При подготвувањето на стратегијата за надворешната политика потребно е истата да биде заснована на реалните интереси и остварливи цели на државата, кои произлегуваат од геополитичката ситуација во регионот и пошироко во светот од една, и економските интереси од друга страна. Процесот на донесување на стратегијата за надворешната политика на државата, подразбира темелна подготовка, широка стручна расправа, и над се политички консензус помеѓу политичките партии, особено за прашањата од највисок стратешки интерес.

Стратегијата претставува документ во кој на јасен начин се содржани најважните надворешно – политички цели на државата за еден подолгорочен период од десет или повеќе години. Стратегијата, особено генералните надворешно политички определби и насоки, во принцип се содржани во највисокиот акт – уставот на државата, но може да биде и во форма на посебен документ усвоен од страна на парламентот, односно сенатот, на предлог на владата или шефот на државата, во зависност од општественото уредување. Она што е најзначајно за стратегијата е нејзино доследно почитување, од страна на политичките субјекти (усогласеност на политичките партии од позицијата и опозиција за најзначајните прашања), и нејзиното практично спроведување од страна на надлежни-

167 Petric, Dr. Ernest. Foreign Policy: From Conception to Practice, <http://www.sundaytimes.lk/130825/sunday-times-2/foreign-policy-in-search-of-the-equilibrium-59438.html>, влез 12.11.2013.

те органи. Секое отстапување, необмислен потег, односно калкулирање од разни партиски или друг вид интереси од страна на владејачката политичка структура укажува дека во односната држава постојат само декларативно изразени заложби, што негативно влијае на нејзиниот меѓународен углед.

Еклатантен пример за несериозен дипломатски потез е признавањето на Република Македонија на Република Кина – Тајван. Д-р Душан Васиќ¹⁶⁸ во врска со тоа ја дава следната оценка: „Македонското признавање на Тајван 1999. е бизарен пример на надворешно политичка неодговорност со што Скопје успеа да ги расипе односите со Кина (Народна Република Кина м.з.), постојана членка на Советот за безбедност. Оваа необична ситуација траеше две и пол години“.

Петрич¹⁶⁹ во врска со ова го наведува следното: „Стратешките цели на една мала држава не мора да се напишани во еден формален документ, но овие стратешки цели мора да се доживеат, и бидат поддржани од широк национален консензус, којшто е вкоренет во срцата и умовите на државниците, дипломатите и луѓе подеднакво“.

Интересен пример е спроведеното истражување од страна на ISAC Fond¹⁷⁰ – Центарот за меѓународни и безбедносни работи од Белград, во врска со надворешната политика на Србија. Во него е дадена следната констатација: Од распадат на СФР Југославија наваму, Србија во различни државни инкарнации водела неусогласена надворешна политика, со нејасни и конфузни приоритети менувани во согласност со промените на политичката елита која ја водела државата. Надворешно - политичката ориентација, приоритетите и отворените прашања во претходните дваесет години биле клучен фактор за промена на владејачките елити, односно за определување на граѓаните за одредена политичка опција на изборите на сите нивоа.

В) КРАТОК ПРЕГЛЕД НА СТРАТЕШКИТЕ ЦЕЛИ ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ПОРАНЕШНИТЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИ РЕПУБЛИКИ

Кога говориме за остварувањето на стратешките цели во надворешната политика на државите, како пример за различно постигнати

168 Vasić, Dušan. UPOREDNI PREGLED SPOLJNOPOLITIČKIH OPREDELJENJA I PRIORITETA DRŽAVA SA PROSTORA BIVŠE SFRJ, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Okruglisto na temu: Spoljna politika Srbije, 08.12.2009. Beograd.

169 Ibid.,

170 ISAC Fond Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, "OD ČETIRI STUBA SPOLJNE POLITIKE DO EVROPSKIH INTEGRACIJA: POSTOJI LI VOLJA ZA STRATEŠKO USMERENJE SPOLJNE POLITIKE SRBIJE?", Beograd 2013.

результати, може да се земат новосоздадените држави од поранешната Југословенска федерација, (Словенија, Хрватска, Македонија, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора). По прогласувањето на нивната независност и стекнатата сувереност, пред овие ново настанати меѓународни субјекти, „кои се стекнаа со статус на мали држави,“ се наметна потребата за донесување на сопствена надворешна политика која подразбираше одредување на национална надворешно политичка стратегија во меѓународните односи. Спроведувањето на стратешките цели беше во непосредна зависност од внатрешните фактори, особено од политичкото (не) единство, што од денешна временска дистанца, по две изминати децении, дава јасна слика за нивото на остварените цели.

Во оваа смисла, според д-р Драган Ѓукановиќ (Dragan Đukanović),¹⁷¹ овие држави ги напуштија принципите на политиката на неврзаните земји, а Република Словенија, Република Хрватска, Босна и Херцеговина и Република Македонија започнаа со постепено стратешко свртување спрема Соединетите Американски Држави и тогашната Европска заедница (денешна Европска унија). Од друга страна Република Србија и Црна Гора по 1992 година, здружени во рамките на Сојузна Република Југославија,¹⁷² беа фокусирани на „решавање“ на националното прашање на српскиот народ. Затоа самостојно и без поддршка на водечките меѓународни членки распадот на некогашната југословенска федерација се обидоа да го искористат за негово решавање. Последиците од таквата воинствена политика предизвика воени судири, кои по својата жестина, жртви и разорувања, беа најголеми од завршувањето на Втората светска војна на просторите на Европа.

Во донесените стратешки документи или програми за надворешната политика, заедничка карактеристика беше што генералните надворешно политичките цели кон кои овие држави го насочија своето надворешно политичко дејствување, се засноваа на следното:

171 ĐUKANOVIĆ, Dragan, Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA60 FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi, Rad je realizovan u okviru projekta Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici, Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine.

172 До нејазиниот распад во 2006 год., предизвикан со прогласувањето на независноста на Црна Гора, на 03 јуни 2006.

- Одбрана и заштита на сувереноста и територијалниот интегритет;¹⁷³
- Членство во Организацијата на Обединетите Народи и другите позначајни меѓународни организации OSCE, WTO, CEFTA, EFTA, European Council, и др., како и меѓународното признавање;
- Градење на стабилни добри односи со соседните земји;¹⁷⁴
- Пристапување кон евро-атлантските интеграциони процеси, односно членство во НАТО (со исклучок на Србија), и Европската Унија.

Претставувањето на надворешната политика на овие држави е особено интересна и од аспект на нивните меѓусебни односи, со оглед на бројните отворени прашања, како што се договорното уредување на границите, сукцесијата, имотите на правните и физичките лица, па се до прашањата за правата на националните малцинства и екстремниот национализам поддржан од страна на одредени политички партии и верски претставници. Сет на прашања без чие што решавање не може да се очекува напредок во добро соседските односи и исполнувањето на критериумите на ЕУ и пошироката меѓународна заедница, односно напуштање на изопачениот термин Западен Балкан, со којшто овие држави беа ставени во една посебна група.

По изминати нешто повеќе од две децении, состојбата во остварените надворешно политички цели е следна:

Република Словенија. За разлика од останатите држави, Словенија најревносно пристапи кон остварување на нејзините надворешно политички приоритети, искажувајќи завидно национално единство од страна на сите релевантни политички субјекти. Таа уште во 1992 година поднесе барање за потпишување на Спогодбата за асоцијација и пристапување

173 Во преамбулите на уставите на: USTAV FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html; Устав на Република Македонија.

<http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF>;

Член 2 од Уставот на Република Црна Гора, Odluka je objavljena u "Sluzbenom listu, Crne Gore", br. 1/2007 od 25.10.2007, <https://www.google.com/#q=ustav+republike+crne+gore>.

Пречистен текст, USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, Narode novine broj 28/2001, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html>.

Во преамбулата на Уставот на Република Словенија, The Constitution of the Republic of Slovenia / Ustava Republike Slovenije, Official Gazette RS, Nos. 33/91-I, 42/97, 66/2000 and 24/03, www.pf.uni-mb.si/.../anglesko-slovenska_ur.,.i.t.n.

174 По воените меѓуетнички судри и етнички чистење во текот на првата половина од деведесетите години од минатиот век (помеѓу Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина, како и војната на Косово и Метохија), во првите години од 21 век настапи процес на постепено помирување и нормализирање на односите. Впрочем, ова стана еден од главните услови на овие држави поставени од страна на НАТО и ЕУ во процесот на нивниот прием како членки на овие меѓународни организации.

кон ЕУ, а на 10 јуни 1996 година истата и ја потпиша. Во преамбулата на Спогодбата, членството во ЕУ е опишано како крајна цел. Актот стапи во сила на 1 февруари 1999 година. Веднаш по потпишувањето Словенија поднесе и формално барање за членство во ЕУ. Во јули 1997 година, Европската комисија го даде своето позитивно мислење за земјите кандидати во Агендата 2000, меѓу кои беше и Словенија. Одлучното спроведување на поставените критериуми од страна на Унија резултираше со позитивно мислење за земјата во усвоениот Документ на Европскиот совет на одржаниот состанок во март 1999 година. За полноправна членка во ЕУ, Словенија беше примена на 01 мај 2004 година.¹⁷⁵

Напоредно со активностите кон ЕУ, оваа држава успеа да воспостави соодветен партнерски однос со САД и останатите земји членки на НАТО, што резултираше и со членство во Северно атлантскиот сојуз на 29 март 2004 година. Словенечката дипломатија имаше забележителен успех во претседавањето со ЕУ, а беше и домаќин и на првиот американско - рускиот Самит, на претседателите Буш и Путин, што се одржа во јуни 2001 година. Таа има значајна улога и во регионалните иницијативи, а вклучена е и во помагањето на процесите за пристапување и интегрирање на останатите држави од поранешната федерација.

Република Хрватска. Процесот на остварување на надворешно политичките цели на Хрватска може да се подели на два периода. Првиот, од 1991 до 2000 година, период во кој таа ја усвои Декларацијата за независност во 1991 година, со што беа воспоставени темелите на современата хрватска држава, но и период којшто беше проследен со четири годишна војна.¹⁷⁶ Хрватска ја насочи својата дипломатска активност кон брзо меѓународно признавање и вклучување во сите важни меѓународни организации, воспоставување на потребните институции за спроведување на надворешната политика – Министерство и обемна дипломатско – конзуларна мрежа – како и цела низа на други институции – од оддел за меѓународна соработка во сите владини ресори преку парламентарни одбори и пратеништва за вклучување во активности на бројни меѓународни форуми до мрежи на невладини организации кои исто така успешно ја развиваа меѓународната димензија во своите активности.¹⁷⁷ Овој период се карактеризира и со авторитарен национализам спроведен од страна на претседателот Фрањо Туѓман, кој со своите политички потези и реторика, при крајот на својот втор мандат, стана препрека во односите

175 Facts about Slovenia, Slovenia European Union Member by 1 May 2004,

176 BBC – Croatia profile, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17212572>, влез 29.11.2013.

177 Обраќање на МНР Гордан Јандроковиќ, <http://www.mvep.hr/en/foreign-politics/mfea-yearbooks/>, влез 29.11.2013.

со дел од членките на ЕУ, што доведе до одредена мека дипломатска изолација на државата.

Вториот период започна со претседателските и парламентарни избори спроведени на почетокот на 2000 година, со кои на политичката сцена се појавија политичари кои ветуваа посветеност во интеграцијата на Хрватска во европските токови. Иако тешко, сепак полека созреваше свеста кај политичките партии дека земјата мора да соработува со Хашкиот трибунал, како и да биде подготвена на компромиси за одредени спорни прашања што ја обременуваа соработката со соседните држави.¹⁷⁸ Хрватска мораше да прифати компромисно решение во спорот со Словенија околу утврдувањето на копнената и морската граница (Пиранскиот залив), прашање што во еден период доведе до блокирање на процесот на отворање и затворање на преговарачките поглавја.¹⁷⁹ Синдромот на ставање на партискиот интерес пред државниот во Хрватска, како и во останатите ново создадени држави, помалку или повеќе е провејува низ целиот овој период, предизвикувајќи притоа негативен одраз во спроведувањето на надворешната политика. Хрватската влада владата мораше да покаже дека е сериозна и во врска со решавање на проблемот на огромната корупција што владееше во општеството, на начин што нема да ја загрози нејзината кандидатура за членство, по што ЕК и понуди да потпише Спогодба за пристапување во ЕУ во декември 2011 година. Хрватска своето место како 28-ма членка на ЕУ го стекна на 1 јули 2013 година.

Воспоставените односи со САД, Германија, Канада, Франција и останатите западно европски држави резултираа со полноправно членство на Хрватска во НАТО на 01 април 2009 година.

Босна и Херцеговина. За разлика од спомнатите надворешно политички успеси на Словенија и Хрватска, надворешно политичката активност на Босна и Херцеговина (БиХ), преставува антипод во спроведувањето на една од најзначајните функции на државата. Последиците од четиригодишната војна, барем за сега, се чини дека предизвикаа непремостливи препреки на национална, етничка и верска поделеност на трите заедници

178 Така преговорите за членство во Унијата беа одложуваани заради криењето на документацијата (позната како топнички дневници) од воените акции, особено акцијата Олуја, и отсуството на политичка волја за лишување од слобода на неколку генерали обвинети за воени злосторства, како Анте Готовина и Младен Маркач.

179 Хрватскиот премиер Иво Санадер во своите јавни настапи истакнуваше дека Хрватска нема да се откаже своите документи, дека нема да дозволи ниту педа од хрватската земја да биде земена, уверувајќи притоа дека спорот со Словенија ќе биде решен за неколку недели или месеци, бидејќи истиот претставувал преседан на ЕУ во нејзиниот европски контекст. Резултат од ваквиот пристап на Санадер беше скоро десет месечната блокада на Хрватска во пристапниот процес. Дневен весник, DELO <http://www.delo.si/clanek/74138>. влез 29.11.2013.

(Бошнаци, Срби и Хрвати) кои живеат во оваа држава, рогобатно составена со Дејтонскиот мировен договор од страна на големите сили, од два ентитета (Федерација Босна и Херцеговина и Република Српска, како и дистриктот Брчко).¹⁸⁰ Договор, за кој сè повеќе станува јасно дека е надмината работа.

По реализирањето на основните меѓународно правни статусни цели, прием во ООН и други меѓународни организации, меѓународното претставување со основањето на својата дипломатско – конзуларна мрежа од педесетина претставништва, делумно консолидирање на односите со соседите, постигнатиот извесен напредок во процесот на асоцијација во Европската унија и добивањето на Акциониот план за членство во НАТО во 2010 година, настана период на стагнација во остварувањето на потребните надворешно политички цели.

Усвојувањето на документот¹⁸¹ „Општи насоки и приоритети за спроведување на надворешната политика“ (Opšti pravci i prioriteti za sprovođenje spoljne politike Bosne i Hercegovine)¹⁸² од страна на Претседателството на БиХ¹⁸³ во март 2003 година, во моментот во многу аспекти не одговара на реалната состојба во меѓународните односи, иако генерално ја нагласува потребата од пристапување на оваа држава кон евро-атлантска интеграција. Ѓукановиќ¹⁸⁴ констатира дека и покрај изминатите седум години (научниот труд е пишуван за периодот од 2006 до 2010), од донесувањето на документот, до сега се покажало дека заради бројни внатрешни проблеми во земјата, не дошло до значителен напредок во подобрувањето на нејзината надворешно политичка положба. Во истиот период не следеше ни поефикасно промовирање на капацитетите на босанско-херцеговското стопанство во светот. Важно за напомена е дека во двоентитетската

180 Ustav Bosne i Hrecegovine, član I st. 3, Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske (u daljem tekstu entiteti). http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

181 ĐUKANOVIĆ, Dragan, Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA60 FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi, Rad je realizovan u okviru projekta Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici, Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine

182 Opći pravci i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine, Dokument objavljen: 31.3.2003, <http://www.predsjednistvobih.ba/vanij/?cid=3564,2,1>,

183 Ustav Bosne i Hrecegovine Član V Predsjedništvo Bosne i Hercegovine se sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka i jednog Hrvata, koji se svaki biraju neposredno sa teritorije Federacije, i jednog Srbina, koji se bira neposredno sa teritorije Republike Srpske. http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

184 Ibid.,

БиХ, не постои ни поширок консензус околу членството на државата во НАТО, што е посебно воочливо во Република Српска.

Новинарката Елдина Медуњаџин (Eldina Medunjanjin)¹⁸⁵ во својот напис за *Večernji list*, во кој пренесува и изјави на поранешни министри за надворешни работи, констатира дека Општите насоки и приоритети за спроведување на надворешната политика на БиХ е единствен документ со кој се третира односот на оваа држава спрема меѓународните збиднувања. БиХ нема стратегија на надворешната политика ниту закон за надворешни работи,¹⁸⁶ па, според неа, секој настап на државните власти спрема процесите во светот преставува импровизација втемелена на еден општ документ усвоен од страна на Претседателството на БиХ. Во тој контекст новинарката ја пренесува изјавата на некогашниот министер за надворешни работи, Младен Иваниќ, кој смета дека оваа состојба не била случајна. Тој наведува дека БиХ има надворешна политика кога се во прашање нај начелните работи, но кога тоа начелно треба да се конкретизира тогаш постои проблем. Иваниќ предупредува дека БиХ воопшто нема права надворешна политика, ниту има шанси да се воспостави. Причините за тоа се што обично надворешната политика се става во функција за афирмација на една политичка концепција и една политичка партија. Се прави обид да се воспостави таква состојба да човекот кој ја води, ги претставува ставовите на политичката партија од која што доаѓа.

Проблемите во спроведувањето на надворешната политика на мошне пластичен начин се прикажани во анализата под наслов: „Влијанието на национализмот во формулирањето на надворешната политика“ – *Utjecaj nacionalizma na formuliranje vanjske politike*,¹⁸⁷ во која се претставени основните проблеми со коишто е соочена надворешна политика и босанско херцеговската дипломатија. Во продолжение следи пренесување на неколку значајни оценки и заклучоци од оваа навистина издржана анализа, која патем, на овој или оној начин, третира актуелни проблеми и во некои од останатите држави од нашиот регион:

185 Medunjanjin, Eldina *Vecernji list*, *Vanjska politika zasniva se na dokumentu od 5 stranica podnaslov BiH nema strategiju vanjske politike niti zakon o vanjskim poslovima*, па је svaki nastup државних власти prema процесима u svijetu – импровизација *Objava*: 21.2.2011 | 09:33 <http://www.vecernji.ba/vanjska-politika-zasniva-se-na-dokumentu-od-5-stranica-255285>

186 На веб страната на МНР во делот основни правци на меѓународна политика е претставен споменатиот документ. http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

187 VIP, *Utjecaj nacionalizma na formuliranje vanjske politike*, Fondaciji Friedrich Ebert, Ured u Sarajevu, http://www.fes.ba/publikacije/200708-VPI-politicka-analiza_bos-eng.pdf, влез 01.12.2013.

- Воведувањето на трипартитен паралелизам со воспоставувањето на двајца заменици министри во министерството за надворешни работи, со цел обезбедување на етничка еднаквост, но истовремено претставувало реплика на составот на Претседателството на начин на кој тоа е создадено во Дејтон. Овој принцип речиси веднаш се применил на сите БХ амбасади во странство, каде биле именувани заменици на амбасадорите со иста намена, што во суштина значело обезбедување на така наречена „Национална заштита“ на сите нивоа на надворешната политика: протоколарна, дипломатска, договорна и конзуларна. Паралелните канали наметнале систем на комуникација у во која секој ги известувал „своите“. Тоа се сметало за политички коректно, оправдано и единствено можно. Поради тоа министерството било зафатено со национализам на сите нивоа, онеспособено со мошне комплексни процедурални и формални прашања што самите ги произвело, па често се карактеризирало со хипер регулирање, дури и во најосновните и наједноставните работи. Во овој период во министерството бил донесен голем број на луѓе без било какви професионални критериуми или квалитети потребни за дипломатската служба.
- Авторите на Анализата тврдат дека Босна и Херцеговина не личи на класичен реалистичен модел на национална држава, нејзината структурална слабост и несигурност ги прават внатрешните национализми посебно влијателни на нејзината надворешна политика. Надворешно политичките структури на БиХ го отсликуваат нејзиното трипартитно уставно решение, со што воспоставуваат канали што дозволуваат националистичките политики на поединечни етнички групи да навлезат до надворешната политика на државата, да влијаат на неа и да ја одредуваат.
- Хетерогениот етнички состав на Босна и Херцеговина значи е институционализиран по Дејтонскиот договор низ пракси коишто тежнеат да ја поткопаат нејзината наследена државност. Проекцијата „етнички принцип“ на државните структури, ги прави овие структури слаби и немоќни, базирани на трипартитен етнички паралелизам, кој се реплицира и во формулирањето на дипломатската мрежа – дипломатската хиерархија не е изградена во согласност со функционалниот принцип, туку со чисто националното. Шефовите на дипломатските мисии најпрво се избираат на место доделено на нивната националност, а тој принцип понатаму следи и за сиот друг персонал на амбасадата, што во поголемиот број случаи вклучува и технички персонал, се додека не биде постигната доволна еднаквост. За возврат, шефовите на дипломатските мисии и понатаму се лојални на нивните „етнички“ или пар-

тиски шефови на кои често им поднесуваат извештаи по „етнички“, а не по функционалните линии, со што се отвораат паралелни канали, па сета работа се потпира на еднострани извори, со што се создаваат еднострани извори и создаваат структури во кои министерот, неговиот заменик, и генералниот секретар функционираат како „паралелни“ министри. Дипломатските мисии се оставени да дејствуваат независно од нивните функционални линии во рамките на министерството, а квалитетот на работата на поедините мисии зависи од агилноста на шефовите на мисии, нивните амбиции, или недостаток на тие амбиции. Поради тоа, да би се задржале и оправдале структурите, создадени низ тој процес, актерите продолжуваат со праксата која ги следи истите принципи на поделба и ексклузивност, што на национализмот му овозможува да ја монополизира идеолошката сфера при формулирањето на надворешната политика.

- Бидејќи се работи во тој дух, често се случува да, за време на посети на службени делегации од БиХ, бошњачките политичари да имаат придружба само од бошњачкиот персонал од дипломатската мисија во земјата домаќин, без оглед на тоа дали тие се одговорни за тоа подрачје и дали тоа спаѓа во нивниот опис на работите (Хрватите – хрватски персонал, српските политичари – српски дипломатски персонал).
- Во однос на надворешно политичките приоритети, авторите на анализата го нагласуваат следното: Бидејќи стандардите и вредностите на ЕУ се „интеграционистички“ по својата природа, нивната идеолошка основа се судира со „ексклузивистичката“ природа на етничкиот национализам. Таа „идеолошка“ е најевидентна во случаите кога политичарите делуваат спротивно на аспирациите на општеството и кога надворешно политичките приоритети ги подредуваат на некои тесни „домашни“ интереси.
- Резултатот од сето тоа, е потполно отсуство на надворешно политичката стратегија, која би ги земала во предвид сегашните односи во светот и регионот, различните теоретски перспективи кои нудат повеќе увид во водењето на меѓународните работи и кои прецизно би го дефинирале местото на БиХ во таа слика, би создале политичка и прагматична рамнотежа помеѓу очекувањата на нашите меѓународни партнери и остварувањето на сопствените интереси, би ги идентификувале различните актери и нивните улоги во тој процес, и дале јасни совети и би го насочиле водењето на надворешната политика на БиХ.

Во прилог на оваа констатација на Анализата, говори следното: Европската комисија во својот годишен извештај за напредокот на Босна и

Херцеговина заклучила¹⁸⁸ дека БиХ остварила мошне ограничен напредок во исполнувањето на политичките критериуми. „И понатаму не постои заедничка визија на политичките претставници за општата насока и иднината на земјата, ниту за начинот на нејзиното функционирање,“ како што се наведува во наодите од извештајот, соопштен од Делегацијата на ЕУ во БиХ. И покрај интензивната помош на ЕУ. Политичките претставници на земјата не можеле да се усогласат за решениот со цел извршување на пресудата на Европскиот суд за човекови права по предметот Сејдиќ-Финци во поглед на дискриминацијата на граѓаните на основа на националната припадност. Извршувањето на оваа пресуда останува клуч за стапување во сила на Договорот за стабилизација и пристапување и веродостојно барање за членство во ЕУ. Не е остварен напредок ни во поглед на воспоставувањето на механизмот за координација на европските прашања помеѓу различните нивоа на власта. Таквиот механизам на координација е неопходен како би претставниците на Босна и Херцеговина говореле во име на својата земја и превземале обврски во односите со ЕУ.

Новинарката Марија Арнаутовиќ¹⁸⁹ на оваа тема во својот прилог за Слободна Европа, посочува на следното: „На инаугурацијата на новиот претседател на Србија, Томислав Николиќ во Белград отиде членот на Претседателството на БиХ од редот на Српскиот народ, Небојша Радмановиќ. Другите двајца членови на БХ Претседателството јасно рекоа дека не сакаат да одат на инаугурацијата на Николиќ, како што и не му честитаат на победата на претседателските избори“.

Република Црна Гора. За разлика од Словенија, Хрватска, БиХ и Македонија, кои својата независност ја остварија на почетокот на деведесеттите години од минатиот век, Република Црна Гора остана во преграатките на Србија и политиката на Слободан Милошевиќ, заедно формирајќи ја неприродната федерација – Сојузна Република Југославија,¹⁹⁰ која егзистираше од 27 април до 04 февруари 2003 година. Несразмерноста во меѓусебните односи и подредената улога на Црна Гора, доведе до

188 BiH ostvarila veoma ograničen napredak u ispunjavanju političkih kriterija <http://ekapija.ba/bs/Vijest/vijesti/bih-ostvarila-veoma-ogranicen-napredak-u-ispunjavanju-politickih-kriterija/31303> Izvor: Fena, 16.10.2013 14:21:02, влез 01.12.2013.

189 “Troglava vanjska politika BiH: Inauguracija Nikolića samo primjer nejedinstva”, Marija Arnautovic <http://www.slobodnaevropa.org/content/inauguracija-samo-primjer-ejedinstva-vrha-bih/24610928.html>

190 Во Преамбулата на уставот стои: Polazeći od slobodarske, demokratske i državotvorne tradicije, istorijske povezanosti i zajedničkih interesa države Srbije i države Crne Gore, na temelju neprekinutog subjektiviteta Jugoslavije i dobrovoljnosti udruživanja Republike Srbije i Republike Crne Gore, Savezno veće Skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, na osnovu predloga i saglasnosti Narodne skupštine Republike Srbije i Skupštine Republike Crne Gore, **USTAV SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE**, (Službeni list SRJ”, br.1/92 od 05.01)

официјално укинување на СРЈ и формирање на нова Државна заедница на Србија и Црна Гора,¹⁹¹ која по три годишно постоење (од 04.02.2003 до 05.06.2006 год.), потполно се распадна. На овој начин конечно пред Црна Гора се отвори патот за самостоен развој. Со усвојување на Декларацијата за независност¹⁹² од страна на Собранието на Република Црна Гора на 03. 06. 2006 година, по успешно спроведениот референдум, црногорската Влада ја презеде ингеренцијата за утврдување и водење на надворешната политика, со капацитет на државата Црна Гора како самостоен меѓународно – правен субјект. Значајно за одбележување е што за имплементирање на оваа уставна обврска на Владата е одговорно Министерството за надворешни работи, кое е задолжено за дефинирање на надворешно политичките приоритети и за активностите на нивно остварување, во земјата и странство. Овие активности се спроведуваат во блиска соработка и координација со другите државни органи, Претседателот на Републиката, претседателот на Собранието и другите релевантни субјекти. Црна Гора посвети посебно внимание во организационата и кадровска поставеност на министерството, раководејќи се од принципите и искуствата на дипломатиите на малите држави.¹⁹³

Надворешно политичките цели, Црна Гора ги има утврдено во Уставот, како и усвоениот документ од страна на владата, со наслов „Надворешно политички приоритети.“ Во делот на Уставот¹⁹⁴ што се однесува на надворешната политика на државата, насловен како Однос со другите држави и меѓународни организации, содржано во членот 15 стои: Црна Гора, на принципите и правилата на меѓународното право, соработува и ги развива пријателските односи со другите држави, регионални и

191 Na osnovu Polaznih osnova za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore koje su potpisane 14. marta 2002. u Beogradu, Savezna skupština je 4. februara 2003. proglasila Ustavnu povelju Državne zajednice Srbija i Crna Gora. Ustavna povelja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, 4. februar 2003., Архив Југославије, http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustavna_povelja_dzscg_2003.html, влез 04.12.2013.

192 Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Spoljno-politički prioriteti Crne Gore, <http://www.mvpei.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti>,

193 За разлика од македонското МНР кое од 1997 година „настојува“ да формира дипломатска академија (сегашниот статус е на ниво на Директорат), Црна Гора во соработка со Правниот факултет во Подгорица уште во 2003 година ја формира својата Дипломатска академија. <http://www.mvpei.gov.me/rubrike/diplomatska-akademija/87510/1678.html>

194 Službeni list Crne Gore, broj 1/2007, Registarski broj:1, Vrsta propisa:Ustav, ustavni amandmani i ustavni zakon, Oblast:l. DRŽAVNO UREĐENJE I DRŽAVNI ORGANI, Podoblast:Ustavno-pravna materija, <http://www.sluzbenilist.me/PANapRezultati.aspx?no=&it=&la=-1&ldt=-1&ai=0&eu=-1&src=-1&dt=-1&fts=&frm=&to=&kw=&nvg=6,1,1>

меѓународни организации; во вториот став е изразена слободата за стапување во меѓународните организации; додека во третиот став ја дефинира својата определба за членство во Европската унија, истакнувајќи дека во надлежност на Собранието е да одлучува за начинот на пристапување во ЕУ; Во последниот став овој член стои и одредбата според која Црна Гора не може да стапува во сојуз со друга држава со што би ја изгубила независноста и полниот меѓународен субјективитет.¹⁹⁵

Во владиниот документ се утврдени следните приоритети: 1. Интеграција во Европската унија и Северноатлантскиот сојуз – НАТО; 2. Унапредување и одржување добрососедски односи и регионална соработка; и 3. Развивање на билатералната и мултилатералната соработка. Во документот јасно е изразена определбата на државата за следење и на глобалните трендови и вклучување во истите согласно интересите и можностите, како да воспоставува и да одржува добри односи со низа најразвиени земји во светот, притоа почитувајќи ги превземените меѓународни обврски и принципи.

Според Ѓукановиќ,¹⁹⁶ специфичност на надворешно политичките приоритети на Црна Гора, во однос на другите стратешки документи на државите настанати од Југославија, претставува стриктно наведување на инструментите за имплементација на наведените цели.

Погледнато од временска дистанца Црна Гора во својата девет годишна самостојност успеа да спроведе сеопфатни реформи во општеството, остварувајќи голем напредок на својот европски пат. На 15 октомври 2007 година во Луксембург го потпиша Договорот за стабилизација и асоцијација, а една година потоа (15 декември 2008 година) поднесе барање за членство во Европската унија. Црна Гора на 29 јуни 2012 година го започна својот официјален почеток на преговарачкиот процес со Европската унија.

Во однос на НАТО, во мај 2012 година на Самитот во Чикаго, поздравен е значајниот напредок што Црна Гора го оствари во насока на членството во НАТО, како и нејзиниот допринос во безбедноста на регионот на Западен Балкан и пошироко, вклучувајќи ја нејзината активна улога во

195 Целта на оваа одредба е да спречи повторување на период од 1918 до 2006 год. во кој суверенитетот бил во три наврати подредуван на друга држава.

196 ĐUKANOVIĆ, Dragan, Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA60 FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi, Rad je realizovan u okviru projekta Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici, Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine

активностите на регионалната соработка и учество во мисијата ISAF. На Самитот било нагласено дека Црна Гора успешно ги спровела значајните политички, економски и одбранбени реформи, и била охрабрена да продолжи на тој пат, со цел натамошно приближување на Алијансата.¹⁹⁷ Според сегашната состојба прашањето за членство на Црна Гора во НАТО, треба да се очекува во скоро време, во согласност со интереси кон регионот од страна на САД и Западно европските држави.

Република Србија. По едноипол децениска политика исполнета со неуспешни напори за обезбедување на меѓународно правниот континуитет како единствен правен наследник на поранешната СФРЈ, изгубени великодржавни, националистички и територијални аспирации кон соседните поранешни републики проследени со воени судири, под меѓународни санкции и изоляции, и формирање на неодржлива сојузна држава – потоа заедница на две држави СРЈ - СЦГ, Република Србија 2006 година, конечно стана самостојна и независна држава.

Бурните настани предизвикани со распадот на поранешната СФРЈ, на политичката сцена во Србија овозможија појава на цел сет политичари - политички гарнитуре кои со своите постапки ја втурна земјата во крвави конфликти во регионот, предизвикувајќи економско назадување на економијата и меѓународна изолација. Ваквите состојби, коишто траеја до заминувањето на претседателот Слободан Милошевиќ во 2000 година, оставија длабоки траги во општеството поделувајќи го на прогресивен дел, кој настојува да фати приклучок кон Западните вредности, и вториот, кој своето владеење го базираа врз ирационални политики, исполнети со национал – шовинизам, „одбрана од загрозеноста“ на националните обележја (српството), со длабоко игнорирање на постоечкиот реализам во актуелните меѓународни односи. Во овие констелации, српската надворешна политика и нејзината дипломатија остана со нејасни ориентири и без дефинирани надворешно политички цели. Проф. Владимир Павичевиќ,¹⁹⁸ ја дава следната оценка: „Во одреден момент има јасна европска ориентација, понекогаш и евроатланска, па повторно се враќа на Кина, Русија, на последното прашање на геополитика дали е Србија „куќа на патот“ помеѓу Истокот и Западот, па потоа се враќа на сеќавање на Титова Југославија.“

197 Info centar o evroatlanskim integracijama, Crna Gora na putu evroatlanskih integracija, <http://www.infocentarmne.net/IC/nato-i-cg/cg-i-nato/>, влез 05.12.2013.

198 Pavicevic, Vladimir. Prof. Fakulteta Politickih nauka u Beogradu, <http://www.radiosarajevo.ba/novost/48524/vladimir-pavicevic-politika-srbije-jedvostruka>

Ѓукановиќ¹⁹⁹ истакнува дека Република Србија ни по заокружувањето на сопствената државност, од почетокот на јуни 2006 година, не успеала јасно да ги дефинира сопствените надворешно политички приоритети. Во прилог на оваа констатација, тој наведува дека во уставот не се содржани основните надворешни насоки на државата, ниту пак, постои општо усогласен стратешки документ. Земјјќи ги во предвид²⁰⁰ големите, а неретко, и непремостливи разлики кои постојат меѓу водечките чинители на власта и опозицијата во Србија во врска со конкретното дефинирање на надворешно политичката положба на земјата, не е реално да се очекува дека консензусот околу дефинирањето на стратегијата во сите нејзини сегменти најскоро ќе се постигне.

Кон ова треба да се додаде и косовскиот конфликт при крајот на деведесеттите, кој резултираше со еднострана прогласена независност на Косово (17. февруари 2008 година), предизвикувајќи најтежок внатрешен и надворешно политички предизвик и поделба во српското политичко милје. Следствено на тоа, дејствувањето на српската дипломатија беше насочено кон спречување на меѓународното признавање на Косово.²⁰¹

Специјалистот за европски прашање Стивен Воехрел - Steven Woehrel, во својот извештај пред Комисијата на американскиот Конгрес во врска со дипломатските напори на Србија²⁰² за косовското прашање оценува: „земјата освои важна дипломатска победа кога Генералното собрание на ОН гласаше во октомври 2008 година во врска со ставањето на прашањето за законитоста на декларацијата за независност на Косово

199 ĐUKANOVIĆ, Dragan Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA 60 FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi, Rad je realizovan u okviru projekta Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici, Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine

200 ĐUKANOVIĆ, Dragan., LAĐEVAC, Ivona., PRIORITETI SPOLJNOPOLITIČKE STRATEGIJE REPUBLIKE SRBIJE, UDK: 339.9(497) Bibliid 0025-8555, 61(2009) Vol. LXI, br. 3, str. 343-364, Izvorni naučni rad Jun 2009. стр.343-354.

201 Српската влада превзеде конкретни дипломатски мерки против Црна Гора и Македонија, по нивната одлука да ја Република Косово. Neпоželjni ambasadori, Nakon ambasadora Crne Gore, Vlada Srbije proglasila je i ambasadora Makedonije za "personu non-grata", dan pošto su njihove države priznale nezavisnost Kosova. IZVOR: B92, FONET, BETA, TANJUG, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=10&dd=10&nav_id=322801, влез 09.12.2013.

202 Woehrel, Steven. Specialist in European Affairs, Serbia: Current Issues and U.S. Policy, CRS Report for Congress Prepared for Members and Committees of Congress, Congressional Research Service, May 13, 2013. Стр.3

пред Меѓународниот суд на правдата. Сепак, дипломатската стратегија на Србија претрпе неуспех кога Меѓународниот суд на правдата пресуди во јули 2010 година дека декларацијата за независност на Косово не го прекршува меѓународното право“.

Соочена со ограничениот простор за некакво позабележително надворешно политичко дејствување, како и се поизразната економска криза во општеството, Србија започна да ги менува своите тврди позиции исполнувајќи дел од барањата на ЕУ и САД, како предуслов за нејзино интегрирање во Унијата и добивање на финансиска поддршка. Овој тренд е особено видлив по изборот на новата Влада во 2012 година. Британската ТВ куќа ВВС²⁰³ во профилот за земјата наведува: Во декември 2009 година на Србија официјално ја поднесе својата апликација за членство во ЕУ. Почетокот на преговорите беше одложен додека главно осомничените за воени злосторства сèуште се на слобода, но со апсењето на поранешниот воен командант на босанските Срби, Ратко Младиќ²⁰⁴ и водач на хрватските Срби Горан Хаџиќ во 2011 година, оваа блокада врз Србија за добивање кандидатски статус, во ЕУ беше отстранета. Европската комисија во извештајот од октомври 2011 година, соодветно го препорачува кандидатскиот статус на Србија во ЕУ година, но инсистираше на тоа дека отворањето на преговорите за членство да биде условен со нормализација на односите на Србија со Косово. Кор-сокакот околу ова прашање беше конечно скршен со потпишувањето на посредуваше ЕУ договор за меѓу Белград и Приштина во април 2013 година.

Проф. Николас К. Гвоздев (Nikolas K. Gvosdev),²⁰⁵ во врска со постигнатиот договор го анализира следното: „По неколку месечни преговори, Косово и Србија конечно постигнаа договор за нормализирање на односите, отворајќи го патот за двете страни да се движат напред со нивните апликации за приклучување кон Европската унија. Со години, прогресот беше застанат заради противењето на Србија да ја прифати Косовската декларација за независност од февруари 2008. Договорот го означува крајот на двостраната стратегија на Западот во регионот: од една страна, убедувајќи го Белград да ја признае независноста на Косово формално,

203 BBC News - Serbia country profile - Overview, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17907947>, влез 09.12.2013.

204 Долгиот период на успешно криење на генералот Ратко Младиќ се должеше на логистиката што дел од воено – безбедносните структури на Србија му ја даваа во сите изминати години по завршувањето на војната во БиХ. Politika, 26.05.2011.

205 Gvosdev, Nikolas K., Kosovo and Serbia Make a deal, Debalkanizing the Balkans, Foerign Afaairs, Published by the Council on Foreign Affairs, April 2013. <http://www.foreignaffairs.com/articles/139346/nikolas-k-gvosdev/kosovo-and-serbia-make-a-deal>. влез 09.12.2013.

а од друга да ја убеди Приштина да ѝ се додели на српската заедница во Северно Косово посебен статус. Ослобувајќи се на долгогодишниот принципот на „не прашувај, не кажувај,“ овие клучни статусни прашања беа оставени настрана. Под условите на договорот, Белград призна дека Владата во Приштина ја спроведува административната власт на целата територија на Косово - и дека е подготвена да соработува со Приштина како легитимен авторитет на владеење. Таа сепак, формално не го призна Косово како суверена држава, дури и како што ветила дека ќе се откажат од своите приговори на Косово да му се даде седиште во меѓународните организации (ако други држави бидат подготвени да го прифати Косово како член). Од своја страна, Приштина прифати дека Србите кои живеат во северниот дел на Косово можат во голема мера да управуваат со своите работи, на начин што треба да подразбира дека се номинално дел од Косово. Србите од северно Косово, исто така, ќе добијат свој регионален шеф на полицијата, а Приштина вети дека нема да се распоредуваат косовски сили во оваа област.“

Конструктивниот и прагматичен пристап на новата српска Влада, како и вградениот компромис, резултираа со позитивен одек од страна на Европската унија. Резултатот е „преговорите за членство на Србија²⁰⁶ со ЕУ, во моментот се дека треба да започнат во јануари 2014 година.“

Пред српската дипломатија престои период на натамошно подобрување на билатералните односи и решавањето на отворените прашања со Хрватска, Босна и Херцеговина и Црна Гора (почнувајќи од поднесените тужби пред Меѓународниот суд на правдата, дефинирањето на границата, па се до регулирањето на статусот на имотот од времето пред распадот на поранешната држава). Слична е состојбата и во односите со големите сили САД, Руската Федерација и НР Кина, кои во изминатиот период бележеа нерамномерен развој.

Во својата научна анализа Ѓукановиќ и Лаѓевац²⁰⁷ како заклучок го наведуваат следното: Со дефинирањето на надворешно-политичката стратегија на Србија ќе биде избегната можноста да политичките чинители волунтаристички и самоиницијативно ја одредуваат перспективата на земјата. Исто така, благодареејќи на дефинирањето на надворешно-политичките цели и задачи на земјата ќе се создадат можности сите чинители во општеството да се вклучат во нивното спроведување.

206 BBC News - Serbia country profile - Overview, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17907947>, влез 09.12.2013.

207 ĐUKANOVIĆ, Dragan., LAĐEVAC, Ivona., PRIORITETI SPOLJNOPOLITIČKE STRATEGIJE REPUBLIKE SRBIJE, UDK: 339.9(497) Bibliid 0025-8555, 61(2009) Vol. LXI, br. 3, str. 343-364, Izvorni naučni rad Jun 2009.

Џана Луша и Петра Мијиќ - Đana Luša и Petra Mijić²⁰⁸ во трудот што се занимава со демаргинализирање на научниот дискурс за малите држави од аспект на нивната надворешна политика од аспект на нормативната моќ како фактор на влијание во меѓународните односи ги истакнуваат следните заклучоци:

„Малите држави низ текот на историјата го бараат своето место во меѓународните односи. Користејќи различни параметри на квантитативна и квалитативна анализа се усложнува можноста за нивно егзктно дефинирање и создавање на целосен пристап на држави како главни актери во меѓународната заедница. Малите држави во политолошките анализи се изедначуваат со слабите, немоќни, зависни како и со сите оние на кои им е потребна своевидна протекција од некој посилен актер. Но, силата е корисна категорија во теоријата, но тешко се одредува во праксата. Оттука не е можно прецизно дефинирање ниту компарирање – споредување на државите. Со натамошно анализирање на нивното надворешнополитичко делување се доаѓа до заклучок што исто така варира: еднаш претставува исклучиво одговор на делување што доаѓа од надвор (спроведувајќи стратегии на балансирање и „скокнување во возот“ низ приклучување во сојузи и други меѓународни организации), понекогаш тоа е со исполнување на претходни обврски по пат на *chain gang* или *buck passing*, но исто така може да биде обид за остварување на националните цели во склоп на зацртаната стратегија. Токму со анализирање на можностите на надворешно политичкото делување на малите држави се доаѓа до заклучокот како квантитативните показатели не ја одредуваат нивната моќ и влијание во меѓународните односи.

Малите држави со паметна дипломатија, поголема желба за компромис, учество во процесот на донесување на одлуки вмрежување, со организирање на иновации, изразено водство, развивање на вредности и норми во некое подрачје, како и нивно проектирање на меѓународно ниво можат да ги остварат своите интереси. Со упорно лобирање и користење на институционалните рамки и методи за проектирање на норми, малите држави создаваат база за изградба на нормативна моќ проку која го реализираат своето влијание во меѓународните односи, во зависност од контекстот и можностите за коалицирање. Примерите за такво делување се бројни од Данска и политиката на ширење на скандинавските држави и развојот на Европската безбедносна и одбрамбена политика ESOP, Белгија и стратегијата према регионот на Големите езера, Австрија и нејзината улога во промовирањето на правата на малите држави при расправата околу Нацртот на уставот. Со тоа, тие користејќи се со институциите за проектирање на нормативна сила, настојуваат да ја компензираат својата економска и безбедносна ранливост во однос на големите држави.“

208 Luša, Đana., Mijić, Petra., *Političke perspektive*, Časopis za istraživanje politike, Pregledni članak - Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti.стр.59

III ГЛАВА

АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ ВО РАБОТАТА НА МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА НИВНАТА ПРИМЕНА ВО МАКЕДОНСКОТО МИНИСТЕРСТВО ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ, АКТУЕЛНИ СОСТОЈБИ, ПРЕДЛОЗИ И ПЕРСПЕКТИВИ – CASE STUDY

3.1. Општи напомени

Во последниот дел од трудот даден е приказ на заклучоците од извршената анализа на состојбите во македонската дипломатија во изминатиот две децениски период, при што се опфатени повеќе аспекти: 1) Историскиот развој на македонското МНР, неговото правно уредување, актуелни проблеми и перспективи; 2) Степенот на примена на современите дипломатски методи јавна дипломатија, економска дипломатија, културна дипломатија и IT дипломатија или виртуелна дипломатија и нивното значење во вкупниот општествено, политички и економски развој на нашата држава; 3) Надворешната политика на земјата, стратегија и цели; и 4) Потребата за создавање ефикасна дипломатија на мала држава, оспособена да ги применува современите стандарди што ќе овозможат остварување на надворешните политики на земјата и нејзино соодветно место во меѓународниот свет.

Добиените резултати ја потврдуваат главната хипотеза во трудот, според која, современите дипломатски методи се недоволно присутни – применети во секојдневната работа на МНР и неговите ДКП, докажувајќи ги ставовите содржани во помошните хипотези, за отсуството на организираност, едукација и професионализам во дипломатскиот кадар, но и присутните слабости во одредувањето на надворешно политичката стратегија и основните цели на државата. Во таа насока направен е обид низ интервјуа, анкети и компаративни споредби со земјите од нашиот регион и пошироко, поединечно да се претстават методите, посочат проблемите во нивната примена и понудат конкретни предлози за нивно надминување.

Со оглед на поодделната обработка на секој од претставените современи дипломатски методи во трудот, како и посебната анализа за нивната примена во македонската дипломатија, понудените заклучоци и предлози го следат овој пристап, наоѓајќи се посебно после секој обработен метод. На овој начин постигнат е поединечен јасен преглед, што во крајна инстанта ја преставува потребната целина.

3.1.2. ОПШТЕСТВЕНИ ПРОЦЕСИ ВО ТРАНЗИЦИСКИОТ ПЕРИОД

Историско - општествените процеси,²⁰⁹ што се случија во транзицискиот период во изминатите две декади имаа директно влијание во промените на дипломатските служби на земјите од Југоисточна Европа. Овие состојби не ја одминаа ни Република Македонија. Дипломатско - конзуларната служба минуваше низ неколку фази во раните 90-ти години од минатиот век, кои оставија одредени белези во нејзиниот развој.

Првата фаза започна со паѓањето на комунизмот и дезинтеграцијата на Советскиот сојуз, Југословенската федерација и Чехословачка, односно распаѓањето на Варшавскиот договор. Притоа, „новите независни“ држави започнаа со организирање на демократски повеќе партиски системи, преточени во парламентарни демократии. Во овие услови, ново етаблираните влади во првите години од својата самостојност беа соочени со потребата од организирање своја сопствена дипломатска служба, односно дипломатско - конзуларна мрежа во светот. Тоа беше сложен

209 Предавање на амбасадорот Марковски Д. на тема: "Diplomatic and Consular Training in New Circumstances", на 12th CEI Dubrovnik Diplomatic Forum " Modern European and Diplomatic Trening", Dubrovnik, Croatia, 7-9 may 2009., Diplomatic Academy Proceedings, Papers from International Conferences, Organized by the Croatian Diplomatic Academy. ISSN 1334 -7659 Vol. 8, No.1, 2011 Zagreb.

процес, доколку се има предвид недостигот од кадри и финансиски можности, но пред сè, комплексноста на меѓународните состојби и односи меѓу големите сили, воените конфликти, непризнатото право на самоопределување, меѓународното признавање на новите држави, како и политичкиот скептицизам од страна на меѓународната заедница.

Републиките или уставните единки, кои во споменатиот период беа во состав на унија или федерација, немаа некоја позначајна улога во надворешната политика. Дипломатијата, како дел од централната администрација, беше концентрирана во федералната влада. Републиките главно учествуваа со одреден процент на кадри, и мошне лимитирани активности што најчесто се сведуваа на прашањата за преку гранична соработка,²¹⁰ третманот на нивните малцинства во трети држави, гранични прашања и сл.

Од друга страна, промените во социо - политичкиот систем кај државите кои не беа во некаква федерација, но припаѓаа на источниот блок, предизвикаа целосна реконструкција на дипломатско - конзуларниот кадар, кој како индоктриниран од комунистичката идеологија, беше заменет со кадри без некое позначајно искуство. Последен пример на поголема промена на дипломатскиот кадар од овие причини беше Бугарија.²¹¹ Новите држави беа принудени истовремено со процесот на меѓународно признавање да организираат ресори за надворешни односи со регрутирање на службеници од другите државни органи или институции, партиски активисти, припадници од дијаспората или по пат на конкурси.

По завршувањето на овие првични чекори, започна втората фаза на етаблирање и консолидирање на дипломатско - конзуларната служба. И покрај одредените позитивни резултати, процесот честопати беше соочен со негативни појави како:

- Политички волонтаризам на партиите што доаѓаа на власт, кои вршејќи чести кадровски промени по вертикалната и хоризонталната

210 Поранешниот Секретаријат за односи со странство на Социјалистичка Република Македонија беше носител на активностите за организирање на погранични средби на граѓаните од градовите на Народна Република Бугарија и македонските градови од источниот дел на нашата Република.

211 *Autor P. Blagojević Izvor Južne vesti | NIŠ* 23.02.2011. Bugarски konzul radio za tajnu službu? Zbog sporne prošlosti osim Jurukova i Dimitrova Vlada je pokrenula postupak razrešenja čak 40 visokih diplomatskih predstavnika iz čitavog sveta. Među imenima predloženim predsedniku Bugarske Georiju Prvanovu za razrešenje, između ostalih nalaze se ambasadori u Nemačkoj, Italiji, Španiji, Japanu, Velikoj Britaniji, Vatikanu, Rusiji, Švajcarskoj, Grčkoj, Bosni, Kosovu, Vatikanu, pa čak i ambasadorima Bugarske u UNESCO i Ujedinjenim nacijama.

структура на министерствата, создаваа партиска послушност,²¹² сервилност, несигурност и самоцензурирање во работата на дипломатите, особено во пренесувањето на одредени негативни оценки или критики кон владата од страна на странски дипломатски претставници.

- Недоволно водење грижа за воспоставување на силна централна служба, која ќе биде способна да ја организира и раководи работата на дипломатските претставништва. МНР честопати се користеше како „безбедна зона“ за удомување на партиски активисти, при што членството во партијата ги заменуваше несоодветната стручност и другите недостатоци неопходни за вршење на дипломатската работа²¹³
- Именувањето на шефови на претставништва и упатување на дипломатскиот кадар, најчесто од партиските редови, без посериозни подготовки, директно влијаеше на квалитетот во работата на ДКП. Истовремено, по промената на власта овие кадри, кои од претходната владејачка структура беа лансирани како ѕвезди, веднаш запаѓаа во немилост на новата политичка гарнитура, доживувајќи судбина на мошне мали метеори. Нивната партиска етикетираност предизвикуваше недоверба, односно неподобност и игнорирање од страна на највисоките претставници на државата.
- Отсуство на етаблиран систем на едукација и создавање на професионални државни службеници оспособени за спроведување на дадените задачи и ставени во функција на сервис на граѓаните, компаниите и државата, беше исто така изразен проблем;
- Непостоењето на утврдени критериуми за оценување и движењето на службениците во хиерархиската поставеност на министерството и дипломатско – конзуларните претставништва, предизвикуваше револт, разочарување и нарушени меѓучовечки односи, што секако влијаеше на квалитетот во извршувањето на работните задачи.

212 Во бројните екцеси, неразбирливи за дипломатската практика во светот, забележани се случаи на истакнување на партиски знамиња во просториите на македонските амбасади, делување на амбасадорот или дипломатите од тесно партиски позиции во комуникацијата со припадниците на македонската дијаспора, па се до употреба на непримерни коментари преку социјалните мрежи за одредени политичари. Врв на ова неприфатливо однесување беа недоличните изјави на актуелни дипломати на социјалните мрежи по повод смртта на првиот македонски Претседател Киро Глигоров.

213 Во практиката на македонската дипломатија забележани се случаи на амбасадори кои настапувале во име на интересите на трета држава, го „докажувале“ вештачкото потекло на македонската нација, па се до пропагирање на идеи за размена на територии.

Третата фаза започна во втората половина на деведесеттите години, односно со прифаќањето на идејата за евроатланските интеграции кон која државите од ЈИЕ започнаа да се стремат. Исполнувањето на критериумите – стандардите, имаше дополнително позитивно влијание во надминување на погоре споменатите проблеми и соодветно поставување на администрацијата во овие држави, вклучувајќи ја и дипломатско - конзуларната служба како нејзин дел.

Потребата за создавање на професионална дипломатско конзуларна служба, соодветно обучена, се наметна како основен услов за исполнување на своите задачи во новите услови. Поголемиот број од земјите на ЈИЕ успеаја да извршат значајни промени и да ги исполнат бараните стандарди. Кај еден помал број на држави, меѓу кои спаѓа и Република Македонија, оваа потреба и натаму е присутна.

3.1.3. ОРГАНИЗИРАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТСКО - КОНЗУЛАРНА СЛУЖБА

Историската генеза на македонската дипломатија се развиваше по следниот хронолошки редослед: Во 1969 година се формира **Биро за односи со странство**,²¹⁴ во 1971 год. се основа **Секретаријат за односи со странство**,²¹⁵ седум години подоцна во 1978 год. воспоставен е **Републичкиот секретаријат за меѓународни односи**,²¹⁶ четири години потоа Републичкиот секретаријат е заменет со **Републички комитет за меѓународни односи**,²¹⁷ согласно промените во државната администрација во 1988 год. комитетот е заменет со **Републички секретаријат за односи со странство**,²¹⁸ во 1991 год. доаѓа до трансформација на дотогашниот секретаријат во **Министерство за односи со странство**,²¹⁹ за конечно да го добие сегашниот назив **Министерство за надворешни работи**,²²⁰

214 Сл. Весник на СРМ бр. 16 од 30.04.1969 год.

215 Сл. Весник на СРМ бр. 40 од 20.12.1971 год.

216 Сл. Весник на СРМ бр. 15 од 18.04.1978 год.

217 Сл. Весник на СРМ бр. 13 од 25.03.1982 год.

218 Сл. Весник на СРМ бр. 20 од 13.06.1988 год.

219 Сл. Весник на СРМ бр. 12 од 22.03.1991 год.

220 Сл. Весник на СРМ бр. 63 од 10.12.1994 год.

Како почеток на правното уредување на самостојната македонска дипломатија може да се земе Законот за органите на управата²²¹ од 1990 год., во чии одредби, член 115, како орган на управа се воспоставува Министерството за односи со странство, со членот 118 се уредува неговиот делокруг на работа, а во преодните и завршните одредби, член 233 ст. 1, дотогашниот Републички секретаријат за односи со странство²²² се преименува во Министерство за односи со странство. И покрај тоа што Македонија се уште е во составот на тогашна Југославија, во која важеше сојузниот Закон за надворешни работи, според кој републиките имаа мошне ограничена улога, значајно за обележување е тоа што на новоформираното министерството „пошироко“ му се определува делокругот на неговите активности, кои се однесуваат на Републиката. Непостоењето на сопствена дипломатско - конзуларна мрежа *de facto* значеше дека за некакви посериозни активности не можеше да стане збор, бидејќи легитимни органи за меѓународното претставување беа дипломатско - конзуларните претставништва коишто беа раководени од Сојузниот секретаријат за надворешни работи во Белград.²²³

По прогласувањето на македонската независност во 1991 година, Министерството за односи со странство ги започна своите активности без донесување на посебен закон за надворешни работи, односно истите ги вршеше врз основа на интерни правилници и упатства за работа, како и со примена на меѓународното право (дипломатското и конзуларното). Во одредбите од Законот за органите на управата од 1990 год., меѓу другото, отсутствуваше и делот за организирање и раководење со дипломатската мрежа, а самиот назив Министерство за односи со странство не соодветствуваше со настанатите општествено - политички промени.

Со изгласувањето на новиот Устав, воспоставувањето на дипломатско - конзуларните односи, донесувањето на одлуки за отворање на ДКП, како и предлагањето за именување на амбасадори и именување на шефови на конзуларни претставништва, се во надлежност на Владата (чл. 91 ст. 9,10 и 11).

221 Сл. Весник на СРМ бр. 40 од 28.11.1990 год.

222 На 29 април 1969 година, со Указ потпишан од Претседателот на Собранието на Социјалистичка Република Македонија е воспоставен нов орган во состав на тогашниот Извршен совет, под назив „Биро за односи со странство“, кој претставува прва институција во чија надлежност се прашањата од надворешната политика и е предходник на Републичкиот секретаријат за односи со странство.

223 Републичките секретаријати номинираа кадри од своите редови за одредени места во ДКП во земјите за кои имаа посебен интерес. Македонија беше заинтересирана за дипломатски или амбасадорски места во Грција, Бугарија, Канада, САД, Австралија, Германија, Шведска, Албанија и уште неколку држави.

Промените на оваа состојба настапија со Законот за измени и дополнување на Законот за органите на управата²²⁴ од 1994 год. со кои Министерството за односи со странство се преименува во Министерство за надворешни работи (чл. 23 т. 4), а се изврши и измена на членот 118, со што генерално беше дефиниран делокругот на работата на Министерството²²⁵. Од особено значење беше тоа што за прв пат во изменетиот член, меѓу другото, беше пропишано следното: „Министерството за надворешни работи ги врши работите што се однесуваат на надворешните работи на Република Македонија; ја спроведува утврдената надворешна политика на Република Македонија; се грижи за воспоставување, развивање и координирање на односите, за претставување и афирмирање на Република Македонија во односите со други држави, меѓународни организации и тела, како и со други меѓународни организации и институции; ги организира и раковои дипломатските, конзуларните и други претставништва на Република Македонија; врши заштита на интересите на Републиката и нејзините државјани, правни и физички лица, во странство“.... и така натаму, со што, конечно, во рамките на еден акт конкретно се утврдија основните надлежности на МНР и неговата дипломатско - конзуларна мрежа.

И покрај извршените измени, работата на МНР и неговите претставништва се одвиваше со веќе споменатите малобројни норми, како што беа соодветните членови на Уставот, одредбите во Законот за вршење на надворешните работи од надлежност на сојузните органи на управата и сојузните организации на поранешна СФРЈ, како и членови од законите за државни службеници, за организација и работа на органите на државната управа и за склучување, ратификација и извршување на меѓународни договори. Состојба, која не ги задоволуваше потребите за организирано вршење и извршување на надворешните работи.

Посебен проблем претставуваше дефинирањето и современиот развој на централната служба во рамките на МНР од една, и надворешната служба, претставена преку дипломатските и конзуларните претставништва, од друга страна.

224 Сл. Весник на РМ бр.63 од 1994 год

225 Во чл. 25 беше содржана и одредбата: се грижи за системот на надворешно - трговско работење и негово унапредување; прометот на стоки и услуги со странство; странските вложувања во Република Македонија; долгорочна производствена кооперација меѓу домашните претпријатија и странски лица.... и др., што немаше некоја позначајна основа да биде содржано во делокругот на работа на МНР, ниту пак на некаков начин беше содржано во самиот назив на министерството. Стануваше збор за намање идеја како да се осмисли натамошното опстојување на дотогашниот Секретаријат за економски односи.

3.1.4. ПРАВНО РЕГУЛИРАЊЕ НА ДИПЛОМАТСКАТА СЛУЖБА

По 15 години од своето осамостојување, на предлог на МНР, во април 2006 год. Собранието на Република Македонија го донесе Законот за надворешни работи (ЗНР), со што престана да важи Законот за надворешните работи од надлежност на сојузните органи на управата и сојузните организации, донесен уште во 1981 год.,²²⁶ што согласно со Уставниот закон за спроведување на Уставот на Република Македонија, беше преземен како републички пропис²²⁷. Примената на ЗНР започна од 01 јануари 2007 год., период до кој требаше да бидат донесени подзаконските акти, пропишани во самиот Закон.

Со донесувањето на ЗНР конечно се пристапи кон уредување на начинот и постапката за вршење на надворешните работи од органите на државната власт, надлежностите на органите на државната власт и органите на државната управа во креирањето, утврдувањето и спроведувањето на надворешната политика.

Од особено значење е утврдувањето на надлежноста, организацијата и работата на МНР која, како што веќе погоре беше споменато, не беше докрај дефинирана што создаваше одредени проблеми во надлежностите на министерството. Со ЗНР беше регулиран видот и постапката за отворање на дипломатски и конзуларни претставништва на Република Македонија, како и постапката за отворање на странски дипломатски и конзуларни претставништва во нашата држава. Во оваа насока, покрај функциите содржани во Виенската конвенција за дипломатски односи и Виенската конвенција за конзуларни односи, во членовите 26, 27, 28 и 29, од Законот, беа дефинирани останатите функции на дипломатско - конзуларните претставништва.

Законот ги дефинираше правата, должностите и одговорностите на дипломатско - конзуларните службеници во МНР и во ДКП, со што се изврши и уредување на внатрешната или централна служба и надворешната служба, односно дипломатско конзуларната мрежа.

Согласно на тоа, како организациони единици на Министерството беа утврдени како директорат, сектор и одделение, за кои министерот донесува акт за организација и делокругот на работа и систематизација со која назначува директори од редот на највисоките дипломатско - конзуларни службеници, кои ја организираат работата и раководат со директоратите во Министерството.

²²⁶ Службен лист на СФРЈ» број 56/81

²²⁷ Чл. 96 од Законот за надворешни работи на РМ, Сл.Весник на Р.Македонија бр. 46/2006 год.

Како дипломатски претставништва, што се составен дел на организацијата на МНР, со ЗНР, член 25, се утврдени: амбасада, постојана мисија при меѓународни организации, канцеларија за врски и специјална мисија.

Конзуларни претставништва се генерален конзулат, конзулат и конзуларна канцеларија²²⁸. Работните места во Министерството и дипломатско – конзуларните претставништва се утврдуваат со актот за систематизација.

3.1.5. НЕДОВОЛНА УСКЛАДЕНОСТ НА ЗАКОНОТ ЗА ДРЖАВНИ СЛУЖБЕНИЦИ²²⁹

Интенцијата на МНР, како предлагач на Законот за надворешни работи, имаше за цел истиот да има две функции *lex generalis* и *lex specialis*. Со првата функција се настојуваше да се пополнат – дефинираат, дотогашните недоречености во организирањето и водењето на надворешните работи, особено меѓу Претседателот на државата, Владата и Собранието чиј судир на надлежности, посебно при предлагањето, именувањето и отповикувањето на шефовите на дипломатско конзуларните претставништва предизвикуваше проблеми во нормалното функционирање на дипломатско - конзуларната мрежа на државата.

Од особено значење на ЗНР беше пропишаната определба за создавање на професионален дипломатски кадар. Тоа беше содржано во членот 36 со кој се регулираа условите и постапката за именување на амбасадори, во ст. 2 којшто гласеше: „**Најмалку две третини** од вкупниот број на амбасадори се именуваат од составот на дипломатско – конзуларните службеници со највисоки дипломатски звања во Министерството“.

На овој начин предлагачот на Законот се обиде да го постигне следното: а) Конечно да изврши канализирање на кадровската политика во МНР; б) Да го воспостави принципот на професионалност, нешто што порано или подоцна државата ќе мора да го спроведе, како што впрочем тоа го сторија и сите нови земји членики на ЕУ; и в) Да воспостави соодветен систем на кариера за вработените во МНР, што се гледа и од дадена можност за највисокото дипломатско звање да бидат избирани – именувани службениците од дипломатскиот и конзуларниот состав.

228 За разлика од ВККО, која предвидува четири видови на конзуларни претставништва, во нашиот Закон беше изоставен вице - конзулатот.

229 Закон за државни службеници (пречистен текст), Сл. Весник на РМ, бр. 108 од 12.12.2005 год.

Втората функција на Законот – беше да преставува и *lex specialis* во однос на правата и обврските на вработените во МНР, не успеа да се наметне во целост, па и натаму МНР се среќава со проблеми при определувањето на статусот на дипломатско конзуларните - службеници, напредувањето – утврдувањето на дипломатско - конзуларните звања во МНР, па до организационо - систематизационата поставеност на Министерството. Причините за тоа се во недоволната опфатеност на спецификите на МНР во Законот за државни службеници (ЗДС).

Но, по само една година од неговото постоење ЗНР доживеа мошне значајни измени со коишто се наруши етаблирањето на принципите на професионалност, системот на кариера, кадровска политика и тн. Имено, со Законот за изменување и дополнување на Законот за надворешни работи,²³⁰ со членот 8 е извршена измена на членот 36 ст. 2 кој гласи:

„Во ставот 2 зборовите: „две третини“ се заменуваат со зборовите: „една четвртина“, а зборот „највисоки“ се заменува со зборот „високи“.

Како резултат на овие измени,²³¹ во дипломатско конзуларната мрежа на МНР дојде до драматична промена во дипломатскиот состав на ДКП. Од вкупно 56 амбасади, постојани мисии, генерални конзулати и канцеларии за врски, над 35 се раководени од страна на непрофесионални дипломати, на кои со завршувањето на мандатот им завршува и поврзаноста со МНР. Притоа именуваните кандидати најчесто се со професионалност што немаат никакви допирни точки со меѓународната политика, односно со дипломатијата. Забележлив е и бројот на упатени дипломати на највисоки дипломатски позиции (*senior diplomats*), како ополномоштен министер, министер советник или советник, без претходно дипломатско искуство. Слична е ситуацијата и во рамките на МНР при поставувањето на државни службеници на раководни позиции, состојба овозможена со погоре споменатите измени во ЗНР.

Амбасадорот Виктор Габер²³² во врска со оваа состојба го изнесува следното: „Владата на Република Македонија по пат на јавен оглас во

230 ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ

Службен весник на РМ, бр. 107 од 29.08.2008 година Член 8

231 За споредба, вработениот кадар во Министерството за надворешни работи на Република Словенија, според последните измени во Законот за надворешни работи се професионални дипломати. Во Чл. 27 што се однесува на изборот шефовите на дипломатските мисии и конзуларните претставништва, се врши помеѓу дипломатите кои имаат најмалку 14 години работно искуство, односно да имаат најмалку три години дипломатски служба во дипломатска мисија или конзуларно претставништво. На овој начин Словенија обезбедува потполна професионалност на својот дипломатски кадар. Foreign Affairs Act – official consolidated text (ZZZ-1-UPB1, Ur. l. RS No. 113/03);

232 Габер, Виктор – Дипломатија и политика, Универзитет Американ Колеџ – Скопје 2013.

2013 год. мобилизира кадри за позициите на 18 амбасадори и 3 генерални конзули во државите низ светот.... или се работи за натамошна концентрација на политичка моќ („преку ноќ“), преку чувствителната сфера на изградба на професионална државна структура. Оваа постапка за регрутирање на кадри во дипломатијата, непозната во стабилните демократски држави, воедно во втор план ги става надлежниот министер и шефот на државата. Првиот заради неговата улога во изградба на долгорочен систем на едукација на дипломатите (преку курсеви, испити, Дипломатска академија и сл.), а на вториот му се одзема можноста да учествува во процесот на донесување на одлука за овие највисоки места во дипломатијата.“

Потенцирањето на ваквата кадровска состојба во трудот, се раководи единствено од фактот што на овој начин се нарушува процесот на континуирано професионално оспособување на дипломатскиот кадар. Совладувањето на дипломатската методика и техника на работење во делот на политичката билатерала, мултилатералната, конзуларната проблематика и останатите сфери од дипломатската работа, преставува императив за создавање на ефикасна дипломатија на мала држава, каква што е нашата земја. Совладувањето на техниките подразбира и оспособување на дипломатскиот кадар за примена на современите дипломатски методи, нешто што во изминатиот две децениски период е се уште на почетни позиции.

3.1.6. ПРОЦЕСИ НА ОРГАНИЗАЦИОНАТА ПОСТАВЕНОСТ

МНР во изминатиот дваесет годишен период доживеа петнаесети-на измени во неговата организациона поставеност, односно систематизација. Честите промени во организационата структура (скоро на секоја година и пол) недвосмислено покажуваат дека измените немале никаква стабилизирачка или позитивна улога во службата за надворешни работи. Напротив, промените предизвикувале несигурност кај вработените за задржување на работните места, неосновани напредувања, проширување на поедини организациони единици или спуштање, односно нивно укинување, па повторно враќање.

Во најголем дел од правилниците отсутуваше доследна примена на функционалниот и географскиот принцип. Овде, секако, треба да се спомене и специфичноста на МНР, која требаше да ја има, со оглед на состојбата во која се најде Република Македонија од моментот на нејзиното осамостојување. Не обрнувањето на поголемо внимание во примената на

организационата, функционалната, комуникациската, кадровската, па и раководната димензија од организационо - управен аспект предизвика низа недостатоци, кои директно влијаеја на квалитетот во извршувањето на работите од страна на МНР и неговата дипломатско - конзуларна мрежа.

Причините за ваквиот однос треба да се бараат во потребите од поголемо политичко влијание на партиите на власт врз администрацијата, особено врз раководниот кадар,²³³ како и доверувањето на оваа исклучително важна задача на работни групи, кои немаа доволно стручно знаење и искуство за нејзини квалитетно завршување. Особено загрижува фактот за спроведената кадровска партизација во респектабилен орган во

233 Со последните измени на Законот за надворешни работи, Сл. Весник на Р.Македонија бр. 26/2013 год. се издвојува членот 63-б, кој во став 2 што се однесува на посебните услови за вработување во Точка 2 пропишува: да не е член на орган на политичка партија на републичко ниво; за што беше покрената постапка за оценување пред Уставниот суд. Во продолжение следи дел од издвоеното мислење на уставниот судија д-р Наташа Габер-Дамјановска против Решението У.бр.37/2013 донесено на 11.12.1013 година за неповедување на постапка за оценување на уставноста: Во случај цел на законодавецот да била обезбедување деполитизирана јавна администрација како еден од основните услови за нејзино функционирање во согласност со принципите на непристрасност и законитост (член 96 од Уставот) таа би требала да добие своја нормативна рамка истовремено почитувајќи ги и другите уставно гарантирани права и слободи, вклучително и остварувањето на слободата на политичкото уверување и дејствување. Сметам дека обидот да се најде мерката и/или пропорцијата на взаемното коегзистирање помеѓу овие вредности во оспорените членови од Законот за надворешни работи е грубо неуспешен. Такво разумно и избалансирано ограничување не постои по однос на наведените работни позиции (а не се работи за функции) и затоа ваквото законско решение отстапува од било какво принципиелно решавање на прашањето за деполитизација на јавната администрација. Оспорените делови од член 63-б став 3 точка 2 и член 63 став 6 точка 2 кои се однесуваат на посебниот услов за лице да биде вработено како дипломат или како административно - технички работник сметам дека се ограничувачки и дискриминаторски и дека овие граѓани се доведуваат во нееднаква положба спрема оние лица кои членуваат во органи на политичка партија кои не се на републичко ниво, спрема партиски членови кои не се членови на ниеден партиски орган, и спрема оние граѓани кои не членуваат во ниедна политичка партија. Работата во Министерството за надворешни работи како и во другите органи на државната управа, е базирана на професионално - стручни стандарди за кои постои и редовно оценување на квалитетот на работата на вработениот врз база на соодветни мерила за напредување во службата. Право е на секој граѓанин на политичко уверување, но при вршење на неговата професионална функција приоритетот е негово стручно, квалитетно и совесно и одговорно вршење на работите кои се во дадениот опис на неговото работно место. Ако дадените работни задачи истото лице не ги извршува, тоа ќе сноси последици според другата позитивна законска регулатива во Република Македонија. Воедно се подразбира дека било каков политички активизам би требал да се одвива по работното време со оглед на тоа дека член 95 став 2 се забранува политичко организирање и дејствување во органите на државната управа. Токму во тоа се состои и разликата помеѓу јавната и приватната сфера на делување на граѓанинот.

последните неколку години. Отсуството на критериуми при приемот на нови кадри со потребните квалификации (несоодветна школка подготовка) за работа во МНР, во еден долгорочен период ќе преставува изразен проблем во квалитетното функционирање на овој ресор.²³⁴ Ваквата состојба особено доаѓа до израз при упатувањето на овие кадри во ДКП.

Резултатот од тоа е непостоење на стабилна дипломатско - конзуларна мрежа, која ќе одговори на потребите на нашата држава, а воедно е соочена со неможноста да се наметне како значајна и респектабилна служба во општеството. Во секој случај, потребата од што поголема професионализација е услов кој ќе мора да биде исполнет согласно стандардите што важат во Европската унија. Оттука, секој чекор што во иднина ќе се превзема во таа насока треба да биде целосно поддржан.

3.1.7. СЕГАШНА ПОСТАВЕНОСТ НА МНР

Согласно најновиот Правилник за внатрешна организација на МНР²³⁵, во рамките на Министерството постојат 16 директорати, составени од сектори и одделенија, и дипломатска мрежа во која има 38 амбасади, 8 постојани мисии, 1 канцеларија за врски, 8 генерални конзулати и 1 канцеларија за конзуларни, економски и трговски работи или вкупно 56 ДКП. Освен овие претставништва именувани се и 69 почесни конзули.²³⁶

Не навлегувајќи во некаква подетална анализа на организационата поставеност на МНР, неопходно е да се истакне дека истата, споредена со МНР на држави со слична големина на нашата држава, но многу поразвиени, дека истата е премногу раширена, односно хоризонтално поставена. И обичен поглед на органограмот наведува на заклучок дека станува збор за „наопаку поставена пирамида“ на којашто основата и е врвот. Ваквата поставеност безусловно произведува преклопување на работните задачи и задолженија на директоратите, нивна некоординираност, кадровски дизбаланс (особено со проблемот на превработеност) што во крајна инстанца произведува неефикасност во работата.

234 Еклатантен пример е Директоратот за конзуларни работи, во кој се вработени околу 50 државни службеници, од кој број само десетина се со правни студии.

235 Најновиот Правилник е донесен на 13.06.2013 год., а се применува од почетокот на јули 2013 год.

236 Со оглед на нивниот карактер, почесните конзули, односно конзулати не влегуваат во актот за организација.

3.2. ПРИМЕНА НА ЈАВНАТА ДИПЛОМАТИЈА ВО МАКЕДОНСКОТО МНР

По прогласувањето на својата независност Република Македонија²³⁷ со соочи со неколку прашања од витално значење за својот натамошен општествено - политички развој: меѓународното признавање, етаблирање во меѓународните организации, дипломатско претставување и над сè обезбедување на националната безбедност на својата држава. Пред македонската дипломатија стоеше предизвикот за само претставување и профилирање на сопствената држава во меѓународната заедница, или како што тоа го дефинира чешкото МНР²³⁸ „за малите и средни држави нивната основна мисија е да се биде видлив, да се каже дека тие постојат и какви вредности се важни за нив“.

Како нов меѓународен субјект, Република Македонија и останатите држави што произлегоа од поранешната Југословенска федерација, започнаа со процесот на сопствено претставување во светот, нешто што во нивно име своевремени го правеше СФРЈ. Настапи неколкугодишен период во кој македонската дипломатија беше насочена кон спроведување на една надворешно политичка платформа на информирање и убедување на претставниците на странските држави за новата реалност на Македонската држава. Процес, кој ни малку не беше лесен ако се имаат во предвид првичните воздржани ставови на меѓународната заедница околу процесот на признавање на поранешните југословенски републики, недоволната информираност на соговорниците, па се до отвореното противење за етаблирањето на нашата земја. Кон ова треба да се додаде и лимитираноста на финансиските и кадровски можности со коишто на почетокот беше соочена македонската дипломатија.

Во вакви констелации потребата за примена на стратешки добро осмислена, национално општо прифатена и организирана јавна дипломатија, беше и остана императив кој и по две децении не успеа да го достигне посакуваното ниво. Ако на почетокот од нашето осамостојување постоеја објективни причини (етаблирање на МНР, недоволен број на ДКП, временски теснец и т.н.), тие повеќе од една деценија се апсолвирани. Оттука со право се наметнуваат прашањата: Каква е актуелната состојба со јавната дипломатија? Кои се причините што го попречуваат достигнувањето на посакуваното ниво на примена на овој важен сегмент

237 На одржаниот референдум од 08.септември 1991 год.

238 <http://www.exchangediplomacy.com/peterkova/8>, влез 25.06.2013.

од работата на нашата дипломатија? И, Заклучоци и предлози за подобрување на нејзините перформанси.

- а) *Актуелни сосџојби*. Спроведувањето на јавната дипломатија е во надлежност на Министерството за надворешни работи и неговата дипломатско конзуларна мрежа, а согласно делокругот на активностите свое учество имаат и Министерството за култура, Министерството за наука и образование, Институтот за македонски јазик, Агенцијата за туризам, Агенцијата за спорт, како и буџетски културно уметнички куќи, здруженија и асоцијации.

Министерството за надворешни работи, како носител на јавната дипломатија, немаше формирано посебна единица во својот состав задолжена за иницирање, планирање и спроведување на јавната дипломатија. Овој вид активности се спроведуваа кампањски, без некоја осмислена стратегија. Со измените во организацијата на МНР во 2007 година, за прв пат беше формиран посебен сектор за јавна дипломатија.²³⁹ Со актуелниот Правилник за внатрешна организација од 2013 год., претставено на Органограмот,²⁴⁰ постои Сектор за јавна дипломатија кој е составен од Одделение за публикации и Одделение за координација на промотивни активности.

Согласно утврдените задачи, Секторот е задолжен за: „планирање и имплементација на активностите во доменот на јавната дипломатија; подготовка на публикувани материјали, планирање на промотивни активности во одделни држави и целни групи, организирање трибини и форуми по одделни прашања од надворешната политика; учество во подготовка на настапите на Министерот од аспект на односите со јавност; уредување на веб – порталот на МНР, изготвува информации за одредени актуелни регионални и глобални теми и прашања, предлага елементи за соодветна презентација на ставовите на земјата во меѓународни форуми и медиуми, предлага динамика на активностите, изготвува студии, анализи, елаборати, планови и информации и за други потреби и врши други работи од надлежност на одделенијата во негов состав.“

Во неколкугодишниот период од постоењето на Секторот, направени се почетни активности во смисла на поставување на интернет страница на МНР, амбасадите и конзулатите во светот, во кои се содржани корисни информации за македонската држава, известувања од економска,

239 Ова организациона единица за прв пат беше формирана 2007 година и истата како самостојна или како дел од директорат, функционира до денес.

240 Министерство за надворешни работи на Република Македонија - Стратешки план 2013-2015 www.mfa.gov.mk/sites/default/files/.../Strateshki-plan-2013-2015.pdf, влез 04.02.2013.

конзуларна и туристичка природа, како и линкови – позначајни интернет адреси од интерес на посетителите на страницата.

Од анализата на преставените стратешки планови на МНР за периодот 2011 – 2013, 2014 – 2016 година,²⁴¹ како најзначаен дел од активностите на Секторот за јавна дипломатија се истакнуваат: „издавањето на публикацијата “Македонски дипломатски билтен”, обврска до крајот на 2012 година да бидат издадени уште 5 изданија на ова списание Издадено е деветтото издание на македонскиот журнал за надворешна политика “Crossroads”, во колор под наслов “Political, socio-economics&Demographic aspects of mass movement of people”. Отпечатено е десеттото издание на списанието “Crossroads” посветено на темата „ Diplomacy at the eve of the New Millennium – towards improved international relations” Во тек се неопходните активности за подготовка на единаесеттото издание на “Crossroads” на тема “Global Monetary-Financial Crisis - the Causes and Consequences”. Континуирано се доставуваат покани до еминентни економисти кои со свои текстови би партиципирале во списанието. Во периодот септември 2012 – декември 2012 издадени се четири броја на списанието-месечник “ Македонски дипломатски билтен”.

Меѓутоа, постигнатото ниво на овој современ дипломатски метод споредено со Словенија, Хрватска, Естонија, Данска и други држави, упатува на заклучокот дека јавната дипломатија сèуште не ги задоволува стварните потреби на нашата земја. Во прилог кон овој став треба да се имаат во предвид и негативните ставови и пропаганди на некои од нашите соседи во однос на нашите национални и идентитетски белези од една страна, и перцепцијата што спрема Република Македонија ја имаат светски познатите информативни куќи (BBC, CNN, Euronews), CIA, или интернет пребарувачи. Така, во генералните информации за нашата држава го среќаваме следното:

Encyclopedia Britannica: „Доколку Република Македонија е во состојба успешно да ги исполни своите економски предизвици, одржување на добри односи со албанското малцинство, и да го реши спорот за името со Грција, тоа ќе се покаже дека е можно да се создаде вистинска мултинационална држава на Балканот”.²⁴²

BBC: „ Македонија бележи постојан економски раст од независноста, но останува една од најсиромашните земји во Европа со висока стапка на невработеност. И иако Македонија беше потврдена како земја кандидат

241 Министерство за надворешни работи на Република Македонија, Стратешки план 2014-2016, <http://mfa.gov.mk/sites/default/files/Dokumenti/strateshki%20plan%20-%202014-2106.pdf>

242 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/354223/Macedonia/42788/Economy>, влез 10.02.2014.

за ЕУ во декември 2005 година, прашањето за името продолжува да го забавува нејзиниот напредок кон целосно членство во ЕУ”.²⁴³

СИА: „Иако Македонија стана кандидат за ЕУ во 2005 година, земјата сè уште се соочува со предизвици, вклучувајќи и целосно спроведување на Рамковниот договор, подобрување на односите со Бугарија, спроведување на демократските реформи, и стимулирање на економскиот раст и развој”²⁴⁴.

Encyclopedia Britannica: „Од средината на 1990-тите години, Македонија започна со наоѓање на нови трговски партнери, и економијата почна да напредува. Иако бруто домашниот производ (БДП) падна кон крајот на 21 век, таа брзо се опорави и земјата ја преброди светската економска криза, која започна во 2008 година подобро од многу други земји. Сепак, невработеноста остана на високо ниво, над 30 проценти во поголемиот дел од првата декада на 21 век”.

CNN: „Со оглед дека се уште е релативно млада земја, бројот на Македонците кои оставиле свој белег на светската сцена е релативно мал”.²⁴⁵

Цитираните ставови ја отсликуваат потребата за поактивна јавна дипломатија која треба да стане императив во секојдневното наше дејствување на овој план, со единствена цел за комплетна позитивна промена на угледот „image” на земјата, проследено со активности насочени кон наша препознатливост во светот - nation branding.

- б) Но кои се причините што го попречуваат достигнувањето на посакуваното ниво на овој мошне значаен сегмент? Конкретно тоа се: Отсуството на издржана стратегија според која би постојано ќе се спроведуваат овој вид активности; Недоволното поимање на значењето на јавната дипломатија во структурите коишто се најповикани за нејзино спроведување; Отсуство на позначаен дијалог и соработка меѓу носителите на јавната дипломатија и претставниците на граѓанското општество и поединци во јавната сфера, исполнет со конкретни програми со кои организирано би се настапувало; Ревидирање на сегашниот пристап на МНР во смисла на информатичките и комуникациски програми како за централната служба, така и за дипломатската мрежа; Реорганизирање на сегашната поставеност на Секторот за јавна дипломатија со приклучување на дел од организационите единици кои извршуваат сродни активности, како и воспоставување оперативна поврзаност со директоратите од политичката билатерала и мул-

243 <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17550407>, влез 10.02.2014.

244 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>, влез 10.02.2014.

245 <http://edition.cnn.com/2011/09/30/world/europe/macedonia-country-profile/index.html?iref=allsearch>, влез 10.02.2014.

тилатерала, со што ќе ја добие потребната улога; Конечно надминување на акутниот проблем со финансирањето на позначајни проекти и информациска логистика. Издавањето на десетина броја публикации, како што се наведува во споменатата Стратегија на МНР, како и организирањето на пригодни предавања по одредени теми (најголем дел пред домашната јавност), ни од далеку не може да претставува сеопфатен пристап на јавната дипломатија.

- в) Заклучоци и предлози. При позиционирањето на идното дејствување на јавната дипломатија, како еден од најважните сегменти во работата на македонското МНР, треба да се искористи и практично примени искуството на Норвешка. Прашањата – насоките што поранешниот норвешки министер, Jonas Gahr Støre,²⁴⁶ ги поставил во 2006 година, при основањето на Норвешкиот форум за јавна дипломатија, неопходно е да ги поставиме и во нашиот пристап, а тие се: „Како останатиот свет ја гледа Македонија денес? Каква репутација сакаме да имаме во иднина? Да се поттикне дебата и дијалог помеѓу властите, бизнис секторот, академската заедница и другите актери, за тоа како и во кои области можеме да развиеме организирана стратегија на јавна дипломатија.

Тука е содржана и формулата за успех, според која добрата репутација е мошне важна за една земја, и таа може да создаде последователни ефекти, кои имаат последици кон сè, од трговија и туризам до инвестиции и влијание. Добриот углед, ќе ги подобри нашите шанси за привлекување на туристи во ќе го подобри пристапот на македонските компании на пазарот, ќе обезбеди прифаќање за нашите политички ставови и презентирање на македонската култура. Силната слика е важна за културно, економското и политичко влијание на нашата држава во странство.

За таа цел неопходно е обучување на расположливиот кадар во МНР и воспоставување соработка со специјализираните институции, кои ќе бидат оспособени за спроведување на утврдената стратегија.

Со оглед на тоа што Македонија спаѓа во редот на малите држави дејствувањето на јавната дипломатија треба да биде ограничено на неколку теми.

Конечно, успехот на јавната дипломатија е во директна корелација со политичката стабилност на државата, подигањето на нивото на демократијата, човековите права, владеење на правото, слободата на изразувањето, односно примената на сите современи демократски стандарди што ја одредуваат првичната слика за една држава во меѓународната заедница.

246 <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/news/2007/Norwegian-Public-Diplomacy-Forum-lanche.html?id=467754>, влез 25.06.2013.

3.3. ПРИМЕНА НА ЕКОНОМСКА ДИПЛОМАТИЈА ОД СТРАНА НА МАКЕДОНСКОТО МНР

Кога говориме за економската дипломатија во Република Македонија, таа генерално се карактеризира како сèуште недоволно развиена, без издржана стратегија, со нејасна субординација помеѓу надлежните органи и институции, и несоодветна кадровска политика за нејзино практично спроведување.

Гледано од временска дистанца на изминати две децении, заложбите за поактивно вклучување на економските активности во работата на македонското Министерство за надворешни работи и дипломатско – конзуларните претставништва во странство, станаа актуелни при крајот на 90-те години.²⁴⁷ Ова донекаде е можеби и разбирливо, доколку се има во предвид фактот што првите ДКП започнаа да се отвораат во текот на 1993 година. Притоа, нивната основна улога беше спроведување на надворешно политичките заложби на ново настанатата држава во меѓународната заедница. Од друга, страна надворешните економски односи пред стекнатата независност беа во надлежност на тогашниот Републички секретаријат за економски односи со странство,²⁴⁸ кој престана да постои во 1988 год. со формирањето на нови органи, односно дел од неговите организациони единици заедно со вработените службеници беа приклучени кон Секретаријатот за односи со странство.²⁴⁹

247 Во периодот пред осамостојувањето, голем дел од трговската размена со странство се спроведуваа преку сојузниот секретаријат за економски односи, Сојузната стопанска комора со нејзините претставништва во светот, големите државни компании, трговските претставништва и др.

248 ОДЛУКА ЗА ПРЕСТАНУВАЊЕ СО РАБОТА НА ОПРЕДЕЛЕНИ РЕПУБЛИЧКИ ОРГАНИ НА УПРАВАТА И ЗА ПОЧНУВАЊЕ СО РАБОТА НА НОВООСНОВАНИТЕ РЕПУБЛИЧКИ ОРГАНИ, Сл. Весник на Социјалистичка Република Македонија бр. 3/1972

249 Со Законот за Републичките органи на управата и републичките организации, Службен Весник на Социјалистичка Република Македонија бр. 20, јуни 1988 год., во Член 10 се дадени следните ингеренции: Републичкиот секретаријат за односи со странство ги врши работите што се однесуваат на остварувањето, развивањето и унапредувањето на меѓународната соработка; следењето и проучувањето на прашањата од областа на надворешната политика; следењето, проучувањето и покренувањето на активностите и предлагање мерки што се однесуваат на остварувањето и почитувањето на правата на деловите на македонскиот народ што како национално алцинство живее во соседните земји и за Македонците во другите земји; разгледува прашања за развивање на соработката со организации . на други држави и со меѓународни органи и организации; остварувањето, развивањето и унапредувањето на економските односи, девизното и надворешно-трговско работење, царинскиот систем и кредитните односи со странство,- прометот на стоки и услуги и други видови на стопанска соработка со странство; повисоките форми на стопанска соработка со странство; следењето на стопанските движења во одделни земји,- унапредувањето на организацијата на надворешно-трговската мрежа во земјата и странство тековните движења во прометот на стоки и услуги со странство и поттикнувањето на извозот на стоки и услуги, - дејноста на странските информативни установи и странските новинари на територијата на Републиката; информирањето на странската јавност,“ нашите сонародници во странство и на работниците на привремена работа во странство; ги координира активностите за остварување на политиката во областите за кои е основан; и ја собира, проучува и се грижи за домашната и странската документација од интерес за Републиката од областа на односите и соработката со странство.

Слабата економска состојба²⁵⁰ и општата клима во стопанството ја налагаше потребата за преземање на одредени мерки со коишто се настојуваше да се иницира поактивна улога на МНР и неговата дипломатска мрежа во странство. За таа цел во основните документи за систематизација беа правени обиди за формирање на посебна организациона единица надлежна за активностите од економската дипломатија, како и напори за одредување на државен службеник во рамките на одделенијата – секторите за политичка билатерала, кој ќе биде одговорен за овој делокруг од работата, но без некој поголем успех. Отсуството на континуитетот во решавањето на овие прашања се огледаше и во честите измени на систематизациите и организационата поставеност, кои по некакво правило се менуваа со секое доаѓање на нов министер.

Поедноставно кажано, прашањето на економската дипломатија не го доби потребното место во работата на МНР, ниту пак, на ниво на државата беше воспоставен единствен модел на економска дипломатија.

Со донесувањето на ЗНР,²⁵¹ меѓу другите функции беше опфатена и обврската за економско делување. Во делот IV што се однесува на надлежностите на ДКП во странство, во членовите 26 ал. 6 и 28 ст. 1 т.2 е наведено: Амбасадата и Канцеларијата за врски ја развиваат својата работа на политичко, **економско**, безбедносно, културно, научно-техничко, информативно и друго поле., односно, Конзуларното претставништво ги поттикнува и развива односите меѓу Република Македонија и конзуларното подрачје на државата на приемот во **областа на економијата**, културата, науката и образованието. Овие одредби беа проширени со Законот за изменување и дополнување на Законот за надворешни работи,²⁵² со членот 4 кој гласи: По алинејата 6 се додаваат две нови алинеи 7 и 8, кои гласат:

- “- ја следат тековната економска политика на државата на приемот и редовно го информираат Министерството кое информациите ги проследува до надлежните институции во Република Македонија; и
- ја промовираат на економски план Република Македонија во државата на приемот и ги презентираат можностите и предностите за инвестирање, во координација и соработка со економските промотори од Република Македонија лоцирани во државата на приемот, со Агенцијата за странски инвестиции на Република Македонија и со министрите задолжени за странски инвестиции.”

250 Economy: Macedonia has seen steady economic growth since independence, but remains one of Europe's poorest countries with high unemployment. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17550407>. влез 27.01.2014.

251 Сл. Весник на РМ, бр. 46/2006 год.

252 ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ, Службен весник на РМ, бр. 107 од 29.08.2008 год.

Во функција на напорите за привлекување на странски инвестиции, како и соодветно сервисирање на потенцијалните странски инвеститори, македонската Влада во текот на 2003 год., поднесе иницијатива за донесување на Закон за Агенција за странски инвестиции на Република Македонија, којшто беше усвоен од страна на македонското Собрание.²⁵³ Важно за одбележување е дека Агенција, согласно одредбите, делуваше самостојно во својата работа (чл.3 ст.2), со можност да има организациони делови во странство, кои немаат својство на правни лица. Тоа значеше дека не се предвидуваше отворање на економски или друг вид претставништва што би се занимавале со економско претставување на земјата во странство, нешто што вообичаено се среќава во практиката на државите.

Во Законот никаде не се споменува соработка со МНР или ДКП, што несомнено укажува на непостоењето на некоја позначајна координација меѓу државните органи.²⁵⁴ Во текот на 2005 год. за прв пат беше лансирана идејата за упатување на економски промотори во странство, но во отсуство организираност, нерешени статусни прашања на промоторите, непостоење на сериозна поврзаност и соработка меѓу Агенцијата и МНР, овој проект доживеа неуспех.

Раководена од потребата за поттикнување на економскиот раст и развој на македонската економија, македонската Влада во 2010 год. донесе Закон за основање на Агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на Република Македонија (АСИПИРМ),²⁵⁵ со што дотогашната Агенцијата за странски инвестиции продолжи да работи под ново име и со нови ингеренции.²⁵⁶

Не навлегувајќи во анализа на генеричките одредби од Законот, односно држејќи се до делот на економската дипломатија практикувана од страна на МНР, потребно е да се истакне дека и во ова законско решение не е содржан модус операнди систем на соработка, односно јасно одредено функционирање на соработката помеѓу МНР – ДКП и Агенцијата, на која, со Законот и е дадена самостојност во работата.²⁵⁷ Тоа, на одреден начин пледира дека оваа институција е носечки орган во остварувањето

253 Службен весник на Република Македонија“ број 37/2004.

254 Ова во никој случај не подразбира дека тогашните дипломатски претставници воопшто не се ангажираа на прашањата од економската сфера, но отсуствуваше потребното ниво на организиран пристап на надлежните органи.

255 Указ за прогласување на Законот за основање на Агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на република Македонија, бр. Број 07 -1827/1 од 22 април 2010 година.

256 Член 16 Преодни и завршни одредби од Законот за основање на Агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на република Македонија

257 Член 3 ст. 2 од Законот, кој гласи „Агенцијата е самостојна во својата работа“.

на економската дипломатија. Во оваа насока говори и членот 4 ст. 24,²⁵⁸ каде што единствено се говори за обезбедување на размена на информации меѓу ДКП и деловните субјекти, што е тешко одржливо ако се имаат во предвид улогата и надлежностите на Министерството за економија и стопанските комори.

Соочени со проблеми од статусна и друг вид природа, на предлог на Владата беа донесени измени на Законот,²⁵⁹ во делот што се однесува на економските промотори. Во членот 12а ст. 3 се уредува следното: „Економските промотори не се државни службеници и во однос на нивните права, должности и одговорности од работен однос се применува Законот за работните односи и Законот за надворешни работи“, со што е направен напор за нивно институционално „удомување“.²⁶⁰

Позитивен исчекор е направен и со Спогодбата за заедничка соработка меѓу МНР и Агенцијата,²⁶¹ со која делумно се утврдени односите на заедничката соработка во делот што се однесува на односот шеф на ДКП – економски промотор, односно почитувањето на внатрешните акти на МНР.

Од друга страна, со владината политика, во изминатите неколку години МНР беше посебно апострофирано како орган задолжен за спроведување на конкретни активности поврзани со економската дипломатија, особено преку неговата дипломатска мрежа, што секако претставува позитивен чекор. Притоа, амбасадорите и генералните конзули посебно беа повикани како (единствени) носители на економските активности на ДКП – та, од кои генерално зависи и нивната оценка за (не)успешно извршување на нивната дипломатска мисија. За таа цел во МНР се донесени и интерни акти со мерила и критериуми за евалуација на постигнатите резултати од дадените задачи и работни обврска од економската сфера, што исто така треба да се поима позитивно, но со забелешка дека не се воспоставени такви мерила за останатиот дипломатско – конзуларен кадар. Економските задачи, според интерните акти за оценување на шефовите на ДКП, се на прво место, односно пред политичките активности.

258 Член 4 ст. 24 од Законот, „обезбедување размена на информации меѓу амбасадите, дипломатско-конзуларните претставништва на Република Македонија и деловни субјекти, за испитување на пазарот и законодавството.“

259 ЗАКОН ЗА ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ОСНОВАЊЕ НА АГЕНЦИЈА ЗА СТРАНСКИ ИНВЕСТИЦИИ И ПРОМОЦИЈА НА ИЗВОЗОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, СЛ. Весник на Р.Македонија бр. 36/2011.

260 Државниот завод за ревизија во извештаите за 2008 и 2013 година, меѓу другото укажува и на потребата од натамошно организационо и кадровско исполнување на законските обврски од страна на Агенцијата.
http://www.dzr.gov.mk/Uploads/13_Agencija_stranski_investicii_izvoz_FOLLOWUP_KOMPLET.pdf,

261 Заклучок на Владата на Република Македонија бр. 41-8238/1 од 19.11.2013 год.

И тука доаѓаме до еден цел сет на спротивставености и недоречености, коишто ги оневозможуваат заложбите на владата и министерството за воспоставување на ефикасна економска дипломатија, а со чие надминување во голема мера би се подобриле перформансите во овој сегмент на дипломатија. Тоа се:

- Како прво се наметнува дилемата, кој од постојните пет модели на економска дипломатија (претставени во Глава II од трудот), во практиката на државите е применет во нашата Република, а според кои се одредуваат клучните разлики во организацијата и координацијата во државата, односно кое тело ја презема водечката улога.

Во случајот на Република Македонија не може да се зборува за конкретен модел. Сегашната состојба упатува на заклучок дека има елементи од **Делумно унифициран модел**²⁶² и од **Моделот на натпреварување**.²⁶³ Овој заклучок се наметнува од постоечките документи (одлуките на Владата, ЗНР, Законот за Агенцијата и Спогодбата за соработка меѓу МНР и Агенцијата) од кои може да се исчитаат надлежностите на двата органа, но не и субординацијата во спроведувањето на надворешната економска дипломатија.²⁶⁴ Практично станува збор за исти – преклопени задачи, што амбасадорите и промоторите ги имаат, што може лесно да се види во набројаните должности во Стратешкиот план на МНР за 2013 – 2015 година²⁶⁵, во делот за економските активности, и Агенцијата,²⁶⁶ согласно Законот за нејзиното основање. Иста е состојбата и во делот на одговорноста

262 Rana, K. S., 2000. Inside Diplomacy. New Delhi: Manas. **Делумно унифициран модел**, којшто подразбира модел во кој министерството за надворешни работи и министерството за економија или за трговија заедно воспоставуваат посебен оддел кој се занимава со трговија и инвестиции и делува во склоп на дипломатското претставништво. Таков модел применува Обединетото кралство Тајланд. Наместо вообичаените амбасадори, кои управувале со дипломатското персонал од министерството за надворешни работи во странство, Тајланд вовел така наречени директори-амбасадори, кои управуваат со дипломатскиот персонал на министерството за надворешни работи, но и со сите државни тела (другите министерства и агенции) во државата на приемот.

263 Ibid., Моделот на натпреварување, е модел во кој задачите на министерството за надворешни работи и другите министерства се преклопуваат, без јасна поделба на задачите, и тоа не само на оние кои се однесуваат на надворешната трговија и инвестициите, туку и на оние што се поврзани со учеството на состаноците на меѓународните организации.

264 Во случајот на Македонија, на Министерството за економија како централен орган не му се дадени конкретни прерогативи – вклучување во економската дипломатија, иако во неговата организациона структура постојат единици.

265 <http://www.mfa.gov.mk/sites/default/files/Dokumenti/Strateshki-plan-2013-2015.pdf>.

266 Закон за дополнување на Законот за основање на агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на Република Македонија, Сл. Весник на Р.Македонија бр. 36/2011.

во вршењето на задачите. Шефот на ДКП одговара пред ресорниот министер, а промоторот пред директорот на Агенцијата. Кон ова треба да се додаде дека министерството за економија, како централен орган за економскиот сектор во државата²⁶⁷, не е поставено на потребното ниво во системот на координирање на активностите на ДКП и економските промотори. Таа улога е насочена кон кабинетите на Заменик претседателот на Владата задолжен за економски прашања, и тројцата министри задолжени за привлекување на странски инвестиции, кои и самите, според делокругот на активностите, се непосредни „оперативци на терен.“

- Второ, организационата поставеност на МНР²⁶⁸ во однос на економската дипломатија, во овој момент, е преставена со Директорат за економска дипломатија во чиј состав се два сектора. Сектор за билатерални економски односи и следење на економските активности на ДКП, составен од три одделенија: за билатерални економски односи со европски држави; за билатерални економски односи со воневропски држави; и за следење на активностите на ДКП. Во надлежност на вториот сектор се мултилатералните економски односи, распоредени во три одделенија: за економски организации во системот на ОН; за Светската трговска организација и други мултилатерални организации; и хуманитарна и развојна помош и специјализирани агенции. Од кадровски аспект, пополнетоста на Директоратот е со околу 20 државни службеници, од кои половината (помалку од 10) се распоредени во Секторот за економска билатерала, што го отвора прашањето за степенот на оперативно – аналитичко – квалитетно исполнување на работните задачи и задоволување на барањата на ДКП,²⁶⁹ особено ако се имаат во предвид определбите за нагласена активност на економската дипломатија, што е составен дел на стратешките цели на МНР. Кога кон ова ќе се додаде и фактот дека од вкупниот број вработени, само 60% се со соодветно високо образование од економските науки, несомнено се добива целосно негативна слика.

Доколку пак се поаѓа од претпоставката дека недоволниот број на државни службеници од овој профил во централата, се надополнува со ангажирањето на шефовите на ДКП, неопходно е да се имаат во предвид следните факти:

267 http://www.economy.gov.mk/ministerstvo/misija_vizija_prioriteti_na_me/3739.html, влез 09.01.2014

Приоритети и обврски на Министерството за економија.

268 <http://www.mfa.gov.mk/sites/default/files/Dokumenti/Strateshki-plan-2013-2015.pdf>.

269 За споредба, согласно актуелната Систематизација на МНР, Секторот за дипломатски и службени пасоши и прелети што е дел од Директоратот за конзуларни работи, брои повеќе вработени.

- а) Изборот на шефовите на ДКП во најголем дел се врши надвор од редот на професионалните дипломати (според измените на ЗНР, една четвртина), а кандидатите најчесто се со професии кои немаат никакви допирни точки со економската сфера, што несомнено ги става во непријатна, а честопати лимитирана ситуација во нивните настапи пред соговорници од економската или трговската фела²⁷⁰;
- б) Периодот на подготовки од 30-на дена во МНР,²⁷¹ од кои, согласно планот за подготовки во МНР предвидува еден ден во директоратот за економска дипломатија (исто како и во другите директорати), како и по еден ден во министерството за економија, агенциите за привлекување на странски инвестиции и промоција на туризмот, како и стопанските комори, наведува на заклучокот дека истите претставуваат чиста формалност, а спроведувањето на овој вид задачи во добар дел е на границата на импровизација.

Иста е состојбата со подготвувањето и упатувањето на дипломатскиот кадар на МНР во ДКП.

- Трето, посебен проблем е отсуството на континуирана едукација на државните службеници во МНР со потребното знаење од економската сфера, посебно во делот на кадарот што согласно школската подготовка нема познавања од оваа област. Во досегашниот период на постоење МНР во своите ДКП нема упатено ниту еден економски советник, односно во организационата поставеност на амбасадите и конзулатите не е предвидено место за економски дипломати,²⁷² што е вообичаена пракса во другите држави, каде

270 Мошне „интересен“ е и методот на зададени задачи на шефовите на ДКП од страна на Владата, изразен во бројки на посетени компании, што во еден период (2010/2011) изнесуваше по 120 компании. Соочени со оваа бројка, како и останатите задачи од редовната дипломатска работа, добар дел од амбасадорите песегнуваа по разни именици (Yellow pages и на него слични), препишувајќи имиња и адреси без остварен личен контакт, или поднесувањето на барања за деловни визи некои од амбасадорите си го препишуваа како лична активност.

271 ЗАКОН ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ, Член 39 ст. 1. По добивањето на агреманот, кандидатот за амбасадор започнува со подготовки за преземање на должноста, кои траат најмногу 60 дена и се сметаат за завршени по завршниот разговор на кандидатот за амбасадор со министерот и директорите во Министерството. („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 46/2006, 107/2008 и 26/2013).

272 **DIPLOMATIC MISSIONS** Counsellor (Economic Affairs); Counsellor (Commercial Affairs); (Head of Economic and Commercial Affairs). <http://www.mfa.gov.rs/en/>. влез 23.01.2014.

позицијата на економските советници е мошне јасно претставена како што е и на конзуларните оддели во амбасадите²⁷³

Кога говориме за овој вид дипломати, неопходно е да се имаат во предвид разликите помеѓу економските советници и трговските аташеи, во нашиот случај економски промотори. Во спроведениот истражувачки проект „Gospodarska diplomacija Republike Hrvatske ili zašto Hrvatskoj nužno treba snažna i sustavna gospodarska diplomacija“,²⁷⁴ во делот што се однесува на институционалното уредување на спроведувањето на економската дипломатија во кое е претставено и хрватското МНР, дадени се и двете клучни разлики меѓу овие два вида претставници, а се однесуваат на нивните задачи - статус: „Прво, економските советници се задолжени за соработка со економските институции на владите на државите на приемот, а трговските аташеи за соработка со економските субјекти. Второ, економските советници се стално вработени во Министерството за надворешни работи, во звање дипломатски советник, додека трговските аташеи се договорни дипломати кои се избираат на јавни конкурси за одредена држава и период, во звање аташе.“ Согласно направената дистинкција, следат и непосредните работни обврски на економските советници, набројани од страна на Naray:²⁷⁵ подготовка на преглед на потребите на потенцијалните пазари и негово редовно ажурирање; воспоставување на мрежа на контакти; познавање на локалните правила, институции, економски извештаи; барање на потенцијални нови деловни подрачја; привлекување на странски вложувања; промовирање на позитивна слика за корпорациите и земјата.

- Четврто, нискиот степен на поврзаност, односно координација на МНР – ДКП со останатите органи и институции и асоцијации во чиј што делокруг од работата е економската дипломатија. МНР и неговите ДКП во рамките на нивните секојдневни активности се упатени на постојан контакт со органите, институциите, стопанските комори и останатите субјекти од стопанската сфера на државите на приемот. Иницијативите за соработка можат да потекнат од планот и програмата за работа на претставништвата, барања на субјекти од земјата

273 <http://www.mvep.hr/hr/predstavnistva/veleposlanstva-stranah-drzava-u-rh/slovacka-zagreb,316.html#p>, Ured za ekonomske poslove i trgovinu Veleposlanstva Republike Slovačke u Republici Hrvatskoj; Ured za trgovačko-gospodarske odnose Republike Bugarske u Republici Hrvatskoj; Ured za ekonomske i komercijalne poslove u Republici Hrvatskoj; Austrijski ured za vanjsku trgovinu - Trgovinski odjel и т.н.

274 Група автори (Ana-Maria Boromisa, Sanja Tišma, Anastasya Raditya-Ležaić), GOSPODARSKA DIPLOMACIJA REPUBLIKE HRVATSKE ILI ZAŠTO HRVATSKOJ NUŽNO TREBA SNAŽNA I SUSTAVNA GOSPODARSKA DIPLOMACIJA, ZAKLADA ADRIS, Program “ZNANJE I OTKRICE” listopad 2012.

275 Naray, O., 2010. What a Good Commercial Diplomat has to Know and be Capable of. Exchange Magazine 2 December 2010. International Business and Diplomatic Exchange

на именување или активности иницирани од институции и субјекти од државата на приемот.²⁷⁶ Во вакви констелации претставништвата доаѓаат до многубројни информации, различни барања, понуди за соработка и т.н. што ги преточуваат во телеграми и информации и, согласно правилата за начинот на комуникација ги доставуваат до МНР. И тука доаѓаат до израз погоре споменатите проблеми од коишто зависи координирањето и постапувањето со добиената информација од ДКП, нејзината обработка, испраќање до заинтересираните субјекти и повратниот одговор преку ДКП до барателот на информацијата или иницираната активност. Отсуството на т.н. Follow up system со обработката на информацијата, како и нејзиното проследување до крајните корисници, најчесто резултира со доцнење во одговорот, а одредени случаи и без одговор. Проследувањето на информацијата до следниот орган или институција или нејзиното поставување на интернет страна (барања/понуди), ни од далеку не значи дека е заокружен процесот на двонасочно процесирање на информацијата до крајниот корисник. Оваа состојба резултира со низа негативни ситуации во коишто се доведува шефот на ДКП.

Оваа состојба се однесува и при организирање на разни бизнис форуми, посети на стопански делегации предводени од претседателот на државата, премиерот или министри во владата. Имено, сведоци сме на бројни меѓудржавни настани или средби на кои се истакнуваат залагања за проширување или продлабочување на економската соработка, идеи за започнување на заеднички проекти и други активности. Притоа се потпишуваат и заеднички документи или се даваат официјални изјави, но по завршувањето на посетата или настанот, нема никаква реализација. Едноставно недостасува она најважното, јасно поставена субординација меѓу институциите, формирање на група или задолжување на непосреден орган што ќе го спроведе договореното.²⁷⁷

276 Мошне честа активност на земјата на приемот да организира посети на дипломатскиот кор на некои индустриски зони, провинции, големи компании, саеми или разни стопански манифестации. Во тие прилики најчесто трошоците се на товар на организаторот се со цел да го поттикне интересот на акредитираните дипломатски претставници.

277 Бројни се написите во средствата за информирање со коишто се известува за посетите од страна на македонските официјални претставници на странски држави, каде што меѓу другото се разговара и за економско-трговската соработка. Така на пример, посетата на министрот за земјоделие е една од низата посети на кои е изразен интересот за унапредување на овој вид соработка, нешто што и во изминатите години беше најавувано, но без некој позначаен напредок. Димовски-Фјодоров: Унапредување на соработка за извоз на рускиот пазар, <http://denesen.mk/web/2013/10/10/diovski-fjodorov-unapreduvanje-na-sorabotka-za-izvoz-na-ruskiot-pazar/> четврток, 10 октомври 2013, влез 24.01.2014 Утрински весник, Нина Нинеска-Фиданоска, „Кога ќе дојдат реални кинески инвестиции“ Но, наспроти многубројните визити и големиот „влог“ што нашите власти гоставаат на соработката со оваа дестинација, податоците на нашите институции што го мерат економскиот ефект со Кина досега покажуваат, во најмала рака, бледи резултати. влез 24.01.2014 <http://www.utrinski.mk/?ItemID=3CF2957DFEC2FE469B72ED79E8816B21>

- Петто, неопходно е конкретно и непосредно вклучување на локалните здруженија на мали и средни компании на кои им е најнеопходна логистичка поддршка од страна на ДКП, за нивно промовирање на трети пазари и овозможување на контакти со странски компании. Досегашните искуства покажуваат дека во нашите ДКП недостига конкретна база на податоци на компании од разни сфери на стопанството кои се подготвени (согласно современите светски стандарди) да остваруваат деловни односи. Постојењето на ажурирана листа на компании во ДКП со комплетен профил, овозможува брзо и квалитетно пренесување на разните иницијативи за деловни контакти. Од своја страна ДКП е потребно да изработат своевидни информатори или водичи, во кои ќе бидат содржани сите неопходни информации за законските процедури и други особености потребни при склучување на деловни договори.²⁷⁸

Истата потреба се јавува и при барањето на директни странски инвестиции и проекти од државен или локален интерес. Дипломатските претставници освен со изготвените „booklets“ во кои се претставени даночните и царински погодности, не располагаат со дополнителни информации, ниту се во состојба да одат во некакви пошироки излагања. Посебен проблем претставува отсуството на стратешки пристап во процесот на привлекување на странски инвестиции, особено во делот на дејностите кои може да бидат поврзани – опслужени од домашните компании од областите на металопреработувачката, прехранбената, конзервната, текстилната, млечната индустрија. Актуелната генерално поставена задача, да се донесат странски инвестиции, без постоење на утврдена и разработена стратегија, наликува на лов без соодветна ловечка опрема.

- а) Заклучоци и предлози. Од спроведената анализа, реализираните интервјуа и анкета²⁷⁹ (прикажана во прилог на трудот), се наметнуваат следните заклучоци:

1. Економската дипломатија во Република Македонија и покрај изминатите десетина години, сèуште се наоѓа во процес на свое етаблирање. Потребата за нејзино конкретно осмислување и организационо поставување во секојдневната работа и натаму останува основен приоритет.
2. За надминување на оваа состојба неопходна е изработка на соодветен Компендиум, што ќе го содржи институционалното

278 Индиската амбасада во Хрватска, е една од повеќето амбасади кои имаат изготвено своевидни прирачници со комплетни информации за условите и начинот на којшто е регулирана оваа материја. Истовремено амбасадата располага со директориум во кој се содржани индијските прописи, компании и други корисни информации.

279 Со анкетата беа опфатени домашни и странски амбасадори, претставници на стопански комори, позначајни македонски компании.

уредување на носителите на економските активности со јасно назначен делокруг на активности и субординација при спроведувањето на економските активности, обезбедувајќи нивна целосна заокружена реализација.

3. Изработка на државна Стратегија во која ќе бидат содржани основните правци на дејствување, со конкретни задачи во делот на привлекувањето на странски инвестиции во утврдените области од наш интерес, инвестициски проекти, како и активности од економската билатерална соработка.
4. Јасна поделба на активностите на економските дипломати и економските промотори (доколку истите останат), спрема земјите од непосредното соседство и регионот, настап на пазарите на големите држави, како и пазарите во земјите од третиот свет. Еднообразниот пристап „на секаде и со секого“ без земање во предвид, односно проучување на спецификите на секоја поединечна држава од самиот почеток е осудена на лимитиран успех.
5. Воспоставување на економски претставништва во неколку големи држави (Русија, Кина, Украина, Казахстан, Блискиот Исток), чии што пазари се со голема апсорбциона моќ, и каде што нашата економија е компатибилна со економиите на одредени провинции во тие држави. Во оваа насока треба да се имаат во предвид и потребите на компаниите, односно нивната заинтересираност.
6. Усвојување на единствен пристап и потребни критериуми според кои ќе се состави листа на држави кон кои ќе се насочат активностите на ДКП, не помалку е важно да се одредат постапките и начинот на давање поддршка во реализирањето на економските активности на стопанските субјекти.
7. Дефинирање на односот на МНР со стопанските комори и здруженија особено во делот на комуникацијата, односно размената на информации.
8. Во однос на Министерството за надворешни работи, како еден од носителите на економската дипломатија, неопходно е да се изврши следното:
 - а) Целосно ревидирање на економскиот оддел во актуелната организациона структура на министерството и добивање на своето место, согласно улогата и значењето на задачите што му се дадени. Во прилог на оваа теза е сегашната кадровска пополнетост на Директоратот за економска дипломатија со околу 20 државни службеници, што споредено со останатите директорати е несразмерна. Така на

пример, во Директоратот за конзуларни работи има околу 50 државни службеници, во Директоратот за општи работи бројот на вработени е и поголем, а слична или идентична е состојбата и со останатите директорати, што наведува на заклучокот дека заложбите за создавање на ефикасна економска дипломатија се повеќе декларативни.

- б) Создавањето на соодветен дипломатски кадар, посебно обучен за дејствување во делот на економската дипломатија претставува основен услов за сериозен пристап во спроведувањето на дипломатијата. За таа цел потребна е повеќемесечна подготовка составена од теоретски и практичен дел, со што ќе се создаде солидна база на кадри оспособени за преземање на економските работи во ДКП.
 - в) Обезбедување на предност на овие кадри при упатувањето во ДКП во државите во кои е нагласен нашиот интерес за економска соработка, со што ќе се овозможи и подигање на сегашниот „рејтинг“ на Директоратот за економска дипломатија, кој во моментот заедно со Директоратот за конзуларни работи имаат третман на „второстепени единици“, за разлика од политичките директорати.
9. Имајќи предвид дека македонската дипломатија спаѓа во редот на мали дипломатии со лимитирани финансиски и кадровски потенцијал, неопходна е логистичка информатичка поддршка што подразбира изготвување и постојано ажурирање на веб страни на амбасадите, конзулатите, како и адресите на почесните конзули, со сите потребни информации од економската сфера.
 10. Вклучување на надворешни партнери од економско - трговската сфера, со цел создавање на партнерски однос меѓу државните органи и останатите чинители во спроведувањето на овој вид активности.

Во рамките на истражувачките активности околу примената на економската дипломатија во активностите на македонското МНР, беше изработен Прашалник (Прилог 1), со којшто беа опфатени репрезентативни категории на: поранешни и актуелни амбасадори и дипломати, претставници на компании, претставници на стопански комори и здруженија, и граѓани или вкупно 25 лица. Испитувањето беше анонимно, при што на испитаниците им беа понудени три можности да одговорат со заокружување.

Поставените прашања имаа за цел да ја потврдат или негираат дадената хипотеза, според која економската дипломатија во Република Македонија е во процес на етаблирање, и дека потребата за нејзино конкретно осмислување и организационо поставување и натаму останува главен приоритет.

Во продолжение следат заклучоците од дадените одговори на поставените позначајни прашања:

На прашањето: Има ли Македонија етаблирана економска дипломатија?, најголем дел од испитаниците (над 90%) одговорија негативно.

Во однос на прашањето: Дали на македонското стопанство му е потребна економска дипломатија? Во најголем дел преовладуваше позитивен одговор.

Анкетираните во своите одговори на прашањето: Дали е потребно отворање на трговски претставништва, наместо именување на економски промотори?, предност дадоа на институционалното преставување, односно отворање на трговски претставништва, наместо упатување на економски промотори.

Висок процент на негативни одговори добија и прашањата што се однесуваа на активностите на Владата во привлекувањето на странски инвестиции: Дали ви се познати активностите на македонската Влада и нејзините министри во делот на економската дипломатија? И Какво е вашето мислење за нивните активности во привлекувањето на странски инвестиции?

На прашањето: Каков третман треба да имаат странските компании во македонскиот економски амбиент?, преовладува одговорот за еднаков третман со македонските фирми.

За најголем дел од анкетираните, од особена важност е угледот и политичката стабилност на државата, преставен во прашањето: Во колкава мера го сметате за важен угледот (image) и политичката стабилност на државата во меѓународната економска соработка.

Добиените одговори во целост ги потврдија моите стојалишта.

3.4. КУЛТУРНАТА ДИПЛОМАТИЈА И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА ВО АКТИВНОСТИТЕ НА МНР

А) МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА

Како и во поголемиот број држави, и во Република Македонија Министерството за култура е централен орган во чија надлежност, согласно

Законот за култура и усвоената национална стратегија,²⁸⁰ се: управувањето во културата, изградбата на моделот на културно живеење, планирањето на културниот развој, планирањето на развојот на дејностите од областа на културата, на културните установи, производството и дистрибуцијата на културните дела, како и на културната соработка.

Според внатрешната организација²⁸¹ на овој ресор, меѓународната соработка е во надлежност на два сектори: Сектор за меѓународна соработка и соработка со УНЕСКО, во чиј состав се три одделенија, за билатерална соработка, за мултилатерална соработка и одделението за соработка со УНЕСКО на Република Македонија; И вториот е Секторот за европски интеграции, кој е составен од четири единици: Одделение за културен развој и културни политики; Одделение за европски интеграции и имплементација на прописи од областа на културата; Одделение за културно-контактна точка – програма на Европска заедница; Одделение за координирање на ИПА-проекти и друг вид странска помош.

Во делот на меѓународната соработка Министерството за култура, согласно петгодишната Национална стратегија (2013-2017)²⁸² ги нотира следните активности:

- Зацврстување на релациите со меѓународните организации, како што се: УНЕСКО, Советот на Европа, Европската Унија, Меѓународната организација на франкофонијата, Форумот на словенски култури, Алијансата на цивилизациите и други.
- Водење конзистентна интеркултурна политика која ќе се реализира преку координирани, но непосредни средби на државници, дипломати, професори, уметници и експерти во рамките на значајни стручни и уметнички манифестации.
- Одржување на континуитетот во ратификацијата на меѓународните конвенции на УНЕСКО и на Советот на Европа и иницирање постапки за склучување/потпишување билатерални договори со земји со коишто не се регулирани односите, а особено со држави каде што има иселеништво од Република Македонија.
- Имплементирање на билатералните спогодби во рамките на евроинтегративните процеси во прилог на јакнењето на

280 НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА ЗА ПЕРИОДОТ 2013 – 2017, усвоена од Собранието на Република Македонија, на седницата одржана на 24 јануари 2013 година. <http://www.kultura.gov.mk/index.php/component/content/article/60-2013-02-27-10-20-24/840-nacionalna-strategija-za-razvoj>

281 <http://www.kultura.gov.mk/index.php/minister/sektori>

282 НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА ЗА ПЕРИОДОТ 2013 – 2017, <http://www.kultura.gov.mk/index.php/component/content/article/60-2013-02-27-10-20-24/840-nacionalna-strategija-za-razvoj>

професионалните и институционалните капацитети на културата на Република Македонија при што ќе се води поголема грижа и за проекти со европска димензија.

- Отворање културно-информативни центри во земјите со многубројно иселеништво од Република Македонија, како и во европските центри.
- Меѓународно претставување на Република Македонија во контекст на севкупната меѓународна политика на државата со координирани активности на сите сектори.
- Изработка на стратегија за меѓународно претставување на културата на Република Македонија во странство базирана на вредносни критериуми и анализа за потенцијалните консументи заради комплексно претставување на државата.
- Партиципација на македонски уметници во програмите на реномираните културни настани од типот на „Биенале на ликовната уметност и архитектура“ во Венеција и промоција на културното наследство и на современото творештво во градовите кои се прогласуваат за престолнини на културата.
- Меѓусекторска поддршка на комплексните манифестации кои ја афирмираат културата и уметноста на Република Македонија.
- Годишно претставување на културата на Република Македонија во седиштата на меѓународните организации и актуализирање на практиката дела на познати автори од Република Македонија да се подаруваат на меѓународните организации.
- Обезбедување поддршка (ПР - агенции) за анимирање на публиката во земјата во која се реализира меѓународното претставување на Република Македонија.
- Кофинансирање со средства од буџетот на Република Македонија за европските проекти кои се дел од програмата „Креативна/творечка Европа 2014-2020“ и давање стручна поддршка во пополнувањето на апликациите од Република Македонија во европските фондови.
- Стабилна, долгорочна и селективна поддршка на традиционалните меѓународни културни манифестации и проекти во државата (Охридско лето, Струшки вечери на поезијата, Мајски оперски вечери, Интерфест, Фестивал на филмската камера „Браќа Манакџи“, Млад отворен театар, Танц-фест Скопје, Охридска ПЕН - Конференција, проектот „Разноликост“ и др.).
- Поттикнување на локалната самоуправа за активно вклучување во реализацијата на програми за меѓународно претставување на Република Македонија.

- Развивање на иницијатива за воведување на манифестација „Балканска престолнина на културата“.
- Развивање на иницијатива, во соработка со градот Скопје, нашиот главен град да се номинира за титулата „Европска престолнина на културата“.

Во своите основни документи Министерството за култура ги декларира своите заложби за посебно внимание за континуирано поврзување на македонската дијаспора во современите културни текови во Република Македонија. Во програмските активности предвидува обврска државата да се грижи за положбата и за правата на припадниците на македонскиот народ во соседните земји и за иселениците од Македонија, да го помага нивниот културен развој и да ги унапредува врските со нив. Преку развивање на програми ќе се негува македонската култура меѓу македонските малцинства во соседните земји и македонските заедници во дијаспората. Во рамките на овие програми посебно ќе се реализираат активности за промовирање и заштита на македонската култура, македонскиот јазик и дијалектите. Исто така, ќе се организираат културни манифестации во странство чија цел е зацврстување на ефективните врски со матичната земја, а ќе се отвораат и културни центри во овие земји.

Од преставените програмски определби на културната политика, како и традицијата и искуството во претставувањето на нашите културни дострели во светот, се наметнува заклучокот дека за разлика од економската и јавната дипломатија, спроведувањето на културната дипломатија во основа бележи позитивен развој и генерално одговара на потребите на нашата држава.

Б) МИНИСТЕРСТВО ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ

Но каде е во овие констелации улогата на МНР? Генерално, меѓу двете министерства е воспоставена соработка во операционализирањето на разни културни манифестации, настани и проекти. Особена е соработката во реализација на програмата за соработка со македонската дијаспора и македонското национално малцинство (МНМ) во соседните држави.

МНР ги инструира амбасадите и конзулатите за начинот во давањето логистичка поддршка и друг вид асистенција во реализирањето на културните настани организирани од страна на министерството за култура. Од своја страна дипломатско – конзуларните претставништва иницираат – предлагаат и самостојно спроведуваат одредени културни случувања, коишто се без некоја поголема осмисленост. Најчесто станува збор за иницијативи на поедини уметници или групи, кои претходно го договориле својот настап или бараат асистенција за организирање на нивно гостување.

Во организациона смисла, од своето основање па до денес, во МНР не постои посебна единица задолжена за спроведување на културната дипломатија. Прашањата што се однесуваат на дијаспората и МНМ се во надлежност на Секторот за следење на националните приоритети – Одделението за дијаспора, коешто преставува оперативно тело преку кое се врши севкупната комуникација и операционализација на овој вид активности. Но, во однос на поширокото спроведување на културната дипломатија во МНР, како орган за меѓународно претставување, нема посебен оддел преку кој би се спроведувале овие активности.

Следејќи ги современите текови во културната промоција на државите неопходно е преземање на:

- а) Воспоставување на единица задолжена за културна дипломатија;
- б) Активно учество на МНР при изготвувањето на Програмата за активности на Министерството за култура во делот на меѓународната соработка, со посебен акцент на стратегијата кон одредени држави кон кои е покрај политичките активности е потребна и културна поддршка;
- в) Вклучување на амбасадите и конзулатите, како и постојаните мисии, во изработката на програмите за културно претставување на нашата држава, со оглед на нивото постојано присуство на „терен“ и можноста за полесна операционализација;
- г) Вклучувањето на почесните конзули во овој вид активности, со оглед на нивниот број, во голема мера ќе придонесе за подобрување на оваа значајна активност, особено во државите каде што тие единствено не претставуваат;
- д) Конечно надминување на проблемот со материјално – финансиска поткрепа на ДКП во нивните редовни активности, организирани од страна на државата на приемот или на нивна иницијатива. Проблемите со пропаганден материјал и натаму се изразен проблем;
- ѓ) Ревидирање на односот на државата во однос на катедрите и лекторатите за македонски јазик, кој во изминатиот период не е на завидно ниво;
- е) Конкретна и темелна подготовка на дипломатскиот кадар со овој елемент од нивното дипломатско делување.

3.5. ИНТЕРНЕТ (ИТ) ДИПЛОМАТИЈА И НЕЈЗИНАТА УЛОГА ВО РАБОТАТА НА МАКЕДОНСКОТО МНР

А) ИНТЕРНЕТ ДИПЛОМАТИЈА И МНР

Трансформацијата во начинот на комуникација во светот на бизнисот и поединецот навлезе и во администрациите на државите, станувајќи императив за квалитетно извршување на своите услуги кон своите граѓани, но и во нивното поврзување и соработката со другите држави во разни области од заеднички интерес. За таа цел државите, по воведувањето на информатичката технологија во секојдневната работа на своите органи, пристапија кон создавање на електронско работење – управување наречено е-влада²⁸³. Оваа состојба не ја одмина ни нашата држава. Во изминатите неколку години се спроведуваат низа проекти кои треба да овозможат поедноставен и ефикасен пристап на граѓаните во задоволување на нивните барања од административна, управна или друга природа.

Во овој контекст и во македонското МНР се преземаат одредени почетни активности, што треба да овозможат негово поврзување со останатите државни органи, заокружувајќи ги на тој начин утврдените проекти за воведување на едно шалтерски систем на граѓаните.

Она што и натаму останува императив во работата на МНР, во неговата внатрешна структура и структурата на дипломатско конзуларната мрежа, е недостигот на конкретни активности кои ќе овозможат целосно етаблирање на ИТ, како неодминлива алатка во секојдневната работа на македонската дипломатија. Сегашната состојба, ако ги земеме во предвид веб страната на МНР и ДКП, како и внатрешното управување со документите (management flow documents) е на самиот почеток.

Но кои се можностите на користење на овие форми на интернет дипломатијата и кои се погодностите за дипломатијата на мала држава, каква што е Република Македонија? Конкретно тоа значи:

- Б) Во делот на политичката билатерала во МНР, неопходно е создавање на **ВИРТУЕЛНИ АМБАСАДИ** чиешто активности ќе бидат насочени кон одредени држави во кои, заради нашите ограничени можности, немаме резидентни амбасади. Факт е дека Македонија нема дипломатско присуство на африканскиот и латино – американскиот континент, а мошне слабо е покриена и Азија, Блискиот Исток и

283 E-Government Endevours in the Ministry of Foreign Affairs., Turkey, www.undp.org.tr/demGovDocs/MFA

други региони. Формирањето на виртуелните амбасади во министерството ќе биде врз основа на распоредување на дипломати кои ќе бидат одговорни за воспоставување, следење и реализирање на низа активности од заеднички интерес на двете држави. Процесот на соработка ќе се спроведува преку веб сајтови ориентирани кон конкретната држава и постојана комуникација од МНР. На овој начин, наместо упатување на дипломатски кадар во странство, активностите ќе се спроведуваат од земјата. Практично тоа значи дека дипломатот (*desk officer*) ќе биде ставен во функција да делува како амбасадор, кој ќе биде во постојана комуникација со претставниците – органите на државата, а повремено, во зависност од конкретните потреби – договорени активности ќе оствари и посети. Во прилог на оваа иницијатива е и статусот на амбасадорите во МНР кои најчесто (од разни, но секако неприфатливи, причини) со години се нераспоредени и без никакви работни задолженија.

Воспоставувањето на виртуелните амбасадори, според проф. Dietrich Kappeler,²⁸⁴ може да постапуваат во исто време и како виртуелни делегати на меѓународни состаноци. Во вториот случај ист дипломат може да присуствува истовремено на две или повеќе состаноци кои се занимаваат со сосема различни предмет прашања. Притоа, проф. Карпелер ја нагласува потребата од соодветен избор и обука на дипломати кои ќе бидат вклучени.

в) ВИРТУЕЛЕН КОНЗУЛАТ

Слична е состојбата и кога говориме за воведување на современите форми на конзуларната служба во нашето МНР. Во рамките на прокламираните определби на министерствата за надворешни работи за натамошно унапредување на услугите и соработката со своите граѓани кои по разни основи престојуваат во странство, давањето правен совет, поднесување на барања за визи, информации од областа на туризмот, економијата, и образованието, се наметнува потребата од воспоставување на Виртуелен конзулат.²⁸⁵

Виртуелниот конзулат има за цел да овозможи подобрување на конзуларно административните услуги на граѓаните во странство по пат на интернет, што подразбира нивно брзо доаѓање до бараната информација или услуга која може да се добие на овој начин. Услугите се состојат во давање на одговори на генерални прашања (визен режим, потребни документи за поднесување на барање за виза), информации за одредени

²⁸⁴ prof. Kappeler, Dietrich The Role of Diplomats from Small States, International Conference, DIPLOMACY OF SMALL STATES, archive1.diplomacy.edu/poolbin.asp?IDPool=353, влез 17.02.2014.

²⁸⁵ Марковски, Данчо Конзуларна служба организација и практика, Софија, Богданци 2011.

настани или активности, видео контакт – intranet со конзуларните службеници во конзулатот, конзуларното одделение во амбасадата или конзуларната управа во министерството за надворешни работи.

Според Won-Mai Choi²⁸⁶ користењето на интернет ја олеснува работата на конзулатите во спроведување на нивните конзуларни функции. Според него, повеќето граѓани можат полесно да известат за нивните проблеми или да ги достават барањата преку веб (web) страната или меил (e-mail) адресата на конзулатот. Понатаму конзулатот истите може да ги сподели со другите конзулати или со министерството за надворешни работи. Така на пример, Министерството за надворешни работи на Јужна Кореја е поврзано со 71 од 146 претставништва во странство.²⁸⁷

Оправданоста за практикување на оваа нова форма во конзуларната служба се заснова на следното:

Воспоставувањето на виртуелен конзулат претставува современа форма на дејствување на конзуларната служба, која веќе се применува од страна на високо развиените земји, со цел овозможување на постојан контакт со своите граѓани или државјани на странска држава со цел задоволување на нивните барања и интереси, во држави или територии на држави каде што не постои конзуларно претставништво. Од организационен аспект реализацијата – воведувањето на овој нов концепт би можел да претставува одлична можност и за македонската конзуларна служба²⁸⁸. На овој начин се обезбедува поголемо присуство меѓу нашите иселеници, пред се, во прекуокеанските земји, што во овој момент заради малиот број на дипломатско – конзуларни претставништва (ДКП) и ограничени финансиско – материјални можности на државата, не успева да ги задоволи потребите на оваа категорија граѓани, односно ги реализира програмите за нивно посестрано поврзување, но и подигање на степенот за свое промовирање во светот, ако се има во предвид конзуларната непокриеност на цели континенти.

Од содржински аспект, виртуелниот конзулат претставува информатичка алатка во која се содржани корисни информации за државата, особено во делот на визниот режим, економската и трговската сфера, странски инвестиции, делот на образованието, науката и културата, како и законските прописи за кои граѓаните кои подолго време престојуваат во странство се интересираат.

286 Won-Mog Choi, *Diplomatic and Consular Law in the Internet Age*, Singapore Year Book of International Law and Contributors, 2006.

287 Ibid.

288 Авторот на овој труд, во текот на 2007 год. поднесе писмена иницијатива за формирање на Виртуелен конзулат, но истата не наиде на одобрување од раководството на МНР.

Во случајот на македонското министерство за надворешни работи – од особена корист ќе бидат информациите од делот на активностите на иселеничките асоцијации и црковни општини во насока на позитивно влијание и нивно поврзување во дејствувањето во позначајни прашања од нивен интерес. Воедно, ваквиот пристап ќе овозможи повеќестрана корист на претставништвата, односно МНР.

Воспоставувањето на виртуелниот конзулат не преставува некоја позначајна ставка во буџетот на министерството, бидејќи по содржинското осмислување на страницата останува потребата за нејзино промптно одржување и постојана активност, нешто што веќе во изминатите петнаесетина години го среќаваме на интернет страниците на странските министерства или амбасади. Тоа значи дека работата на виртуелниот конзулат ќе се одвива од самото министерство или конзуларно претставништво од страна на посебно задолжени конзуларни службеници.

Што се однесува до кадровскиот аспект надлежноста над виртуелниот конзулат потребно е да биде во рамките на Директоратот на конзуларни работи, кој ќе прима и одговара на барањата. Воедно со своја поддршка ќе учествуваат и останатите директорати од нивниот домен на работа.

Од теориско правен аспект, виртуелниот конзулат излегува од класичното поимање на конзуларните претставништва содржини во Виенската конвенција за конзуларни односи или конзуларните конвенции со кои се регулираат конзуларните односи меѓу две држави, ниту пак истиот може да се подведе под класична смисла на зборот. Неможноста од непосредно спроведување на основните конзуларни функции (заштита на интересите на државата и граѓаните, давање административно – нотарски услуги, посета на затворени лица во странските затвори, давање помош на бродови, чамци и авиони, и др.), подразбира дека станува збор за посредна електронска комуникација за одредени барања – поднесоци за кои не е потребен непосреден контакт, односно присуство пред конзуларен агент. Токму во тоа е и содржана оправданоста на виртуелниот конзулат во современиот свет на комуникации, чија задача е давање на бараната информација без комплицирани административни постапки или лично присуство на барателот. Најдобар пример за тоа би биле барањето информации за визниот режим на државата во која заинтересираниот граѓанин сака да патува или пак обезбедување на формулари за виза, а живее во држава во која не постои конзуларно претставништво, односно во држави, како Кина, Индија, Русија, каде што има едно дипломатско конзуларно претставништво.

г) Кадровско техничка основа

Основните предуслови за развојот на овој своевремен дипломатски метод се во: техничката опременост на МНР, кадровско екипирање на одделот

на ИТ со високо стручен кадар, и секако континуираната едукација на дипломатскиот кадар. Сегашната состојба од 8 вработени, од кои само двајца се ИТ инженери во Одделението за информатичка технологија и комуникации, покажува дека сегашното ниво не е во можност да одговори на овие потреби.

3.6. НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ЗЕМЈАТА, СТРАТЕГИЈА И ЦЕЛИ

Република Македонија по стекнувањето на својата независност, како и останатите новосоздадени држави на овие простори, пристапи кон спроведување на конкретни активности во својата надворешна политика. Надворешно- политичките правци беа насочени кон одбраната и заштитата на нејзината сувереност и територијален интегритет, членство во ООН и другите позначајни меѓународни организации (OSCE, WTO, CEFTA, EFTA, Council of Europe, и др.) и секако, сопствено етаблирање во меѓународната заедница преку склучувањето на договори за меѓусебно признавање. Акцент на надворешната политика беше ставен и на градењето односи со соседите и декларираната заложба за приклучување во евро-атлантските интегративни процеси, односно членство во НАТО и Европската заедница (Европската унија).

Драган Ѓукановиќ (Dragan Đukanović)²⁸⁹ во однос на надворешната политика на новите држави ја дава следната констатација: „Државите настанати од Југославија во текот на првите години од својата независност видливо започнаа да се дистанцираат во однос на надворешната политика што била водена во временскиот период од 1945 до 1990 година. Во таа смисла напуштени се принципите на политиката на неврзаното движење.“

Во првата деценија од својата независност, Македонија на мошне јасен начин ја декларираше својата надворешно- политичка стратегија и цели што кореспондираа со основните принципи на ОН и определби за доследна и целосна интеграција во колективните безбедносни и политички системи, за коишто во тој период постоеше респектабилен

289 Đukanović, Dragan SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA, FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi

консензус меѓу политичките партии и огромна поддршка кај граѓаните. Во таа насока беа преземени следните конкретни чекори:

- На 06 јануари 1992 год. беа усвоени амандманите на македонскиот Устав со што Република Македонија јасно стави до знаење дека нема територијални претензии кон соседните држави; дека се залага за неменување на границите и дека нема да се меша во суверените права на други држави и во нивните внатрешни работи.
- Собранието на Република Македонија во декември 1993 година ја усвои Одлуката за влегување на Република Македонија во членство во Северно-атлантската договорна организација НАТО, а првиот практичен чекор беше пристапувањето на Македонија во програмата Партнерство за мир, во ноември 1995 година.
- Македонската Влада на седницата одржана на 05.10.1998 година²⁹⁰ ја донесе Стратегијата за интеграција на Република Македонија во НАТО, со цел понатаму да се реализира Одлуката на Собранието од 1993 година. „Стратегијата за интеграција на Република Македонија во НАТО“²⁹¹ претставува документ, кој ги одразува погледите и ставовите на Република Македонија, што имаат за цел да обезбедат оптимален начин за приближувањето на нашата земја кон евроатлантските интеграции, вклучувајќи го и нашето интегрирање во НАТО како крајна цел. Во документот се содржани најзначајните надворешно политички цели на Републиката, при што посебно се обработени факторите на политичката безбедност (ОН, Советот на Европа, ЕУ, ОБСЕ), добрососедските односи, регионалните иницијативи, како и вклучување во меѓународната готовност за решавање на конфликтните ситуации и за таа цел учество во мисии за поддршка на мирот, мисии за барање и спасување и во други хуманитарни мисии.

Декларираната надворешна политичка стратегија продолжи и во текот на втората деценија од нашата самостојност. Така на 24 ноември 2000 година беше парафирана, а на 09 април 2001 година со размена на писма беше и потпишана Спогодбата за стабилизација и придружување меѓу Република Македонија и Европските заедници и нејзините земји членки. Потоа следеше барањето за членство во Унијата, од 22 март 2004 година, а во септември истата година Владата ја донесе Националната стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија.²⁹²

²⁹⁰ Службен весник бр. 51 од 17 октомври 1998 год.

²⁹¹ Ibid.,

²⁹² www.sobranie.mk/WBStorage/.../Nacionalna_strategija%2006.09.04.PD...

На 17 декември 2005 година на Македонија и беше доделен кандидатски статус, за постигнатите забележителни резултати во исполнувањето на политичките и економските критериуми.

Ова е накратко прегледот на најзначајните активности и донесени документи во кои беше преточена прокламираната стратегија и цели на македонската надворешна политика. Меѓутоа, крајниот резултат во нивното спроведување, односно исполнување, и по 22 години не е остварено. Македонија не е членка ниту во НАТО, ниту во Европската унија.

Причините, односно одговорите за ваквата состојба треба да се бараат делумно во надворешните, а посебно во внатрешните фактори, што впрочем, се содржани и во научната теорија. Под надворешни фактори кои имаа директно влијание во афирмирањето на нашата надворешна политика се:

- Првиот, недоследноста на Европската заедница во прифаќањето на препораките на Бадинтеровата комисија, во однос на исполнените критериуми од страна на Република Македонија за нејзино признавање како самостојна и независна држава и покрај тоа што комисијата беше формирана на иницијатива од ЕЗ;
- Вториот, условениот прием на земјата во ООН, по спроведена процедура од страна на Советот за безбедност во која на одреден начин беа заобиколени одредбите од Членот 4 ст.1 од Повелбата на ООН²⁹³ и беше донесена Резолуцијата 817 со која Македонија беше примена под привремено име (Поранешна југословенска Република Македонија) поради оспореното право за користење на официјалното име.
- Третиот, од кој произлегуваат првите два фактора, е инсистирањето на Република Грција за промена на нашето уставно име како услов за деблокирање на нашиот евроатлантски интегративен процес.

И тука доаѓаме до спознавањето на надворешните фактори – чинителите, за коишто проф. Вукадиновиќ²⁹⁴ вели дека тие делуваат на позицијата на државата во меѓународната заедница, правејќи ги меѓународните односи динамични процеси, коишто стимулираат или го оневозможуваат афирмирањето на надворешната политика на одредена земја. Тој констатира дека државите без оглед на тоа што сеуште сè водечки субјекти во меѓународните односи, под влијание на различни географски, економски, демографски, технолошки и други природни и општествени

293 CHARTER OF THE UNITED NATIONS AND STATUTE OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

294 Vukadinović, Radovan, *Međunarodni politički odnosi, politička kultura*, Zagerb, 2004

фактори, можат да имаат различни позиции во структурата на меѓународната заедница.

Сепак, потребно е да се нагласи дека трите погоре наведени надворешни фактори во својата генеза се условно поставени, што го наметнува заклучокот дека истите не претставуваат еднаш за секогаш завршена работа. Напротив, токму условноста низ целиот изминат две децениски период даваше можност за спроведување на нашата надворешна стратегија, која сепак, досега изостана. Доказ за тоа се честите изјави и извештаи од работните состаноци на НАТО и ЕУ, особено годишните извештаи на Европската комисија за напредокот во евроинтеграциските процеси, во кои постојано се охрабруваше нашата држава да превземе сериозни чекори и изнајде компромисно решение во спорот за името, како би се отпочил застојот во интегративните процеси.

Посебен негативен импакт во остварувањето на нашата надворешна политика имаат внатрешните фактори, кои во континуитет оневозможуваат создавање на државна надворешна политика способна да ја спроведе зацртаната стратегија и цели. Под внатрешни фактори пред сè, ги подразбираме политичките партии. Ниското ниво на политичка зрелост исполнета со најразлични идеолошки, национални, етнички и верски поделби, зачинети со неприфатливи за современиот свет националистичко-историски пориви, со присвојување на правото на ставање на партиските над интересите на државата, се елементите во коишто е содржан одговорот за неисполнувањето на главните стратешки цели, членство во НАТО и ЕУ, но и за незавидната состојба во која што се наоѓа Републиката.

И проф. Вукадиновиќ²⁹⁵ во однос на поделеноста на внатрешни и надворешни фактори, потенцира дека поделбата го преставува нивното национално, односно меѓународно обележје, што во никој случај не значи дека тие меѓусебно не се во тесна корелација. Надворешната политика најчесто преставува огледало или рефлексција на актуелниот внатрешно политички еквилибриум во државата. Неединството помеѓу политичките сили (партиите во власта и опозицијата), околу стратешките надворешно политички цели најчесто резултира со негативни ефекти и штети за интересите на државата, и обратно.

Словенечкиот амбасадор, проф. д-р Ернест Петирч²⁹⁶ во однос на потребното национално единство истакнува: „Ако една земја не е во можност да постигне консензус за важни надворешно-политички одлуки, таа нема да биде во можност да живее со своите одговорности. Во малите

295 Ibid.,

296 Petric, Dr. Ernest. Foreign Policy: From Conception to Practice, <http://www.sundaytimes.lk/130825/sunday-times-2/foreign-policy-in-search-of-the-equilibrium-59438.html>, влез 12.11.2013.

земји особено, неединството и погрешните стратешки надворешно - политички одлуки, може да ја доведат надворешната политика до порази, додека во меѓународните кризни ситуации тие можат многу да ја загрозат безбедноста и постоењето на државата. Погрешните стратешки одлуки и внатрешна разединетост се штетни за било која земја, но за една мала, тоа може да биде фатално.“

Проф. Денко Малески во интервјуто за неделникот Република²⁹⁷ под наслов „Идентитетот не е спорен, минатото е во прашање“, во врска со нашата надворешна политика, ја дава следната оценка: „На Македонија и е потребна нова надворешна политика, која ќе биде производ на усогласени ставови на главните политички партии во земјата. Новата надворешна политика ќе произлезе од тоа што политичките партии ќе го формулираат како државен интерес. Така, преку демократскиот процес, од нашиот пат кон НАТО и кон ЕУ ќе го отстраниме митот дека државниот и националниот интерес е нешто што е запишано во камен или е исковано во ѕвездите. Значи, првиот чекор кон едно прагматично поимање на надворешната политика во служба на безбедноста и на благосостојбата на граѓаните на Македонија е владејачките националности да се откажат, повикувајќи се на митовите на историјата, од правото самите да го формулираат државниот и национален интерес. Само ваква стратегија, со која ќе се направи нужната дистанца од политичките погледи на една партија и од ставот на државата, земјата ќе може да излезе од ќор сокакот во кој сме сега.“

3.7. СОЗДАВАЊЕ ЕФИКАСНА ДИПЛОМАТИЈА НА МАЛА ДРЖАВА - CONDITIO SINE QUA NON

Понудената анализа на состојбите во македонското МНР, како и примената на современите дипломатски методи, неодминливо ги наметнува прашањата: Каква дипломатија ни е потребна? Можно ли е нејзино редефинирање? Кои мерки се потребни за создавање на дипломатија на мала држава? Наједноставниот реторички одговор би бил модерна и ефикасна дипломатска служба, способна да ја спроведе надворешната политика

297 Република, 18 октомври 2013 год.

на државата. Но, состојбата во која се наоѓа македонската дипломатија во изминатите десетина години ја наметнува потребата за преземање на темелни структурални реформи кои ќе овозможат ставање на овој витален државен орган во целосна функција на државните интереси.

Реформите треба да ги содржат следните измени:

- Донесување на нов Закон за надворешни работи (ЗНР). Со неколкуте извршени измени и дополнувања на ЗНР од 2006 година, (последната на почетокот од 2014.), се изврши сериозно нарушување на принципот на професионалност во дипломатската служба, оддалечувајќи ја од современите европски стандарди. Сегашната поставеност остава огромен простор за силни партиски влијанија, чија единствена цел е создавање на целосно партизирана дипломатија во функција на интересите на владејачките партии, ставајќи го државниот интерес на второ место.
- Комплетна реорганизација на поставеноста на Министерството. Намалување на бројот на директорати од сегашните 16 на 8, со што ќе се изврши враќање на двата основи принципи (тематски и регионален) во функционирањето на овој ресор. Новата поставеност ќе овозможи концентрација на надзорно – инструктивниот метод на работа на министерството, како централна служба, што пак ќе има позитивен импакт во водењето на активностите на дипломатско конзуларната мрежа. На овој начин ќе се подобри оперативноста, ефикасноста и аналитичноста во работата на целата дипломатска служба.
- Целосно воведување на информатичката технологија (ИТ) во процесот на секојдневните активности на централната служба (МНР) и дипломатско конзуларната мрежа, подразбира комплетно искористување на можностите на ИТ, особено во логистичката поддршка на ДКП, во делот на спроведувањето на современите методи, како и конзуларната заштита на Македонското национално малцинство и дијаспората. ИТ треба да го овозможи воведувањето на виртуелниот конзулат, како и виртуелната амбасада, алатки кои се од особена важност за една мала држава каква што е Македонија.
- Создавање на професионален кадар. Потребата за основање на дипломатска академија во правата смисла на зборот и по толку години останува нереализирана. Отсуството на континуиран процес на едукација на кадрите од областа на дипломатското и конзуларното право, дипломатската методологија и техники на работа, меѓународните односи, меѓународните организации, па се до дипломатското и оперативно пишување на службените материјали, создава површни и неупатени дипломати заскитани во дипломатската служба. Резултатите од таквата состојба по правило

се негативни, како за дипломатската служба, така и за угледот на државата и задоволување на потребите на граѓаните.

- Ревидирање и рационализација на постоечкиот број на вработени. Актуелниот број на вработени во МНР од над 600 државни службеници претставува сериозен проблем од повеќе аспекти. Превработеноста на предизвикува нерационални решенија при распоредувањето на кадрите, недоволна работна ангажираност, пренатрупаност во организационите единици, односно нерамномерна распределба на работните задачи и т.н. Но најсериозно е тоа што со превработеноста е нарушен соодносот на дипломатите во помеѓу централната служба - МНР и дипломатската мрежа – ДКП, кој изнесува 4 спрема 1 во полза на МНР.

Согласно економските и финансиски перформанси на македонското стопанство и улогата на нашата држава во меѓународната заедница, како главни услови при проектирањето на кадровското пополнување во ДКП, генерално го поставуваат лимитот на тројца дипломати, освен мисите во ОН и ЕУ. Формулата 1 (шеф на ДК) + 2 (двајца дипломати), што одамна се користи од страна на многу современи држави слични по нивната големина на нашата држава, но со неспоредлива економска развиеност, може да се примени само со однапред исполнети услови за коишто во повеќе наврати беа претставени во трудот.

- Намалување на бројот на дипломатско – конзуларните претставништва. Македонија во моментот има 38 амбасади, 9 генерални конзулати, 8 постојани мисии, 1 деташирано конзуларно одделение или 56 ДКП, број што го имаат држави кои се два до три пати поголеми и поразвиени од нас. Потребата од преземање на ваков чекор се темели на следното: одлуките за отворање на еден дел од амбасадите и конзулатите се донесени без конкретни анализи што требало да дадат издржани одговори за: нашиот политички, економски, трговски интерес, конзуларните потреби, финансиска моќ за сервисирање на редовните потреби и активности, односно издржан одговор за оправданоста од постоењето на некои ДКП. Отсуството на овие основни елементи по правило испорачува негативни резултати во форма на отсуство на позначајна политичка или економска корист, ограничен работен ангажман, па се до оставање на ДКП со еден дипломат или пак недостаток на средства за подмирување на основните трошоци на ДКП, состојба на која сме сведоци во изминатиот неколку годишен период.
- Одлучното спроведување на предложените мерки несомнено ќе резултира со формирање на современа и ефикасна дипломатија на мала држава, каква што и е потребна на нашата земја.

ПРИЛОГ 1.

Во рамките на истражувачките активности при изготвувањето на делото „Современи дипломатски методи и нивната примена во Министерството за надворешни работи“ обработена е и економската дипломатија на Р. Македонија, како еден од четирите преставени современи методи. За таа намена беше изготвен Прашалник со којшто се опфатени следните репрезентативни категории: поранешни и актуелни дипломати, претставници на компании, претставници на стопански комори и здруженија и граѓани.

ПРАШАЛНИК ЗА ЕКОНОМСКАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

- При одговарање на прашањата се заокружува само еден од предложените одговори.
- Анкетата е анонимна.

1. Има ли Македонија етаблирана економска дипломатија?

а) има	б) нема	в) во формирање
--------	---------	-----------------

2. Дали на македонското стопанство му е потребна економска дипломатија?

а) да	б) не	в) не знам
-------	-------	------------

3. Кои компании би требало да имаат корист од нејзината работа?

а) мали и средни компании	б) големи компании	в) сите подеднакво
---------------------------	--------------------	--------------------

4. Што очекувате од активноста на економските дипломати?

а) конкретни и видливи резултати	б) промоција и корисни информации	в) не е потребно нивно постоење
----------------------------------	-----------------------------------	---------------------------------

5. Што недостасува во работата на економските дипломати?

а) непосредна комуникација со македонските субјекти	б) добро ја извршуваат работата	в) не знам
---	---------------------------------	------------

6. Дали е потребно отворање на трговски претставништва наместо именување на економски промотори?

а) да	б) не	в) треба да остане во надлежност на ДКП
-------	-------	---

7. Ако ви се потребни информации за некоја странска компанија, колку е лесно / тешко е достапноста на македонските амбасади/конзулати?

а) лесно достапна	б) тешко достапна	в) немам искуство
-------------------	-------------------	-------------------

8. Дали ви се познати активностите на македонската Влада и нејзините министри во делот на економската дипломатија?

а) да од средствата за информирање	б) имам делумни сознанија	в) не ми се познати
------------------------------------	---------------------------	---------------------

9. Какво е вашето мислење за нивните активности во привлекување на странски инвестиции?

а) позитивно	б) негативно	в) делумно позитивно
--------------	--------------	----------------------

10. Каков третман треба да имаат странските компании во македонскиот економски амбиент?

а) еднаков однос како и македонските компании	б) повластен однос	в) не знам
---	--------------------	------------

11. Во колкава мера го сметате за важен угледот (image) и политичката стабилност на државата за меѓународната економска соработка.

а) особено важен	б) не е важен	в) до некое ниво
------------------	---------------	------------------

12. Дополнителен коментар на испитаникот

--

ПРИЛОГ 2.

МЕТОДОЛОШКО ИСТРАЖУВАЊЕ

Во истражувачкиот дел при подготовката за пишување на делото беа спроведени разговори со десетина странски амбасадори (Словачка, Словенија, Чешка, Данска, Норвешка, Финска, Србија, Босна и Херцеговина, Турција, Индија и др.) кои беа акредитирани во Република Хрватска во периодот 2008 – 2012 година, кога ја извршував функцијата амбасадор во оваа земја. Во разговорите доминираа следните прашања:

- Концептот на професионализмот во нивните министерства за надворешни работи, искуства и резултати;
- Организационата поставеност во МНР и амбасадите;
- Примена на современите методи: јавна дипломатија, економска дипломатија, културна дипломатија и интернет дипломатија;
- Планови и перспективи за унапредување на активностите согласно информатичките технологии;

Освен разговорите, во споменатиот период, активно беа следени и промените низ коишто минуваше хрватското Министерство за надворешни работи и европски прашања (Ministarstvo vanjskih poslova i europska pitanja), кое една година пред приемот на земјата во членство на Европската унија го промени името во Министерство за надворешни и европски работи (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova).

Добиените сознанија во голема мерка ми помогнаа во формулирањето на моите ставови, потврдувајќи ги помошните хипотези врз основа на кои го пишував трудот, па како такви во најголем дел се и вградени во него. Во овој дел, за илустрација ќе истакнам неколку позначајни сознанија: Концептот на професионална дипломатска служба е присутен кај сите споменати држави. Кај Словенија, како една од поранешните југословенски републики, со последните измени на Законот за надворешни работи, процентот на професионални дипломати, вклучувајќи ги

и шефовите на дипломатско – конзуларните претставништва е подигнат на 95 проценти, за разлика од македонското МНР, каде што овој процент на професионални амбасадори и генерални конзули, со последните измени на ЗНР, изнесува под 20 проценти.

Турскиот амбасадор ги истакна позитивните искуства од доследната примена на интерните прописи за условите и начинот на движење во кариерата на нивните дипломати. Стекнувањето на највисоко дипломатско звање (senior diplomat) – министер советник или ополномоштен министер, се добива по 18 години стаж во министерството, континуирана едукација и секако евалуација на постигнатите резултати.

Данскиот колега ги презентираше придобивките од воведената ИТ во работата на неговото МНР, а согласно на тоа и амбасадите. Развиената информатичка поддршка од страна на МНР и останатите државни органи, му овозможуваа ефикасна работа, но истовремено и значителна финансиска заштита. Со оглед на фактот дека Хрватска спаѓа во редот на мали држави, развиените билатерални договорни односи, како и заедничкото членство во ЕУ, во данската амбасада покрај амбасадорот нема други дипломати. Наместо нив во амбасадата се ангажирани високо образовани локални кадри, кои како експерти ги извршуваат дадените задачи.

Индискиот амбасадор посебно говореше за улогата на амбасадата во делот на економската дипломатија, но од аспект на проучување на целокупната правна регулатива, истражување на пазарот, економското разузнавање, како и составување на комплетна листа на компании со целосен профил (за позначајните фирми), од сите области на хрватското стопанство. Потенцираше дека за таа цел ангажирал експерти, адвокати и стручни агенции кои изготвиле соодветен материјал што бил поставен на интернет страната на индиското МНР и амбасадата во Загреб, за потребите на индиските бизнисмени. Истото е направено и за индиското стопанство. На овој начин овозможен е брз и непречен пристап на сите заинтересирани, без било какви административни и други процедури. Останатите активности од областа на трговијата, оставени се во рацете на трговските претставништва.

ИНДЕКС НА ПОИМИ

А

Агитпроп – 14,
Амбасада – 33,

Б

Брендирање – 32,

В

Виенска Конвенција за
Дипломатски односи – 27,
Виртуелна дипломатија – 34, 36,

Г

Global governance – 60,
Глобализација – 60,

Д

Дипломатски методи – 8,
Државни претставници – 20,
Дигитална дипломатија – 36,
Дипломатија на мали држави – 58,

Е

Економска дипломатија – 7, 8, 22,
23, 24, 25, итн.
Е-дипломатија – 38,

И

Интернет дипломатија – 7, 8,
Информатичка технологија – 10,
Информатичко Комуникациска
Технологија ИТС – 17, 18, 34, 35, 36,
итн.
Интернет – 35, 36,

Ј

Јавна дипломатија –
7,8,11,12,13,итн.
Јавен дипломат – 12,

К

Културна дипломатија – 7, 8, 38,
39, 41, 42, 52, итн.
Комуникациска технологија – 10,
Комерцијална дипломатија – 25,
Компендиум – 48, 49,

М

Министерство за надворешни
работи – 29, 30, 31, 33, 36, итн.
Меѓународен комитет за културна
соработка – 45, 46,
Меѓународна конвенција за
културна соработка – 45, 46,

Мали држави – 64, 65, 66, 67, 68,
итн.

Н

Надворешна културна политика –
45, 78,

П

Пропаганда – 13, 15, 16,

Париска мировна конференција
– 61

Политика на реализмот – 63,

С

Супер сила – 60, 62,

Современи дипломатски методи –
8, 11, 22,

Софт пауер (Soft power) – 17, 18,

Си-Ен-Ен ефект – 17,

Социјални мрежи – 35,

Стратегија – 74, 76, 78,

Т

Трговска дипломатија – 25,

У

UNESCO – 46,

Ч

Четиринаесет точки (Вудроу
Вилсон) – 61,

Х

Хард пауер (hard power) – 17,

Ц

Цивилни претставници – 20,

Цели – 74,

CONTEMPORARY DIPLOMATIC METHODS AND THEIR APPLICATION IN MACEDONIAN DIPLOMATIC SERVICE

Abstract

In the 21st century diplomacy has attained the greatest achievements in its existence. Managing to overcome challenges arising in various historical periods, while embracing the technical - technological development of humanity, diplomacy still remains the most important tool in the communication and mutual relations between and among states. Ensuring its position and role in international relations, demanded that diplomacy undergo a continual process of its own redefinition, retaining thus its relevance, while offering its mechanisms and methods of work in building peace and prosperity in the world.

Hence, the proposed structure of the book offers an analysis of some of the newly designed diplomatic methods, which in light of their significance and proper application set the basis for contemporary international relations, under which states pursue their national interests.

Contemporary diplomatic methods are especially important for small and medium-sized countries, providing them with easier access to and room to pursue activities in the chaotic setting of the international community, which, with the application of the *realpolitik* concept, is dominated by the great powers, globalization processes and interest of multinational corporations.

In these constellations, the thesis "Contemporary diplomatic methods and their application in the Macedonian diplomacy" is an analytical material, presenting the current situation in the Macedonian diplomacy in terms of its organizational set-up and readiness for application of modern methods against the backdrop of public, economic, cultural and internet diplomacy.

The division of the book into three chapters, which are methodologically and logically interrelated, is designed to support the general hypothesis of insufficient application of contemporary methods in the Macedonian diplomacy. The comparative analysis of each method and the analysis of the situation at the Macedonian Ministry of Foreign Affairs and its diplomatic and consular network help detect problems and shortcomings in the structure, organizational set-up and the personnel policy of the Ministry of Foreign Affairs.

In pursuance with principles of scientific work and social responsibility concrete suggestions are offered to overcome the established problems.

Keywords: diplomacy, ministry, contemporary methods, public diplomacy, culture, economy, information technology

БИБЛИОГРАФИЈА

Bartoš, Milan, Medjunarodno javno pravo – ugovorno pravo, Sl. List SFRJ, 1986.

Barston R.P., Modern diplomacy – third edition, Person education limited 2006.

Batura, Jozef, Discussion Paper in Diplomacy, Public diplomacy in Small and Medium – Sized States: Norvey and Canada, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael,

Berridge, G. R. and James, A., 2003. A Dictionary of Diplomacy. New York: Palgrave Macmillan

Berković, Svjetlan, Diplomacija i diplomatska profesija, Urban – Medija, Dubrovnik, 2006

Boromisa, A.M., Tišma, S., Raditya-Ležaić, A., GOSPODARSKA DIPLOMACIJA REPUBLIKE HRVATSKE ILI ZAŠTO HRVATSKOJ NUŽNO TREBA SNAŽNA I SUSTAVNA GOSPODARSKA DIPLOMACIJA INSTITUT ZA MEĐUNARODNE ODOSE, IMO, ZAKLADA ADRIS., Listopad, 2012.

Бухаришин С.В., проф. Космитски, Е.А., Historija Diplomacije, Prvi svezak, Matica Hrvatska 1951,

Caporaso, James "International Relations Theory and Multilateralism: The Search for Foundations". International Organizatin, (Summer 1992).

Cummings, C. Milton, Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey (Washington, DC: Center for Arts and Culture, 2003), 1

Cap. Dasseleer, Pol-Henry – Collective paper, Royal Higher Institute for Defence Centre for Security and Defence Stdies May 2013.

Dr. DeVotta, Student: Arpiné Kocharyan Balancing between Great Powers in the 21st Century, Hartwick College, Spring 2005) www.hartwick.edu/.../POSCthesisKocharyan...10.10.2013.

Dimitrijević, Vojin., Račić, Obrad – Međunarodne organizacije “Savremena administracija” Beograd 1971

Dimitrijević, Vojin i Stojanović, Radoslav. 1977. *Osnove teorije međunarodnih odnosa*, Beograd : Službeni list SFRJ.

Edmund A. Gullion (former diplomat), Dean of the Fletcher School, March 1966. <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>. влез 20.05.2013.

Габер, Виктор – Дипломатија и политика, Универзитет Американ Колеџ – Скопје 2013.

Geoff.R.Berridge,»Diplomacija», Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Gibson, Hugu. *The Road to Foreign Policy*. New York: Oxford Press, 1993.

Grech, M. Olesya, *Virtual diplomacy, Diplomacy of the digital age*, Малта, 2006

Džombić dr Ilija, Mjesto ekonomske diplomatije u globalizaciji ekonomskih tokova, anali poslovne diplomatije, Banja Luka, decembar 2009. Godina III, broj 4. влез 15.02.2013.

Kugeler, R.I. Heidrun ‘Le Parfait Ambassadeur’ The Theory and Practice of Diplomacy in the Century following the Peace of Westphalia Submitted for the degree of D.Phil at the University of Oxford Trinity Term 2006 Magdalen College

Islam, Tariqul – CHANGING NATURE AND AGENDA OF DIPLOMACY: A CRITICAL ANALYSIS Asian Affairs, Vol.27, No.1, January-March, 2005

Lopandić, Duško., *Male i srednje zemlje u međunarodnim odnosima i EU*, MP1, 2010.

Kahler, Miles “Multilateralism with Small and Large Nubmbers”. *International Organization*, 46,3(Summer 1992

Keohane, O. Robert – *Multilateralism – An Agenda for Research*, *International Journal* Vol. 45, No 4

Luke T. Lee, *Consular law and practice*, Oxford University Press Inc., New York, 1991.

Малески, Денко Светот на Тукидид и на Макијавели, Правен факултет при Универзитетот Св. Кирил и Методиј, Скопје, 2001.

Manners, Ian. & Whiteman Richard. *The Foreign Policies of European Members States*. Manchester: Manchester University press, 2000.

Марковски, Данчо, Дипломатија организација и практика, Кинематика, Скопје 2002

Марковски, Данчо., Конзуларна служба, организација и практика, 2011
Софија, Богданци

Markovski, Dancho "Diplomatic and Consular Training in New Circumstances",
на 12th CEI Dubrovnik Diplomatic Forum " Modern European and Diplomatic
Trening", Dubrovnik, Croatia, 7-9 may 2009., Diplomatic Academy
Proceedings, Papers from International Conferences, Organized by the
Croatian Diplomatic Academy. ISSN 1334 -7659 Vol. 8, No.1, 2011 Zagreb.

Mattingly, Garrett, Renaissance Diplomacy, Houghton Mifflin Company,
Boston, The Riverside Press, Cambridge, 1955

Mijatović, Rogač, Ljiljana, DIHOTOMIJE PARADIGMI MEĐUNARODNIH
KULTURNIH ODNOSA, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih
umetnosti Beograd., Revidrana verzija: 03.08.2012

Milardović, Anđelko.1997. *Uvod u politologiju* .Osijek, Zagreb, Split: Pan Liber.

Mojzes, Vrabec Zrinka, Javna diplomacija i mediji, Članci

Muldoon, James P. Multilateral Diplomacy and the United Nations Today,
Cambridge, MA: Westview Press, 2005.

Nik, Stanko., Diplomatski leksikon, 1999 Barbat, Zagreb

Ninkovich, Frankr, professor of history, St. John's University, Cultural Diplomacy
in Historical Perspective— From 19th Century World's Fairs to the Cold War

Nye, J.S.Jr «Soft Power»: The means to success in the world politics, New
York: Public Affairs, 2004

Oppenheim, Lassa, International Law, A Treatise, Vol., I – Peace, Third edition,
The Lawbook Exchange, LTD, Clark, New Jursy, 2005.,

Padel, Ford, Norman J. and Lincoln George. *The Dynamics of International
Politics*. Delhi: Book Hives, 1992.

Pašić, Mirza, Pravni savjetnik, Ekonomska diplomatija – izazov na pocetku 21
stoljeca, decembar 2012.

Powell, Lindsey – In Defense of Multilateralizam, Yale Center for
Environmental Law and Policy New Haven, CT, Prepared for Global
Environmental Governance: the Post-Johannesburg Agenda October 2003.

Трговчевиќ Митровиќ Љубинка, Novi Magazin, Srpska diplomatija izmedju profesije i amaterizma, <http://www.novimagazin.rs/blog/srpska-diplomatija-izmedju-profesije-amaterizma>

The Oxford Classical Dictionary, Oxford University Press, (3 rev. Ed.) 2005

Padelford, Judson Norman., Lincoln, Arthur George, The Dynamics of international politics. Second edition.

Potemkin, V.P., Historija Diplomacije, Prvi svezak, Matica Hrvatska 1951

Potemkin, V.P., Historija Diplomacije, Dugi svezak, Matica Hrvatska 1951

Povjest Svijeta, Marjan Tisak d.o.o., 2005.,

Potter, E., 2004. Branding Canada: The Renaissance of Canada's Commercial Diplomacy. International Studies Perspectives.

Rashid, ur Harun, Address to the Indian Economy & Business Update, 18 August 2005, Economic Diplomacy in South Asia,

Rana, K. S., 2000. Inside Diplomacy. New Delhi: Manas

Rana, S. Kishan, Economic Diplomacy – Basics, CHAPTER ELEVEN, The Experience of Developing Countries, 2009.

Rana, Kishan S., BILATERAL DIPLOMACY, DiploHandbooks, Geneva and Malta, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta Typeset in Sabon by Eleven Arts, New Delhi Printed by AS design, Belgrade, Serbia Published by DiploFoundation, 2007

Tõnurist Piret, What Is a "Small State" in a Globalizing Economy?, Tallinn University of Technology, Estonia, <http://halduskultuur.eu/journal/index.php/HKAC/article/view/6/9> влез 16.10.2013.

Satow, Ernest, Mason., Satow's Diplomatic Practice, Sixth Edition, Oxford University Press, 2009

Vizomirski, Dž. Margaret,/ Šnajder, P. Sintija, KULTURNA DIPLOMATIJA, fondacija Balkankult Beograd 2006.

Vranješ Nevenko, Zeljić Dejan, IMPACT OF GLOBALIZATION ON DIPLOMACY OF SMALL COUNTRIES ACCORDING TO THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS <http://www.defendologija-banjaluka.com/defendology33/6eng.pdf>

Vukadinović, Radovan, Međunarodni politički odnosi, Politicka kultura, Zagreb 2004.,

Vukadinović, Radovan. *Teorije vanjske politike*. Zagreb: Politicka kultura. 2005.

Lesaffer, R.C.H, The Classical Law of Nations (1500-1800), Cheltenham, Northampton, MA : Edward Elgar Publishing, Research Handbooks in International Law, 2011, nr.

Wolf, Jr. Charles, Rosen, Brian, Public Diplomacy How to Think About and Improve It Published 2004 by the RAND Corporation,

Won-Mog Choi, Diplomatic and Consular Law in the Internet Age, Singapore Year Book of International Law and Contributors, 2006.

ДЕКЛАРАЦИИ И МЕЃУНАРОДНИ ДОГОВОРИ

Convention on Special Missions, Adopted by the General Assembly of the United Nations, on 8 December 1969,

Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies, Mexico City, July 26–August 6, 1982,

EUROPEAN UNION, CONSOLIDATED TREATIES CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS, March 2010.

Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969, <http://www.admiraltylawguide.com/conven/lawoftreaties1969.html>, влез 12.11.2013.

United Nations Conference On Consular Relations, Vienna Convention on Consular Relations, United Nations 1964, <http://www.state.gov/documents/organization/17843.pdf>, Виена, 24.04.1963.

Sporazum izmedju Republike Srbije i Bosne i Hercegovine o uzajamnom zastupanju u pružanju konzularne zaštite i usluga u trećim zemljama, <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2012/2911-12Lat.pdf> влез 23.11.2013.

CHARTER OF THE UNITED NATIONS AND STATUTE OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

СТРУЧНИ НАПИСИ

Carlsnaes. Walter, How Should we Study the Foreign Policies of Small European States? Uppsala University & Norwegian Institute of International Affairs (NUPI),

http://comum.rcaap.pt/bitstream/123456789/1195/1/NeD118_WalterCarlsnaes.pdf влез 29.10.2013

Global Media Journal a Pacistan Edition, Chapter No.3 Determinants of American Foreign Policy Formation: Mass Media or White House Chapter No.3 Volume 1, Issue 1 (Spring 2008) AMERICAN MASS MEDIA AND FOREIGN POLICY: A STUDY ABOUT THE ROLE OF WHITE HOUSE AND MAIN STREAM PRINT AND ELECTRONIC MEDIA IN EFFECTING THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF American FOREIGN POLICY

GOSPODARSKA DIPLOMACIJA REPUBLIKE HRVATSKE ILI ZAŠTO HRVATSKOJ NUŽNO TREBA SNAŽNA I SUSTAVNA GOSPODARSKA DIPLOMACIJA, ZAKLADA ADRIS, Program "ZNANJE I OTKRIĆE" listopad 2012. Ana-Maria Boromisa, Sanja Tišma, Anastasya Raditya-Ležaić

Gvosdev, Nikolas K., Kosovo and Serbia Make a deal, Debalkanizing the Balkans, Foerign Afaairs, Published by the Council on Foreign Affairs, April 2013.

<http://www.foreignaffairs.com/articles/139346/nikolas-k-gvosdev/kosovo-and-serbia-make-a-deal>. влез 09.12.2013.

Frankel. *The Making of Foreign Policy*. New York: Freeman Press, 1995.

ĐUKANOVIĆ, Dragan, Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA60 FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi, Rad je realizovan u okviru projekta Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici, Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine.

ĐUKANOVIĆ, Dragan., LAĐEVAC, Ivona., PRIORITETI SPOLJNOPOLITIČKE STRATEGIJE REPUBLIKE SRBIJE, UDK: 339.9(497) Bibliid 0025-8555, 61(2009) Vol. LXI, br. 3, str. 343-364, Izvorni naučni rad Jun 2009.

Public Diplomacy, USA Versus USSR», RICHARD F. STAAR Editor, Cover Institution Stanford University, Stanford, California,

ISAC Fond Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, "OD ČETIRI STUBA SPOLJNE POLITIKE DO EVROPSKIH INTEGRACIJA: POSTOJI LI VOLJA ZA STRATEŠKO USMERENJE SPOLJNE POLITIKE SRBIJE?", Beograd 2013

Jakes B. Joe, Public diplomacy challenges in small states: the case for EAC, The New Times, Rwanda's First Daily, <http://www.newtimes.co.rw/news/index.php?i=15359&a=66951>. влез 16.10.2013

Kappeler, Dietrich The Role of Diplomats from Small States, International Conference, DIPLOMACY OF SMALL STATES, <archive1.diplomacy.edu/poolbin.asp?IDPool=353>, влез 17.02.2014.

Kurečić Petar, Problematika definiranja malih država, HRVATSKI GEOGRAFSKI GLASNIK 74/2, 89 – 112(2012.).

Kušen, Damir, veleposlanik Hrvatske u Finskoj, Inovacije i nove tehnologije temelji su moderne gospodarske diplomacije, Datum objave: 07.03.2012. - 19:20:50,

Luša, Đana, Mijić, Petra, Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima, Sveučilište u Zagrebu Fakultet političkih znanosti, Pregledni članak.

Medunjanjin, Eldina Vecernji list, Vanjska politika zasniva se na dokumentu od 5 stranica podnaslov BiH nema strategiju vanjske politike niti zakon o vanjskim poslovima, pa je svaki nastup državnih vlasti prema procesima u svijetu – improvizacija Objava: 21.2.2011 | 09:33 <http://www.vecernji.ba/vanjska-politika-zasniva-se-na-dokumentu-od-5-stranica-255285>

Miletić, Dejan, Ekonomska diplomatija: Pozicioniranje u vreme globalizacije. www.gmbusiness.biz/index.php/arhiva/21-30/gm_24/3321.html.

Modelski, George. *A Theory of Foreign Policy*. N. Y: Martins S. Press, 1994.

Naray, O., 2010. What a Good Commercial Diplomat has to Know and be Capable of. Exchange Magazine 2 December 2010. International Business and Diplomatic Exchange

Ninkovich, Frankr, professor of history, St. John's University, Cultural Diplomacy in Historical Perspective— From 19th Century World's Fairs to the Cold War. http://www.najp.org/publications/conferencereports/arts_historical.pdf

Norwegian-Public-Diplomacy-Forum-launche <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/news/2007/Norwegian-Public-Diplomacy-Forum-launche.html?id=467754>, влез 25.06.2013

Opći pravci i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine, Dokument objavljen: 31.3.2003, <http://www.predsjednistvobih.ba/vanj/?cid=3564,2,1>,

Perišić, Vuk., Vanjska politika malih i manjih država, Peščanik.net, 15.11.2010. <http://pescanik.net/2010/11/vanjska-politika-malih-i-manjih-drzava/>, влез 30.10.2013.

Petric, Dr. Ernest. Foreign Policy: From Conception to Practice, <http://www.sundaytimes.lk/130825/sunday-times-2/foreign-policy-in-search-of-the-equilibrium-59438.html>, влез 12.11.2013.

Saner, R. and Yiu, L., n.d. International Economic Diplomacy: Mutation in Post-modern Times. Discussion Paper in Diplomacy. Netherlands Institute for International Relations Clingendael

Shahzad, Ali., Muhammad Khalid, Ph.D, Muhammad Ashraf Khan, Ph.D, Carlsnaes, Walter., How Should we Study the Foreign Policies of Small European States? Uppsala University & Norwegian Institute of International Affairs (NUPI) http://comum.rcaap.pt/bitstream/123456789/1195/1/NeD118_WalterCarlsnaes.pdf, влез 08.09.2013.

Steinmetz, Robert and Wivel, Anders., http://www.ashgate.com/pdf/SamplePages/Small_States_in_Europe_Intro.pdf, влез 30.10.2013

Vasić, Dušan. UPOREDNI PREGLED SPOLJNOPOLITIČKIH OPREDELJENJA I PRIORITETA DRŽAVA SA PROSTORA BIVŠE SFRJ, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Okrugli sto na temu: Spoljna politika Srbije, 08.12.2009. Beograd.

VIP, Utjecaj nacionalizma na formuliranje vanjske politike, Fondaciji Friedrich Ebert, Ured u Sarajevu, http://www.fes.ba/publikacije/200708-VPI-politicka-analiza_bos-eng.pdf, влез 01.12.2013

Woehrel, Steven. Specialist in European Affairs, Serbia: Current Issues and U.S. Policy, CRS Report for Congress Prepared for Members and Committees of Congress, Congressional Research Service, May 13, 2013.

ЗАКОНИ И ДРУГИ АКТИ

Указ за прогласување на Законот за ратификација на Привремената Спогодба меѓу Република Македонија и Република Грција, бр. 08-3396/1 од 09 октомври 1995 година.

USTAV FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html;

Устав на Република Македонија.

[http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF](http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF;);

USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, Narode novine broj 28/2001,

<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html>

The Constitution of the Republic of Slovenia / Ustava Republike Slovenije, Official Gazette RS, Nos. 33/91-I, 42/97, 66/2000 and 24/03, www.pf.uni-mb.si/.../anglesko-slovenska_ur.,.u_и.н.

USTAV SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, (Službeni list SRJ", br.1/92 od 05.01)

USTAV SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, (Službeni list SRJ", br.1/92 od 05.01)

Ustavna povelja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, 4. februar 2003., Архив Југославије,

http://www.arhivju.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustavna_povelja_dzscg_2003.html, влез 04.12.2013.

Закон за надворешни работи на РМ, Сл.Весник на Р.Македонија бр. 46/2006 год.

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ Службен весник на РМ, бр. 107 од 29.08.2008 година

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ Сл. Весник на Р.Македонија бр. 26/2013

Закон за државни службеници (пречистен текст), Сл. Весник на РМ, бр. 108 од 12.12.2005 год.

Законот за Републичките органи на управата и републичките организации, Службен Весник на Социјалистичка Република Македонија бр. 20, јуни 1988 год.,

Foreign Affairs Act – official consolidated text (ZZZ-1-UPB1, Ur. l. RS No. 113/03);

Правилник за внатрешна организација на МНР 13.06.2013
ОДЛУКА ЗА ПРЕСТАНУВАЊЕ СО РАБОТА НА ОПРЕДЕЛЕНИ РЕПУБЛИЧКИ ОРГАНИ НА УПРАВАТА И ЗА ПОЧНУВАЊЕ СО РАБОТА НА НОВООСНОВАНИТЕ РЕПУБЛИЧКИ ОРГАНИ, Сл. Весник на Социјалистичка Република Македонија бр. 3/1972

Указ за прогласување на Законот за основање на Агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на република Македонија, бр. Број 07 -1827/1 од 22 април 2010 година.
ЗАКОН ЗА ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ОСНОВАЊЕ НА АГЕНЦИЈА ЗА СТРАНСКИ ИНВЕСТИЦИИ И ПРОМОЦИЈА НА ИЗВОЗОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, СЛ. Весник на Р.Македонија бр. 36/2011.

Закон за дополнување на Законот за основање на агенција за странски инвестиции и промоција на извозот на Република Македонија, Сл. Весник на Р.Македонија бр. 36/2011.

Заклучок на Владата на Република Македонија бр. 41-8238/1 од 19.11.2013 год.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА ЗА ПЕРИОДОТ 2013 – 2017, усвоена од Собранието на Република Македонија, на седницата одржана на 24 јануари 2013 година.
<http://www.kultura.gov.mk/index.php/component/content/article/60-2013-02-27-10-20-24/840-nacionalna-strategija-za-razvoj>

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА ЗА ПЕРИОДОТ 2013 – 2017, <http://www.kultura.gov.mk/index.php/component/content/article/60-2013-02-27-10-20-24/840-nacionalna-strategija-za-razvoj>

СЛУЖБЕНИ ВЕСНИЦИ - ИНФОРМАТОРИ

Službeni list Crne Gore, broj 1/2007, Registarski broj:1, Vrsta propisa:Ustav, ustavni amandmani i ustavni zakon, Oblast:I. DRŽAVNO UREĐENJE I DRŽAVNI ORGANI, Podoblast:Ustavno-pravna materija, <http://www.>

sluzbenilist.me/PANapRezultati.aspx?no=&it=&la=-1&ldt=-1&ai=0&eu=-1&src=-1&dt=-1&fts=&frm=&to=&kw=&nvg=6,1,1

Службен Весник на СРМ бр. 16 од 30.04.1969 год.

Службен Весник на СРМ бр. 40 од 20.12.1971 год.

Службен Весник на СРМ бр. 15 од 18.04.1978 год.

Службен Весник на СРМ бр. 13 од 25.03.1982 год.

Службен Весник на СРМ бр. 20 од 13.06.1988 год.

Службен Весник на СРМ бр. 12 од 22.03.1991 год.

Службен Весник на СРМ бр. 63 од 10.12.1994 год.

Службен Весник на СРМ бр. 40 од 28.11.1990 год.

Службен весник на Република Македонија” број 37/2004.

Службен лист на СФРЈ» број 56/81

Uredba o unutarnjem ustrojstvu službe vanjskih poslova Republike Hrvatske (NN 100/2003.

ДНЕВНИ ВЕСНИЦИ, МАГАЗИНИ И ТВ

B92, FONET, BETA, TANJUG, Nepoželjni ambasadori, Nakon ambasadora Crne Gore, Vlada Srbije proglasila je i ambasadora Makedonije za "personu non-grata", dan pošto su njihove države priznale nezavisnost Kosova.

[http://www.b92.net/info/vesti/index.](http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=10&dd=10&nav_id=322801)

php?yyyy=2008&mm=10&dd=10&nav_id=322801,
влез 09.12.2013.

DELO <http://www.delo.si/clanek/74138>. влез 29.11.2013

Денешен весник <http://denesen.mk/web/2013/10/10/diovski-fjodorov-unapreduvanje-na-sorabotka-za-izvoz-na-ruskiot-pazar/>

BBC – Croatia profile, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17212572>,
влез 29.11.2013.

BBC News - Serbia country profile - Overview, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17907947>, влез 09.12.2013.

Milikšić, M., 09. 10. 2012 Blic

Политика On line

Pobjeda, <http://www.pobjeda.me/2012/06/22/carinske-sluzbe-regionalna-saradnja-smanjuje-broj-zapljena/#.UpDmp8R018s> влез 23.11.2013.

Весник Vreme,

Radio Sarajevo, Pavicevic, Vladimir. Prof. Fakulteta Politickih nauka u Beogradu, <http://www.radiosarajevo.ba/novost/48524/vladimir-pavicevic-politika-srbije-je-dvostruka>

Economist, Do small countries care about foreign policy? Oct 13th 2009, 17:04 by Charlemagne, http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2009/10/do_small_countries_care_about

International Bussines Times <http://www.ibtimes.co.uk/articles/513431/20131013/china-debt-ceiling-shutdown-xinhua-de-americanised.htm> влез 13.10.2013.

Južne vesti | NIŠ 23.02.2011 Bugarski konzul radio za tajnu službu? Blagojević, P.

Република, 18 октомври 2013 год, Интервју со Проф. Денко Малески

Slobodna Evropa, "Troglava vanjska politika BiH: Inauguracija Nikolića samo primjer nejedinstva",

Marija Arnautovic <http://www.slobodnaevropa.org/content/inauguracija-samo-primjer-ejedinstva-vrha-bih/24610928.html>

Sunday-Times, Petric, Dr. Ernest. Foreign Policy: From Conception to Practice, <http://www.sundaytimes.lk/130825/sunday-times-2/foreign-policy-in-search-of-the-equilibrium-59438.html>, влез 12.11.2013.

Slobodna evropa "Troglava vanjska politika BiH: Inauguracija Nikolića samo primjer nejedinstva", Marija Arnautovic <http://www.slobodnaevropa.org/content/inauguracija-samo-primjer-ejedinstva-vrha-bih/24610928.html>

Facts about Slovenia, Slovenia European Union Member by 1 May 2004,
www.slovenia-dmc.com/S10110/Facts+about+Slovenia

Утрински весник Нина Нинеска-Фиданоска, „Кога ќе дојдат реални кинески инвестиции“

<http://www.utrinski.mk/?ItemID=3CF2957DFEC2FE469B72ED79E8816B21>

ВЕБ СТРАНИЦИ

<http://ekapija.ba/bs/Vijest/vijesti/bih-ostvarila-veoma-ogranicenapredak-u-ispunjavanju-politickih-kriterija/31303> Izvor: Fena,

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/534333/Senate>

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/divan>,

<http://www.thefreedictionary.com/oratores>

http://avalon.law.yale.edu/15th_century/colum.asp, Privileges and Prerogatives Granted by Their Catholic Majesties to Christopher Columbus : 1492, влез 03.03.2013.

Corgan Michel, *Small State Diplomacy*, Avgust 12, e-International Relations the world's leading websites for students of international politics. <http://www.e-ir.info/2008/08/12/small-state-diplomacy/> влез 21.10.2013.

<http://www.unesco.org/education/asp/pdf//wunesco.pdf>, влез 03.08.2013.

<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> влез 22.08.2013

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=018&CL=ENG> влез 22.08.2013.

<http://europa.eu/pol/cult/> влез 22.08.2013.

http://www.culturalpolicies.net/down/grid/compendium_structure_croatian.pdf, влез 22.08.2013.

http://www.culture.si/en/Department_for_International_Cultural_Relations,_Ministry_of_Foreign_Affairs. влез 03.09.2013.

<http://www.mvep.hr/en/foreign-politics/mfea-yearbooks/>, влез
29.11.2013. Обраќање на МНР Гордан Јандроковиќ

http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Spoljno-politički prioriteti Crne Gore,

<http://www.mvpei.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti>,

Diplomatska akademija Crne Gore

<http://www.mvpei.gov.me/rubrike/diplomatska-akademija/87510/1678.html>

Info centar o evroatlanskim integracijama, Crna Gora na putu evroatlanskih integracija, <http://www.infocentarmne.net/IC/nato-i-cg/cg-i-nato/>, влез
05.12.2013.

<http://www.lawteacher.net/administrative-law/essays/prime-minister-within-the-british-system-administrative-law-essay.php>, Влез 15.11.2013 година

<http://www.ipu.org/dem-e/guide/guide-7.htm> Inter-Parliamentary Union, IPU- Home Page, PARLIAMENT AND DEMOCRACY IN THE TWENTY-FIRST CENTURY: A GUIDE TO GOOD PRACTICE, 7. An effective parliament (II): Parliament's involvement in international affairs

http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=eV1mXBI%3D.
влез 22.11.2013. Hrvatski jezični portal

<http://www.trumanlibrary.org/>

<http://www.ipu.org/dem-e/guide/guide-7.htm> Inter-Parliamentary Union, IPU- Home Page, PARLIAMENT AND DEMOCRACY IN THE TWENTY-FIRST CENTURY: A GUIDE TO GOOD PRACTICE, 7. An effective parliament (II): Parliament's involvement in international affairs,

http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_3_1969.pdf

<https://www.gov.uk/government/world/organisations/british-trade-cultural-office-taiwan> British Trade & Cultural Office – Taiwan

<http://www.nato.int/ifor/un/u930618d.htm>

<http://www.exchangediplomacy.com/peterkova/8>, влез 25.06.2013.

www.mfa.gov.mk/sites/default/files/.../Strateshki-plan-2013-2015.pdf,
Министерство за надворешни работи на Република Македонија - Стратешки план 2013-2015

<http://mfa.gov.mk/sites/default/files/Dokumenti/strateshki%20plan%20-%202014-2106.pdf> Министерство за надворешни работи на Република Македонија, Стратешки план 2014-2016

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>,
влез 10.02.2014.

<http://edition.cnn.com/2011/09/30/world/europe/macedonia-country-profile/index.html?iref=allsearch>

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17550407>, влез 10.02.2014.

http://www.dzr.gov.mk/Uploads/13_Agencija_stranski_investigicii_izvoz_FOLLOWUP_KOMPLET.pdf,

http://www.economy.gov.mk/ministerstvo/misija_vizija_prioriteti_na_me/3739.html, влез 09.01.2014

<http://www.mvep.hr/hr/predstavnistva/veleposlanstva-stranih-drzava-urh/slovacka-zagreb,316.html#p>

<http://www.mfa.gov.rs/en/>. влез 23.01.2014. DIPLOMATIC MISSIONS Counsellor (Economic Affairs); Counsellor (Commercial Affairs); (Head of Economic and Commercial Affairs).

<http://www.kultura.gov.mk/index.php/minister/sektori>

E-Government Endervours in the Ministry of Foreign Affairs., Turkey,

www.undp.org.tr/demGovDocs/MFA

www.sobranie.mk/WBStorage/.../Nacionalna_strategija%2006.09.04.PD...

СТРУЧНА РЕЦЕНЗИЈА

„СОВРЕМЕНИТЕ МЕТОДИ И НИВНАТА ПРИМЕНА ВО МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА“

Авторот на оваа книга, Данчо Марковски е истакнат дипломат од кариера со долгогодишно работно искуство во Министерството за надворешни работи на Република Македонија. Она што го истакнува и воедно го збогатува неговото работно портфолио е објавувањето на книги и стручни написи од областа на дипломатијата, како еден од ретките што ја документира својата пракса, овозможувајќи нејзина достапност за пошироката јавност. Ваквата симбиоза помеѓу практичниот и теорискиот пристап на неговите трудови, се корисен придонес во создавањето и збогатувањето на домашната стручна литература. Неговите дела стануваат незаменливи за широк круг на: стручни лица, чија што работа има било какви допирни точки со меѓународните односи, за професионалните дипломати кои секојдневно работат со прашањата поврзани со надворешната политика и секако за студентите од политички науки и дипломатија кои се запознаваат со основите на дипломатската служба. Тие се актери на македонската стручна и научна сцена кои умеат во едно лице да одиграат повеќе улоги како: прирачници во секојдневната дипломатска работа, универзитетски учебници и илустратори на суштината на дипломатската дејност.

Темата која ја обработува авторот е Дипломатијата – најпрефинетата од сите сегменти кои ја составуваат дејноста на водење на една суверена држава или, со други зборови, филигранот на државната политика. Постојат голем број на различни дефиниции на дипломатијата и дипломатската служба, но во својата суштина тие се сведуваат на истото: дипломатијата е алатка, умешност и искуство на промовирање на својата држава со цел да се постигне она што е од нејзин најдобар интерес. Воедно, дипломатијата има свои правила и прописи според кои се одвива нејзината дејност. Како една од најстарите дејности, која се појавува како резултат на природната неопходност за комуникација помеѓу државите, дипломатијата е уникатна во својот карактер со моќта да ја задржи својата традиционалност, но во исто време, минимално да се видоизмени, имено онолку колку што е неопходно за прилагодување кон времето и условите околу неа.

Токму ова е темата на новото дело на Амбасадорот Данчо Марковски под наслов „Современите методи и нивната примена во македонската

дипломатија“, која е составена од три одделни тематски целини кои со своето спојување формираат јасна претстава за новите трендови во дипломатијата и вклопеноста на Република Македонија во нив. За мене, како универзитетски професор е посебно значаен методолошкиот пристап на авторот, како и сеопштата присутност на постапност и етапност во приодот кон проблематиката, што ова книга ја прави да биде идеален учебник за студентите и достапно четиво за пошироката јавност. Авторот започнува со запознавање на читателот со современите дипломатски методи, поточно со она што е ново во дипломатското работење, она што дипломатијата го прифатила за својата пракса. Потоа, како одделна целина, авторот не воведува во реалноста на малите држави, со нивната положба во меѓународните односи специфичностите на дипломатијата токму на овие земји, за на крај, во третиот дел искусно да ги спои овие две целини во една. Токму ваквиот спој го става ова авторско дело на едно сосема ново ниво и го прави да биде непроценливо обогатување на македонската дипломатија и на квалитетот на надворешната политика на Р. Македонија.

Во форма на заклучок, би сакала уште еднаш да ја апострофирам вредноста и значењето на овој труд кој претставува идеален спој на детално разработена теорија и бесценета практика. Од тука произлегува мојата препорака дека, ова дело е апсолутно неопходно и задолжително да биде основна литература како за студентите на факултетите по политички науки и дипломатија, така и на оние лица за кои дипломатијата е професија. Амбасадорот Данчо Марковски заслужува благодарност, како од академската заедница така и од општеството, за својот значаен придонес во пополнувањето на празнината во постоење на стручна литература од оваа област во Р. Македонија.

24 јуни 2016, Скопје

Проф. д-р Ирина Чудоска Блажевска

СТРУЧНА РЕЦЕНЗИЈА

„СОВРЕМЕНИ ДИПЛОМАТСКИ МЕТОДИ И НИВНАТА ПРИМЕНА ВО МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА“

Како кариерен дипломат со долгогодишен стаж во Министерството за надворешни работи на Република Македонија, амбасадорот Данчо Марковски се стекна со знаења и вештини неопходни за извршување и на најсложените дипломатски задачи и функции во земјата и во странство. Но, за разлика од повеќето свои колеги, тој успеа да одвои време и напор за подигнување на својата академска наобразба на највисоко ниво, стекнувајќи се најнапред со титулата магистер, а потоа и доктор на науките, и што е уште поважно – се стекна со продлабочени теориски познавања од областа на надворешната политика и дипломатијата. Овој редок спој на теориската наобразба и практичните познавања резултираше со објавувањето на неколку трудови во стручни периодични списанија, како и со книгите: „Дипломатија – организација и практика“ и „Конзуларна служба – организација и практика“, кои наидоа на голем интерес кај читателската публика, а пред се на оние лица чии професии се тесно поврзани со надворешната политика или пак имаат личен афинитет за оваа област.

Во фокусот на интересот на неговиот најнов труд насловен како „Современите дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија“, се наоѓаат: новите методи на работата на современата дипломатија, препознатливи под термините „јавна дипломатија“, „економска дипломатија“, „културна дипломатија“ и „интернет дипломатија“; потоа начините и формите на нивното практикување; како и полезноста од нивната примена во севкупните односи меѓу државите, со посебен акцент на малите држави. Напоредно со тоа, книгата содржи и прецизна слика за актуелните состојби во македонската дипломатска служба, нивото на изградениот професионализам и стручност во дипломатската структура на Министерството за надворешни работи, а во тие констелации и примената на современите дипломатски методи. Структурирајќи ја книгата во три меѓусебно поврзани делови, авторот прави успешен обид низ еден логичен редослед да ја истражи и потврди потребата за примена на современите дипломатски методи во секојдневната дипломатска активност на државите, со посебен акцент на дипломатиите на малите држави во кои разбирливо спаѓа и македонската дипломатија.

Во Првиот дел поединечно се преставени современите дипломатски методи кои и се веќе познати и препознаени од страна на пошироката

јавноста под поимите јавна дипломатија, економска дипломатија, културна дипломатија и интернет дипломатија, како најизразени експоненти на дипломатијата на 21 век, што претставува конкретизирање на основната цел со која се занимава ова дело. Давајќи детален теориски преглед, но и практичен приказ авторот успева во целост да ја долови важноста од примената на овие современи методи коишто денес станаа составен дел на дипломатиите, односно на дипломатските служби на мнозинството држави.

Вториот дел исцело е посветен на дипломатиите на малите држави, на нивните цели и стратегии во надворешната политика, како и на можностите што современите дипломатски методи ги нудат во напорите за обезбедување на што позначајно место во меѓународниот свет. Особен интерес предизвикува одделот во кој е содржан краток преглед на стратешките цели во надворешната политика на поранешните југословенски републики.

Третиот и воедно последен дел од книгата содржи детален приказ на современите дипломатски методи во работата на македонската дипломатија со посебен осврт на нивната примена во Министерството за надворешни работи на РМ. Притоа треба да се напомене дека за разлика од претходните два дела од трудот кои во многу се темелат на богато користената релевантна домашна и странска литература, во овој дел главно се содржани податоци, сознанија и оригинални заклучоци на авторот, прозлезени од неговата повеќегодишна дипломатска и истражувачка работа. Преку објективна анализа на процесот на создавање на македонската дипломатија, нејзината организираност и поставеност, како и соработка со останатите државни органи, прикажани се актуелните состојби и сериозните предизвици пред кои е исправена македонската дипломатска служба. Она што му дава дополнителна вредност и значење на ова дело се детално елаборираните конкретни предлози и сугестии за нејзина, како што вели авторот, „натамошна изградба во респектабилен орган, способен да одговори на предизвиците што постојат на патот на македонската држава кон анархичното меѓународно семејство“.

Објавувањето на книгата „Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија“ заслужува целосна поддршка пред се затоа што станува збор за исклучително вреден труд кој несомнено ќе биде од голема корист не само за студентите на додипломски и постдипломски студии од оваа област, туку и за луѓето од политиката, новинарите, експертите и сите оние вработени во владиниот и во невладиниот сектор кои по природата на работата имаат допирни точки со меѓународната соработка, надворешната политика и дипломатијата.

27.05.2016

Огнен Малески,
поранешен амбасадор и дипломат

БЕЛЕШКА ЗА АВТОРОТ

Д-р Данчо Марковски е роден 1956 година во Велес. Својата дипломатска кариера ја започнува во 1987 година во поранешниот Сојузен секретаријат за надворешни работи во Белград, каде што ја завршува дипломатската академија. Од 1987 до 1989 извршува работи како аташе – трет секретар, по што, во својство на втор секретар – конзул, е упатен на работа во Амбасадата на поранешната СФРЈ во Триполи – Либија. Пред распадот на бившата држава во 1991 година поднесува оставка и се става на располагање во Министерството за надворешни работи на Република Македонија. Во 1993 година, во својство на советник и привремен вршител на работите, е упатен во Анкара – Турција, каде што ја отвора првата македонска Амбасада во светот. Во 1996 година е поставен за директор во управата за земјите од непосредно соседство, а од 1997 до 1998 е именуван за Генерален секретар на Министерството за надворешни работи. Од 1998 до 1999 година е упатен во својство на министер советник и заменик шеф на мисија во Амбасадата во Стокхолм – Шведска. Од 1999 до 2001 година е в.д. директор во управата за европски земји. По нормализацијата на односите со НР Кина, е именуван за специјален пратеник на министерот за надворешни работи за повторно воспоставување – отворање на Амбасадата во Пекинг, каде што од 2001 до 2005 година е министер советник и привремен вршител на работите. По враќањето во земјата, од 2005 до 2006 година е назначен за директор на Директоратот за организациони работи, а од 2006 до 2008. е раководител на секторот во Директоратот за дијаспора. Во 2008 година е именуван за вонреден и ополномоштен амбасадор во Република Хрватска на која должност останува до 2012 година. По враќањето е распореден во својство на помошник директор во Директоратот за конзуларни работи.

Амбасадорот Данчо Марковски иницирал и учествувал во процесот на меѓународното признавање на Република Македонија по воспоставувањето на нејзината независност, преку воспоставување на дипломатски односи со повеќе држави. Иницијатор е на потпишување на бројни билатерални договори. Учесник е на меѓународни конференции (61 Состанок

на Организацијата на Африканското единство во 1997 во Триполи, Конференцијата на ООН Habitat во Истанбул и др.). На покана на Министерството за надворешни работи и европски интеграции на Република Хрватска, учествува како предавач на 12th CEI Dubrovnik Diplomatic Forum на тема: Modern European Diplomacy and Diplomatic Training. Предавал на правните факултети во Загреб и Скопје, на дипломатските курсеви во македонското МНР, а од 2015 година е избран за вонреден предавач во својство на насловен доцент. Автор е на книгите „Дипломатија организација и практика“ и „Конзуларна служба – организација и практика“, а објавува и стручни текстови од областа на дипломатијата во Balkan Analytica - Sofia. Носител е на државно одликување на Република Хрватска – Red Kneza Branimira s ogrlicom. Од 2015 година е претседател на Дипломатскиот клуб – Скопје.

ISBN 978-9989-109-85-0